30-5-30
55 C 20
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
7 A
3

CATA-
LOGVS LE-
GVM ANTIQVA-
*rum unà cum adiuncta ſum-
maria Interpretatione, per*
Ioannem Vlricum Za-
ſium Brigantinum
diligenter col-
lectus.

*Cum gratia & priuilegio
Cæſareo.*

ARGENTORATI APVD
Vuolfium Cephalæum.
Anno 1551.

Biblioth. Secr. Coll. Rom. Soc. Jesu

Ex Legato Illustriss: Coccini.

BIBLIOTECA ... ROMA ... VITTORIO EMANUELE

AD MAXIMILIANVM BOHE-
miæ Regem, Archiducem Auſtriæ &c.
Ioannis Sturmij Præfatio.

IN *re quidem, Maximiliane Rex, magna: imperfecta tamen: ſed tui clientis: puto officiorum rationibus deberi: ut tui nominis authoritate gratiaq; ad huius libri diuulgationem niti poſsimus. Quid enim maius quàm lex? & quid Regium magis quàm in magnis rebus imperfecta, perficere? et quid Principe dignius: quàm patrocinari clientelis? Qui libellum hunc confecit Ioannes Vlricus Zaſius, Brigantinus fuit: in quo oppido matrem adhuc hiſce annis habuit: Bello Germanico proximo, cùm Cæſaris partes ſecutus eſſet, bello inclinato & propè confecto, morbo afflictus Eſlingam deportatus eſt, & in patris ſepulchro conditus: qui ibi diem ſuum obierat, tum, cùm in eo loco Imperij Camerarium ius diceretur: unusque fuit ex iudicum numero. Ergò Eſlingæ filij corpus cum patris cadauere coniunctum: habet quod mortalibus optabile eſſe ſolet: quicunque in huiuſmodi cærimonia ſenſus ſit animorum.*

morum. Sed quoniam mentes ad cœleſtia domi-cilia migrârunt:et corpora optatam obtinuerunt ſepulturam : id quod ab utraque filij parte profe-ctum eſt : ingenij monumentum de antiquis legi-bus: tui nominis authoritati auſpicijsq́; commen-damus:quò non ſolùm pro ſe,uerùm etiam pro ma tre & propinquis,qui Brigantij ſunt, gratiam pa trociniumq́; inueniat.quod profectò meretur.Ete nim expreſſa in eo extant ueſtigia : naturæ præ-claræ,ingenij copioſi,memoriæ amplæ,iudicij a-cuti , orationis latinæ cum ornatu puro. idq́; ea ætate, quam ultra uigeſimum ſextum annum pro ductam non fuiſſe audio. Argumentum uerò tra-ctatione præclarum:cognitione magnificum eſt: & quo nihil præſtantius , ſi antiquæ bonæ leges omnes ſciri poßint. Sed fuit induſtrij atque eru-diti ingenij : tantum coaceruare,quantum ex Iu-reconſultis et Oratoribus & Hiſtoricis cognoſci potuit.reliquum quod deeſt legibus:id Imperato-rum eſt, Regumq́; perficere.ut ne quid populis de ſit: ad otium atque honeſtatem. Sed quoniam tu inter Principes uiros,Maximiliane Rex,non mi nimum locum occupas, honoris, gratiæ , exiſti-mationis,fauoris, expectationis, & quia Zaſius

Brigantinus fuit, commendo tibi memoriam mortui: monumentũ defuncti: opus clientis tui. Commendo tibi uerò alienum: interea dum ego etiam aliquid paro: quod meum ſit: et quod ad tuos honores atque laudes accommodetur.

IN LIBRVM DE LEGI-
bus Præfatio.

CONSIDERANTI MIhi omnes maiorum minorumq́; gentiũ ſcriptores poſt profligatam afflictamq́; multipliciter ſuperiorum temporum barbariem certatim hoc agere, ut ueræ atq; antiquæ lucis aliquid bonis ſtudijs adderent, cœpi & ego circumſpicere, ſi qua in parte operam meam rebus communibus exhibere poſſem. Cùm enim nos deus Opt. Max. omnes atque ſingulos in hunc liberalium ſtudiorum quaſi agrum publicum conſtituerit & collocârit, debemus ſinguli curare, ne quam partem eius incultã atq; deſertam eſſe patiamur. Inter omnes autem promouendorum ſtudiorum rationes nulla mihi plus aut dignitatis aut utilitatis habere uidetur quàm ea quæ de antiquis inſtitutis legibusq́; prodita eſt, habet enim uenerationem maximam cũ ex uetuſtate, tum ex Maieſtate Imperij Romani: utilitatem uerò non minorem: ſiquidem iſtæ leges cùm per Oratorum, Hiſtoricorum, Iuriſconſultorumq́; libros paßim ſparſæ ſint, explanatione opus habent: et quia uſus earum in rep. quondam

optimus fuit: adhiberi etiam ad rerum præſentiũ adminiſtrationẽ non incommodè poſſunt. Quantò uerò olim amplior atq; illuſtrior fuit reſp. Romana, tantò etiam pluribus legibus adminiſtrata eſt. Nam præter antiquiſſimas XII tabularum leges, et iura tam ciuilia quàm honoraria aliæ etiam leges ſeparatim à Dictatoribus, Conſulibus, Prætorib. Tribunis plebis aut neceſſitate impellente, aut ſuadẽte utilitate publica latæ ſunt, quæ partim plebiſcitorũ, partim ſenatuſconſultorum uim nomenq; habere poſſunt, denominationem tamen ab ijs habent qui eas tulerunt. Ex ijs autẽ aliæ ad ius publicum, id eſt, ſacra, ſacerdotia, ac magiſtratus pertinuere, aliæ uerò ad emendandas XII tabularum leges rogatæ ſunt, alijs bella & prouinciæ decretæ, alijs iudicia tam priuata quàm publica rerumquè capitalium quæſtiones conſtitutæ, alijs ordinum iura uel aucta uel compreſſa, alijs largitiones in populum datæ rurſusq; ademptæ, alijs caſtigata luxuria, ſuusquè epulis cœnisq; modus conſtitutus, & ut multa in pauca conferam maximæ potiſſimæq; reip. partes hiſce legibus conſtitutæ eſſe uidentur. Quod quidem uel ex hoc facilè perſpici poteſt. Nam quandocunq;

cunq; ab iſtis legibus uel ui ut fecit Sulpitius, uel dolo malo receſſum eſt, ciuilia mox bella, quæ una liberarum ciuitatum, imò regnorum Imperiorumq; omnium maxima peſtis eſt, remp. occupârunt, & tandem cùm paucorum conſpiratio ac potentia plus quàm hæ leges ualerent, tota reſp. Romana unà cum libertate concidit. Has itaque *leges uariè per authores diſperſas in unum colligere decreuimus, non quidem omnes quæ unquã à quoquam magiſtratu in libera rep. latæ eſſent, quis enim in ſe hoc reciperet, quod cùm præſtare nemo poßit, impudentis eſſet promittere, ſed eas de quibus, ut in conditionibus olim, authore* Ci*cerone, ſcribi ſolitum fuit, ſciam poteroq;.* Nec *ſanè ignoro alios etiam & doctè et diligenter in hac materia uerſatos eſſe, ſed ij tamen uel mihi uel cuiuis alteri ſatis ſuperq; cum ad ſcribendum, tum ad cogitandum reliquerunt.* Itaq; *magis poſſunt de incepto quàm perfecto opere gloriari: eſtq; eorum uoluntas quàm opera commendabilior. Sed & nos quemadmodum palmam ſuperioribus non inuiti abripuimus, ita poſterioribus ſi aut plura aut meliora adducent libenter tradituri ſumus.* Reliquos *autem obtrectatores omnemq; il-*

lam uitilitigatorum, ut Catonis uerbo utar, turbam infamem omniumq; uotis condemnatam tanti non facio, partim conſcientia negocij bona fide ſuſcepti, partim quia mihi præter alia ſubſidia, etiam beneficium reſtitutionis in integrum, ſicubi lapſus aut opinione mea deceptus fuero, tanquàm minori reſeruatum eſt. In explicandis autem legibus iſtis maximè nobis ordo ille ob inuentionis facilitatem placuit, quem & Pomponius Lætus uir doctiſsimus ſecutus. Itaq; leges iuxta latinarum literarum progreſſum recenſebimus, niſi ubi coniunctarum materiarum ratio auelli eas à ſe inuicem non patietur.

INDEX LEGVM.

A

Acilia 58: *Aebutia* 4:
Aelia Fuſia 1.
Aelia Sanctia 4:
Aelia Sentia 4.
Aemilia 84: *Antia* 84:
Antonia iudiciaria 56:
Apuleia de ciuitate Romana 45.
Apuleia Maieſtatis 55.
Aquilia 6. *Aterina* 5.
Atilia 7. *Atinia* 6:
Aurelia iudiciaria 48.
Aurelia de tribunis 7.

C

Cæcilia & Didia 2.
Cæcilia Repetundarum 58.
Calphurnia Ambitus 58.73:
Calphurnia Repetundarum 57:
Campana 18. *Canuleia* 24.
Caſſia agraria 8.
Caſſia de Iudicijs populi 19.
Caſſia Tabellaria 33:
Cincia de Muneribus 24:

Claudia de Iure Ciuitatis 42:
Claudia de Senatu 19:
Clodia de Cenſoribus 22:
Clodia de Collegijs 20.
Clodia de Scribis 23.
Clodia Frumentaria 20.105:
Clodia Monetaria 19.
Cœlia Tabellaria 34.
Cornelia & Gellia 45.
Cornelia Agraria 15.
Cornelia de Falſo 26.
Cornelia de ijs qui legibus ſoluuntur 30.
Cornelia de Iniurijs 29:
Cornelia de Iure dicundo 30:
Cornelia de Parricidio 26.
Cornelia de Proſcriptione 115.
Cornelia de Sicarijs 28.
Cornelia Iudiciaria 47:
Cornelia Maieſtatis 55:
Cornelia Repetundarum 59.
Cornelia Sumptuaria 84:

D

Didia Sumptuaria 83:
Domitia de Sacerdotijs 70:

Duel-

Duellia de Fœnore 71.
Duellia de Tribunis 37.
F
Fabia de Sectatoribus 75.
Falcidia de Legatis 31:
Fannia Sumptuaria 83:
Fauia de Plagio 32:
Flauia agraria 17.
Furia Teſtamentaria 31.
Fuſia Caninia 32:
G
Gabinia de bello Piratico 34:
Gabinia de Fœnore. 35.
Gabinia Tabellaria 33.
Glaucia 47.
H
Hieronica 104.
Hircia 37:
Horatiæ leges 36:
Hortenſia de Plebiſcitis 35:
Hoſtilia 37.
I
Icilia de Auentino 37:
Iulia Miſcella 40.

Iulia Agraria 18.
Iulia Ambitus 75.
Iulia de Adulterijs 80:
Iulia de Annona 68:
Iulia de Ciuitate 41.
Iulia de Fœnore 72.
Iulia de Libertatibus 72:
Iulia de Maritandis ordinibus 76:
Iulia de Sacerdotijs 69.71.
Iulia de Vi 51:
Iulia Iudiciaria 50.
Iulia Maieſtatis 56.
Iulia Peculatus 66.
Iulia Repetundarum 59:
Iulia Sumptuaria 85.
Iulia Theatralis 81:
Iunia & Licinia 3.
Iunia Annalis 38.
Iunia Norbana 39.
Iunia Vellea 39:

L

Lectoria de Minoribus 87.
Licinia & Ebutia 86.
Licinia & Mutia 43:

Licinia Agraria 9.
Licinia Communi diuidundo 87.
Licinia de Cos.ex plebeio 85:
Licinia de Sacerdotijs 70.
Licinia de Sodalitijs 75:
Licinia Sumptuaria 84.
Lurconis de Ambitu 74:

M

Manilia de bello Mithridatico 88.
Manilia de Quæſtione quadam 87:
Manilia de Suffragijs libertinorum 89.
Manlia 78:
Maria de Pontibus 90:
Maria Monetaria 91.
Memmia de Calumniatoribus 91:
Menia de authoritate Patrum 92:
Metella de Fullonibus 94.

N

Nummaria 87.

O

Ogulnia de Sacerdotijs 69.
Oppia de Mundo muliebri 94.
Orchia Sumptuaria 83.

P

Papia

Papia de Iure ciuitatis	42:
Papia de maritandis ordinibus	25:76:
Papyria de Nexis	95:
Papyria de reficiendis Tribunis	96.
Papyria de ſacrandis agris	94:
Papyria Monetaria	96:
Papyria Tabellaria	34.
Pedia de interfectoribus Cæſaris	97.
Petilia Ambitus	73.
Petilia Peculatus	97.
Petronia	97:
Philippi Agraria	15.
Plautia Agraria	17:
Plautia de Vi	51.
Plautia Iudiciaria	47.
Plautia rogatio	51.
Pompeia Ambitus	74:
Pompeia de Colonijs	98.
Pompeia de iure magiſtratuum	101:
Pompeia Iudiciaria	48:
Pompeia Parricidij	99.
Pompeia quæ Bithynis data eſt	100:
Portia de ciuium libertate	101:
Publiliæ leges	103.

Pupia

Pupia de Senatu habendo 103.

Q

Quintia Agraria 9:

R

Romuleia de Triumuiris 69:
Roſcia Frumentaria 105:
Roſcia Theatralis 81:
Rupilia & Hieronica 104.

S.

Scantinia 25:109.
Sempronia Agraria 10.
Sempronia de ætate militari 107:
Sempronia de colonijs 106:
Sempronia de Fœnore 71:
Sempronia de libertate ciuium 101:
Sempronia de locatione Aſiæ 108:
Sempronia de populi ſuffragijs 108:
Sempronia de prouincijs 107:
Sempronia de ueſte militari 107.
Sempronia Frumentaria 104:
Sempronia Iudiciaria 46.
Seruilia Agraria 15.
Seruilia Iudiciaria 46:
Seruilia Repetundarum 58.

Sulla

Sullani & Carbonis lex 109.
Sulpitiæ leges 109.

T

Tarpeia 5.
Terentia & Caßia 110.
Terentilla 111.
Thoria Agraria 14.
Titia Agraria 15.
Titia de donis & muneribus 25.
Titia de Prouincijs Quæſtorijs 113.
Titia & Cornelia de Alea 113.
Tullia de Ambitu 74.

V

Valeria de libertate ciuium 101.
Valeria de Proſcriptione 115.
Valeria de Prouocatione 114.
Valeria de Quadrante ſoluendo 115.
Valeriæ leges reliquæ 114.
Varia de Maieſtate 55.
Vatinia 108.
Viaria Curionis 17.
Viſcellia 116.
Voconia 115.
Voleronia 117.

LEX

LEX AELIA FVSIA, ET LEGES AD IVS FERENDARVM LEGUM PERTINENTES.

CVM EA SIT LIBERArum ciuitatum conditio, ut ſine magna legum copia pariter & metu ſaluæ eſſe non poſsint, magna hoc cura ueteres prouiderunt, ne leges à magiſtratibus paſsim ac temerè ferrentur. Itaq; multa diſpoſuerunt uiri ſapientiſsimi de iure atq; tempore legum rogandarum, quæ ambitioſorum magiſtratuum actionibus quaſi propugnacula quædam obijci poſſent. Ex his ſunt etiam leges quædam ad hoc peculiariter latæ, ex quibus prima ſanè ſit Aelia Fuſia, quæ iubebat, ut quoties lex aliqua à quocunq; magiſtratu ferretur, iura interceſsionum, auſpiciorumq; ſeruarentur, & ut cuicunq; obnunciare liceret legem roganti. Ferendæ legis cauſa fuit, quòd antiquitus Tribuni plebis, qui Tributis comitijs leges ferebant, ad auſpiciorum religionem non aſtringebantur, cuius

rei author eſt Dionyſius Halicarnaſſeus. Eſt igitur per hanc legem Tribunitijs actionibus quaſi frenum quoddam iniectum, cùm illorum non minus quàm reliquorum magiſtratuum actiones obnuntiationibus tollerentur. Obnuntiationem autem, teſte Donato, uocabant antiqui, cùm malum aliquod, ſæuumq; omen nunciatur, ut cùm tonuißet, aut fulmen uiſum eſſet. Quare cùm tale aliquid à collegio augurum, aut Conſule, Prætoréue nunciatum eſſet, concilium populi dirimebatur, nihilq́; eo die agi phas erat. Cicero in Vatinium: Num quem ex omnibus tribunis plebis, quicunque ſeditioſi, tam audacem audieris fuiſſe, ut unquàm contra legem Aeliam aut Fuſiam concilium conuocaret. Et idem in oratione poſt reditũ in Senatu, ſententiam legis pulchrè complectitur: Quo inſpectante ac ſedente legem tribunus plebis tulit, ne auſpicijs obtemperaretur, ne obnuntiare concilio aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia Fuſia ne ualeret, quæ maiores noſtri certißima ſubſidia contra tribunitios furores eſſe uoluerunt. Idem de prouincijs conſularibus: Quare aut uobis ſtatuendum eſt, legem Aeliam manere, legem Fuſiam non eſſe abrogatam,

tam, non omnibus faſtis legem ferri licere, cùm lex feratur de cœlo, ſeruari, obnuntiari, intercedi licere.

Lata eſt autem lex ab Aelio *&* Fuſio *Tribunis plebis. Scribit autem* Cicero *in* Piſonem, *centum annis legem hanc in repub. retentam fuiſſe, priuſquàm abrogaretur à* P. Clodio. *Si igitur à conſulatu* A. Gabinij *&* L. Piſonis *computatio fiat, incurret legis huius latio in ea tempora, quæ poſt interfectos* Gracchos, *& ante* Punicum *bellum tertium fuerunt.* Meminit *huius legis* Aſconius *in* Piſonianam, *&* Cicero *libro* 1. *&* 4. *ad* Atticum, *et in oratione de reſponſis* Aruſpicum.

Sequitur hanc lex Cæcilia *et* Didia, *et ipſa ad ius ferendarum legum pertinens, ex huiuſmodi cauſa lata. Solebant* Tribuni *pl. et ij quibus rogare legem phas erat, plura ſub unius rogationis nomine ad populum ferre, & plerunq; utilia cũ perniciosis, bona cum malis coniungere, qua ratione fiebat, ut plebes ſæpe propter ea, quæ ſalubria erant in rogatione, etiam mala iubere cogeretur, non diſiungentibus ea* Tribunis *pl.* Exemplũ *euidens eſt apud* Liuiũ *li.* 6. *ab* V.C. *Inter priorem, inquit, dictaturam abdicatam, nouamq; à* Manlio Cæcilia & Didia.

initam, ab tribunis uelut per Interregnum concilio plebis habito, apparuit, quæ ex promulgatis plebi, quæ latoribus gratiora eſſent. Nam de fœnore atque agro rogationes iubebant, de plebeio conſulatu abdicabant, et perfecta utràque res eſſet, ni tribuni ſe in omnia ſimul conſulere plebem dixiſſent. Cautum igitur lege Cæcilia & Didia fuit, ut de ſingulis rebus ſeparatim, non de pluribus coniunctim ad populum ferretur, prætereà ut leges trinundino rogarentur. Cicero pro domo ſua: Si quod in cæteris legibus trinum nundinum eſſe oportet; id in adoptione ſatis eſt trium eſſe horarum, nihil repræhendo. Sin eadem obſeruanda ſunt, decreuit Senatus M. Druſi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ eſſent, populum non teneri. Idem: Quid ſi etiam pluribus de rebus uno ſortitu tuliſti, tamen ne ar bitraris, id quod M. Druſus in legibus ſuis pleriſque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. F. Craſſus conſularis non obtinuerant, id te poſſe omnium facinorum ac ſtuprorū omnium decumis et Clodijs authoribus obtinere? Et paulò pòſt: Quæ eſt quaſi alia uis, quæ ſententia Cæciliæ legis & Didiæ, niſi hæc? ne populo neceſſe ſit in coniunctis

rebus

rebus compluribus , aut id quod nolit recipere, aut id quod uelit repudiare. Hactenus Cicero.

Legem autem tulerunt Qu. *Cæcilius* Metellus, *&* T. Didius *Viuius* Conſules *anno* Vrbis *conditæ ſexcẽteſimo quinquageſimo ſexto.*Nam *hanc legem inter conſulares utiq; leges recenſet* Cicero *pro* Seſtio. *Meminit etiam* Philippica 5.

Cæterùm his duabus legibus Cicero *plerunque* Iuniam *&* Liciniam *adiungit , ut in oratione pro* Seſtio,*& lib.* 4 *epiſtolarum ad* Atticum. Videtur *autem de tempore ferendarũ legum lata eſſe, ne ſcilicet feſtis diebus cum populo ageretur,aut lex aliqua promulgaretur,quod etiam antea fieri ſolitum , poſtea noua hac lege confirmatum & reductum eſt.* Scribit *enim* Appianus *libro* 1.*de bellis ciuilibus,* L.Sullam,*&* Qu.Pompeium Conſules,P.*Sulpitio tribunoplebis perniciosas leges promulgante , plurium dierum iuſtitium ac ferias indixiſſe,ne* T*ribuno interea de le ge agere phas eſſet.* *Iunia & Licinia.*

Lata eſt lex à D. *Iunio Sillano,&* L.*Licinio* Murena *Coss. anno urbis conditæ ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo,unde etiam* Cicero *Philippica* 5.*penè recentem eam uocat.*Ne *autem pœna*

deeſſet committentibus in has leges, conſtituta erant iudicia, quibus conueniebantur tranſgreſſores & puniebantur. Cicero ad Atticum lib.4. *Nunc ad ea, quæ quæris de Catone. Lege* Iunia & Licinia *ſcis abſolutum. Fuſia ego tibi nuncio abſolutum iri.* Præterea *leges contra has latæ ipſo iure inualidæ erant, ut colligitur ex oratione* Ciceronis *pro domo ſua, & innuit* Quintilianus *lib.2.his uerbis:* Aut *enim de iure dubitari poteſt eius qui rogat, ut de* P. *Clodij, qui non ritè* Tribunus *creatus eſſe arguebatur: aut de ipſius rogationis, quod eſt uarium, ſiue non trino fortè nundino promulgata, ſiue non idoneo die, ſiue contra interceßiones, uel auſpicia, aliudúe quid, quod legitimè obſtat, dicitur lata eſſe uel ferri.* Has *autem leges omnes una rogatione ſuſtulit* P. Clodius *in* Tribunatu *ſuo, qua quidem rogatione* Cicero *cenſet uniuerſam rempublicam eſſe deletam.* Et *pro* Seſtio *de eadem lege* Clodij *loquens:* Mitte, *inquit, eam legem, quæ omnia iura religionum, auſpiciorum poteſtatem, omnes leges, quæ ſunt de iure atq; tempore legum rogandarum, una rogatione ſuſtulit.* Lex Cæcilia *et* Didia *perperam apud* Ciceronem *libro 4.*

ad

ad Atticum legitur Cœlia et Didia, quemadmodum & in Vatinium falſò impreſſum eſt, Iulia et Licinia pro Iunia & Licinia.

LEX AELIA SENTIA.

LEX Aelia Sentia *ad ius ciuile pertinuit, tractat enim de hæreditatibus, habetquè uarios articulos per Iuriſconſultorum libros paſsim diſperſos. Primùm igitur amplius quàm unũ hæredem necéſſariũ fieri uetabat. l. Quiſoluendo. ff. de hæredibus inſtituendis. Item libertates Teſtamento dari, aut hæredes inſtitui ſeruos in fraudẽ creditorum prohibebat, certumq́; modum manumittendi conſtituebat, minoribus uigintiquinque annis dominis. l. Si is. ff. de hæredibus inſt. l. in fraudem. C. de Teſtamentaria manumiſsione, & Inſt. per totum Titulum: Quibus ex cauſis manumittere non licet. Præterea cauebatur, ut ſi duo, pluresùe ex eadem cauſa hæredes ſcripti eſſent, quiſquis primus ſcriptus eſſet, hæres eſſet, l. 1. C. Qui manu: non poſſunt. Poſtremò iubebat lex, ut ſi eſſet donatio facta inter uirum & uxorẽ, ſi res tradita nõ eſſet, & maritus in ſilentio illo uitam finiſſet, ne mulier rei uendicationẽ poſt*

mortem mariti haberet, ſed exceptionem tantùm, ſi non poſſideret contra petitores, ut habetur in Conſtitutionibus Iuſtiniani, quas Autenticas uocant, conſtitutione 161. ubi etiam dicit Imperator, Rempublicam hanc legem à corpore legum ſuarum ablegaſſe. Pleriq; putant legem latam eſſe à Coſs. Sext. Aelio Catulo, & L. Sentio Saturnino Auguſti temporibus quibus et ego aſſentiri malim. Nam legem Aeliam Sanctiam, cuius in Topicis meminit Cicero, diuerſam ab hac fuiſſe arbitror. Iubebat autem ea aſſiduo uindicem eſſe aſſiduum, id eſt, locupletem locupleti.

LEX AEBVTIA.

LEGE *Aebutia* XII. *Tabularum ius in locis quibuſdam correctum atq; emendatum fuiſſe uidetur. Gellius lib.16.cap.10. Sed enim, inquit, cùm proletarij, atque aſſidui, & Sanates, & Vades, & Subuades, & uigintiquinq; aſſes, & Taliones, & furtorum quæſtiones cum lance & licio, omnisq; illa duodecim Tabularum antiquitas, niſi in legis actionibus Centumuiralium cauſarum, lege Aebutia lata conſopita ſit, ſtudium ſcientiamq; ego præſtare debeo iuris & legum,*

uocumq; earum quibus utimur. Præter hunc Gellij locum nihil de hac lege inueni, ex quo tamen ſatis conſtat legem XII. tabularum lege Aebutia immutatam fuiſſe.

LEX ATERINA.

LEX *Aterina circa multas uerſatur. Multæ autem nomen ab Oſcis acceptum eſt, ſic enim eorum lingua pœna dicebatur, non tamẽ quæuis, ſed pecuaria tantùm, authore* Varrone. *Nam cùm legum antiquarum pœna non niſi pecore conſtaret authore* Plinio *lib. 33. cap. 1. & lib. 18. cap. 3. rectè eam Oſco uocabulo Mulctam uocauerunt. De re autem mulctatitia tres leges latas eſſe inuenio. Ex quibus primam tulerunt Sp. Tarpeius Capitolinus, & A. Aterinus Fontinalis Coss. unde etiam ipſa lex tam Tarpeia quàm Aterina dicitur. Quare autem lata ſit, oſtendit Gellius his uerbis: Coniectare autem poſſumus, quòd Italia tunc eſſet armentoſiſſima, multamq; quæ appellatur ſuprema, inſtitutam in ſingulos dies duarum ouium, triginta boum, pro copia ſcilicet boum, ouiumq; penuria. Sed cùm huiuſmodi multa pecoris armentique æſtimata à magiſtratibus eſ-*

ſet, adigebantur oues boueſq; aliâs parui precij, aliâs maioris, eaque res faciebat inæqualem multæ partitionem. Iccircò *poſtea lege Aterina conſtitutæ ſunt in oues ſingulas æris deni, in boues æris centeni.* Et Feſtus: *Quæ pecudes, inquit, poſteaquàm ære ſignato cœpit uti pop.* Romanus, *Tarpeia lege cautum eſt, ut bos* Centuſsis, *ouis* Decuſsis *æſtimaretur.* Ex *his ſatis conſtat hanc legem de æſtimatione multarum latam eſſe. Præterea cùm ante hos* Conſules *ſolis* Conſulibus *ius fuiſſet multæ dicendæ, ſanxit lex uti id omnibus magiſtratibus liceret, ut ſcribit* Dionyſius *Halicarnaſſeus. Alteram autem legem idem Feſtus latam eſſe ſcribit de modo multarum à* T. Menenio *Lanato, & P. Sextio Capitolino Coſſ. biennio poſtquàm* Aterina *lata eſt. Tertiam præterea & ipſam de æſtimatione pecoris latam fuiſſe* Liuius *ſcribit anno uiceſimo quinto poſt* Aterinam. *Verba* Liuij *hæc ſunt lib. 4. ab urbe condita: Legem, inquit, de multarum æſtimatione pergratam populo, cũ à Tribunis parari conſules unius ex collegio proditione excepiſſent, ipſi præoccupauerunt ferre.* Fuerunt *autem* Coss. L. Papyrius, & L. Iulius Tullus. *Vtrum autem hi Coſſ. æſtima-*

tionem

tionem ex lege Aterina conſtitutam mutauerint, aut ipſe Liuius, circa hæc tempora deſcribenda negligentior à multis accuſatus, quod Aterino et Tarpeio tribuendum erat, his attribuerit, affirmare non poſſum. Quare de hoc prudentiores uiderint.

LEX AQVILIA.

LEX Aquilia, inquit Vlpianus, omnibus legibus, quæ ante ſe de damno, iniuria, locutæ ſunt, derogat: ſiue duodecim tabularum, ſiue aliæ quæ fuerunt. Legis tria capita fuerunt, ex quibus ſecundum, eodem Vlpiano authore in deſuetudinem abijt. Primum autem ac Tertium in Iuris ciuilis uoluminibus abundè explicantur. Fuit autē etiam altera lex Aquilia, de qua Cicero in Bruto: Atq; eodem, inquit, tempore accuſator de plebe L. Cæſidenus fuit, quem ego audiui iam ſenem cùm à Lucio Sabelio multam lege Aquilia de iuſtitia peteret. Hæc lex cuiuſmodi fuerit, legere me non memini. Illa autem ſuperior plebiſcitum eſt, lata ab Aquilio Tribuno plebis.

LEX ATINIA.

LEX Atinia de iure ciuili lata eſt, authore Cicerone, actione 3. in Verrem. Pertinuit autem propriè ad Vſucapiones. Dicit enim lex Atinia, Rem furtiuam uſucapi non poſſe, niſi in poteſtatem eius, cui ſubrepta eſt, reuertatur, quod ſic accipiendum eſt, ut in domini poteſtatē debeat reuerti, nō in eius cui ſubrepta eſt, l. Sequitur. & l. Non ſolum. ff. de Vſucapionibus. In poteſtatem autem domini rem furtiuam ueniſſe uideri et ſi eius uindicandæ poteſtatem habuerit, Sabinus & Caßius dicebant, l. poteſtas. ff. de uerborum ſignificationibus. Prohibebatur igitur lege Atinia furtiuarum rerum Vſucapio, unde etiam in ea ſcriptum fuiſſe Gellius tradit: Quod ſubreptum erit, eius rei perpetua authoritas eſto. Significat enim hic authoritas, ius rei ſuæ uindicandæ qualibet Vſucapione remota. Vnde et in lege duodecim tabularum: Aduerſus hoſtem perpetua authoritas. In Inſtitutis. §. furtiuæ de Vſucapionibus falsò legitur pro Atinia Atilia.

LEX AVRELIA.

C. AVRELIVS Cotta, qui Conſul cũ L. Manlio Torquato fuit, legem tulit, ut tribunis plebis liceret poſtea alios magiſtratus capere. Nã L. Sulla Dictator, occupata per diſſenſionem ciuilem repub. memor quid ipſe aliquando à Tribunis plebis paſſus eſſet, lata lege tribunitiam poteſtatem uehementer debilitauit, atq; inter alia conſtituit, ut qui tribunatũ plebis cepiſſet, alios magiſtratus poſtea ne gereret. Cuius rei authores ſunt, Appianus lib. 1. bellorum ciuilium, & Aſconius in Cornelianam.

LEX ATILIA.

SI CVI, inquit Imperator, nullus omninò tutor fuerat, ei dabatur in urbe quidem à Prætore urbano, & maiore parte tribunorum plebis ex lege Atilia. unde tutor ita datus Atilianus dicitur. His uerbis etiam Liuius aſtipulatur libro 39. de Hiſpala libertina loquens: Quin eò proceſſerat conſuetudine capta, ut poſt patroni mortem,

quia in

quia in nullius manu erat, tutore à Tribunis & Prætore petito, cùm teſtamentum faceret, unum Ebutium inſtitueret. Hæc Liuius. *Cæterum cùm hac lege neq; de cautione à Tutoribus exigenda, rem ſaluam pupillis fore, neque compellendis tutoribus ad tutelæ adminiſtrationem quicquam cautum eſſet, tutores dare ex hac lege deſierunt. Et primò conſules pupillis utriuſq; ſexus tutores dare ex inquiſitione cœperunt, quod à Claudio primùm inſtitutum fuiſſe, Suetonius in uita eius ſcribit. Poſtea autem ex Conſtitutionibus Principum Prætores Tutores dare cœperunt. Capitolinus in Antonino philoſopho: Prætorem tutelarum primus fecit, cùm antè Tutores à Conſulibus poſcerentur, ut diligentius de Tutoribus tractaretur.* Ex his facilè patet, legis Atiliæ ſanctionem à Claudio Cæſare abrogatam, cuius deinde conſtitutionem ſuſtulit Antoninus. *Cæterum magiſtratus qui Tutores dare potuerunt, præter prædictos, enumerantur ab Vlpiano in l. 1. ff. de Tutoribus & Curatoribus datis ab his qui ius dandi habent:* Proconſul, Præſes, Præfectus Aegypti, Legatus Proconſulis, *omnes magiſtratus municipales.*

LEX

LEX CASSIA AGRARIA, & reliquæ leges Agrariæ.

AGrariæ leges, quæ maximis ſemper motibus Romanam Remp. cõcuſſerunt, initium ſumpſerũt à Sp. Caßio Conſule, anno urbis conditæ ducenteſimo ſexageſimo octauo. Nanque, ut tradit Liuius, cùm eo tempore fœdus cum Hernicis ictum fuiſſet, & ijs agri partes duæ ademptæ eſſent, tulit legem Sp. Caßius, uti ex eo agro dimidium Latinis, dimidium plebi diuideretur. Huic largitioni adijciebat agri aliquãtum, quem publicũ à priuatis poßideri criminabatur. Actionibus Caßij cum ſenatus & collega, tum ex ciuibus optimus quiſq; & incorruptißimus aduerſabantur, ſed nec ipſa plèbs muneri maximopere fauebat. Nam largitio prudentibus diſplicebat, alijs uerò ſordebat munus, quod illis cum ſocijs commune eſſet. Et Proculus Virginius collega Caßij uociferabatur non agrum populo, ſed regnum, cuius tũ maximè inuidioſum nomen erat, Caßio quæri. Quæ ut non fruſtra dicta uiderentur, ipſe Caßius effecit. Nam ut ſibi ciuium animos, quos ob communicatum cum ſocijs agrum, infenſio-

inſenſiores habebat, reconciliaret, iuſsit ut pro Siculo frumento pecunia accepta plebi reſtitueretur. Id uerò haud ſecus ac præſentē regni mercedem aſpernata plebes eſt. Et Caſsius ubi primū magiſtratu abijt, die perduellionis dicta à Cæſone Fabio, et L. Valerio Quæſtoribus damnatus, necatusq́; eſt, bona eius publicata, ædes dirutæ. Sunt tamen qui ſcribant ipſum patrem Caſsij domi cognita cauſa uerberatum filium necaſſe. Huiuſmodi exitum ſortitus eſt primus agrariæ legis lator, quem populus ob dulcedinem agrariæ largitionis mortuum magis, quàm uiuum amauit.

Inde aliquandiu quies fuit, quam tandem nimia paucorum opulentiorū auaritia & cupiditas turbauit. Nam ij agrum publicum, quem ex hoſtibus ceperant Romani, cùm indiuiſus eſſet, omnē ferè occupauerāt, nec contenti agrum publicum reipub. auertiſſe, etiam priuatos pauperum agros finitimos partim precio redemerant, partim minis extorſerant, ſoliq́; immenſa camporum ſpacia continuantes, tenuiores omni propemodum agro eiecerant. Quæ res cùm uulgò iactaretur, & in magna inuidia diuites eſſent, datus eſt locus tribunitijs actionibus, moxq́; anno urbis condi-

tæ trecenteſimo ſeptuageſimo octauo C. *Lici-nius* Stolo Tribunus *plebis adiuuante* L. Sextio *collega, agrariam legem ſimul cum alijs duabus ad populum tulit. Quæ leges cùm pro plebe contra patriciorum opes latæ eſſe uiderentur, ingenti certamine res inter ordines acta eſt, adeò ut ob tribunitias interceſsiones reſpub. continuo quinquennio curuli magiſtratu caruerit, uetantibus tribunis comitia haberi, niſi perlata lege: rurſus patribus ingenti ardore pro dignitate & bonis ſuis dimicantibus.* Cuius rei et Liuius, et Appianus, et Trebellius Pollio *authores ſunt. Tandem uerò, cùm nullus contentionum finis eſſet, ceſſere tribunitiæ perſeuerantiæ* Patres, *lexque in hanc ſententiam perlata eſt, ut tradit* Appianus *lib.* 1. *de bellis ciuilibus: Ne quis ultra quingenta iugera agri poſsideret, neue pecoris maioris ultra centum, minoris ultra quingenta capita haberet. His adiungebantur capita ſeruorum ac ingenuorum, quæ quis ad cuſtodiam agri pecorisq; certo numero haberet. In hanc legem omnes magiſtratus iurauerunt, iudiciumq; cum pœna conſtitutum eſt in eos, qui in legem commiſiſſent. Non tamen tanti uel religio Iuriſiurandi, uel pœna fuit,*

Lex Licinia agraria

quin mox aliqua in fraudem legis, docente auaritia, excogitarentur. Primusq́; ipſe legiſlator, cui curæ eſſe debebat, ne quiſquam ſententiam legis circumueniret, dolum, quo legis uim eluderet, excogitauit. Nam cùm mille iugerū poßideret contra legem, filio emancipato quingenta dedit, ut non unus, ſed duo poßidere uiderentur. Sed detecta fraude à M. Popilio Lenate Tribuno accuſatus, primusq́; ſua lege decem millibus æris damnatus eſt. Meminere huius legis Liuius lib. 7. & 44. Gellius lib. 7. cap. 3. Valerius Maximus lib. 8. cap. 6. Plinius lib. 18. cap. 3.

Lex Quintia Agraria

Poſt hanc legem diu de agrorum diuiſione nihil attentatum eſt, donec C. Quintius Flaminius tribunus pleb annis aliquot ante bellum Punicum ſecundum de agro Gallico & Piceno uiritim diuidendo ad populum inuito Senatu ferret, ut ſcribit Cicero in Lucullo. Lex tamen perlata non eſt. Nam Flaminium, cùm nullis optimatum minis, & ne exercitu quidem aduerſus ſe cōſcripto terreri poſſet, pater ſuus concilium plebis habentem de templo deduxit, actionemq́; deponere coëgit, ut tradit Cicero libro ſecundo de Inuentione, et Valerius Maximus libro 6. capite 8.

Hunc

Hunc autem Flaminium, qui poſtea ad Thraſimenum malè remp. geſsit, ualuiſſe dicendo ad populum Cicero in Bruto ſcribit, cuius fortaſſe facultatis fiducia actionem hanc ſuſceperat.

Sequitur hinc alia lex Agraria Sempronia, quæ ipſa maximorum in Italia motuum cauſa fuit, et inde multorum malorum ſeminarium. Quare aliquantò diffuſius de illa dicemus, conſtat enim auaritiam diuitum, inopiam Italorum, duritiem Senatus, & ambitionem etiam ex aliqua parte Gracchi his malis initium dediſſe. Bello igitur Numantino, quod Mancinus Conſul aduerſa fortuna geſsit, Tiberius Gracchus Numantia ubi Quæſturam geſſerat, rediens, quaquauerſus iter per Italiam faciebat, ab Italis appellabatur, qui diuitũ fraude agris poſſeſsionibusq́; ſuis pulſi ad extremam inopiam miſeriamq́; peruenerant. Et erant utiq; cum lamentationes & querelæ eorum auditu miſerabiles, tum facies aſpectu fœda. Turbatæ matres in uiã procurrebant exhauſtæ ac propemodum enectæ fame, orantes ut iam uix tolerabili miſeria laborantibus ſubueniret. Inde oſtenſis infantibus uociferabantur, tollere ſe liberos in ſpem atq; ſubſidia reipub. quos aut nunq̃ Lex Sem- pronia agra- ria.

naſci, aut natos perdere melius eſſet, quàm inopia ac fame abſumi. Ipſi autem uiri uulnera ac cicatrices poſita ueſte denudantes, commemorabant numerum ſtipendiorum, atq; etiam imperatores, ſub quibus militauerant, per omnem ætatem pro Rep. *hoſtibus obiectos, ac uulneribus exhauſtos, cùm domum tandem quaſi in pacatum rediſſent, in fœdißimum ac intolerabilem hoſtem famem incidiſſe, cæteris quidem peracta ſtipendia finē malorum afferre, ſibi uerò principium, adeò ſatius eſſe inter hoſtilia tela atq; in ipſa acie, quàm inter uxorum, liberorumq́; fame tabeſcentium clamores & eiulatus uerſari. Iuſſos ſe quotidie pro aris & focis dimicare, qui paucorum cupiditate aris & focis, diuinis humanisq; omnibus eſſent euerſi. Hæ igitur atque ſimiles ſociorum querelæ uehementer* Gracchum *permouebant. Fuit enim uir ille animi inprimis miſericordis, & popularis, facundiæ nobilißimæ, forma præterea ac genere amplißimo. Quas animi corporisq; dotes in eo admirati* Itali, *ad ipſum potißimum deſideria ſua detulerant. Augebat indignitatem rei multitudo ſeruorum, qui per omnes agros diſperſi ad agriculturam erant, et propemodum potiore con*

ditione,

ditione, quàm ingenui utebantur. Nec tamen *Gracchus primò quicq̃ mouit, cùm magnitudine rei deterritus, tum opibus eorum, quorum potentia, ſi ſuſciperetur actio, proculdubio impugnanda erat. Cùm autem paulò pòſt cauſa Marcini fœdusq́; Numantinum in Senatu tractaretur, decretumq́; eſſet, ut tam ignominioſa pax reſcinderetur, & authores fœderis per Fœciales nudi traderẽtur, uehementer commotus eſt Gracchus. Cùm enim fœdus illud fieret per ſponſionem, nõ ſolùm ipſe cum legatis, Tribunis militaribus, Quæſtoribúsq́; ſpoponderat, ſed etiam priuatim Numantinis, qui eum ob patris memoriam colebant, promiſerat: pacem Senatum ratam habiturum. Intellecta igitur Senatus ſententia, ſimulq́; & rei ipſius infamia, quòd fidem ſuam apud Numantinos periclitari uidebat, & deditionis metu conſternatus: Senatui infenſus eſſe cœpit: utq́; acceptam iniuriam aliquo modo uindicaret, Tribunatum plebis petere inſtituit, ex quo magiſtratu ueluti ara quadam impunè optimatibus inſultaret. Moxq́; ingẽti populi ſtudio Trib. Pl. creatus legem Agrariam inuiſam Patribus promulgauit, ſuperq́; ea re concionem habuit. In*

qua conqueſtus Italos, *qui & ſanguinis gentisq́; eiusdem tuius &* Romani, *& omnium expeditionũ laborumq́; ſocij eſſent, indignè à paucis opulentis, quibus uirtus atq; uſus in rep. nullus, cupiditas immenſa eſſet, abſumi, atq; ad extremam non ſolùm inopiam, ſed etiam deſperationem redigi, cùm ob factionem diuitum nemo patrocinium & cauſam miſerorum per tot annos ſociorum ſuſceperit.* Poſtea *ſeruilium gregum multitudinem deteſtatus, primùm oſtendit eos ad reipublicæ munera, quibus* Imperium *totum ſuſtineretur, adhiberi more maiorum non poſſe.* De*inde & in perfidiam eorum inuectus commemorauit, quantos nuper in* Sicilia *tumultus bellum* Seruile *excitaſſet, nec prouincias tantum ſeruilibus motibus agitatas, ſed etiã in ipſa urbe ſeruilis audaciæ atq; ſceleris ueſtigia apparere.* Hæc *cùm uir copioſus et gratioſus ad populum magno cum aſſenſu audientiũ peroraſſet, legem promulgauit in hanc ſententiã:*Nemini *habere agri ultra quingenta iugera licere.* Si *quis autem filium habeat emancipatũ, ei dimidiam partẽ attribui poſſe.* Ad *diuidendos aũt agros* Triumuiros *creandos eſſe, quibus ſingulis annis noui ſuffecti, agros in ple-*

bem diuiderent. Poſtremò etiam hoc cautū erat, ne quis agri modum, quem à Triumuiris acce-piſſet, uenderet: Qua ratione plebs perpetuò in agris conſtitui uidebatur: cùm nec egeni uende-re quod acceperant per legem poſſent, nec diui-tes emere aliquid ultra præfinitum agri modum auderent. Promulgata in hunc modum lege, ma-gnæ diuitum querelæ, moxq́ ingens tumultus conſecutus eſt. Iniquum enim uidebatur pleriſq;, ſe non ſolum agris proprijs cedere, ſed etiam uil-las, domus, arbores, & huiuſmodi alia ad cultu-ram & decorem agrorum ædificari plantarique conſueta, amittere. Alij etiam uiciniæ commodi-tatem inuiti deſerebant, alij ſepulchra ac moni-menta majorum, quæ amiſſuri erant, deflebant. Alij prædia à maioribus quaſi per manus tra-dita omni ratione retinere conabantur. Præter-ea plerique qui et ſuam pecuniam, & uxorum do tes in prædia collocauerant, aut agros filijs de-derant, aut ab alijs pignori acceperant, et dotes uxoribus, & filijs paternam liberalitatem, & ſibijpſis pignora eripi conquerebantur. Nec ſanè pauciora ab egenis dicebantur, eoq́; tandem res peruenit, ut ciuitas in duas partes diuideretur,

quarum utraque ſe ad futurum certamen præpa-rabat. Poſtquàm igitur dies ferendæ legis uenit, Gracchus in concione multis uerbis plebem ad accipiendam legem adhortatus, ſcribam recitare codicem, in quo lex ſcripta erat, iuſſit. Tum M. Octauius Tribunus plebis à diuitibus ſuborna-tus, iure tribunitiæ poteſtatis interceſſit, & ſcri-bam ſilere iuſſit. Et ea quidem dies mutuis certa-minibus & querelis exempta eſt. Poſtera die Graccho inſtituto ſuo legem ferenti, iterum in-terceſſit Octauius, quæ res magnam contentio-nem inter tribunos excitauit, cumq; præ tumul-tu & ſtrepitu nihil agi poſſet, qui ex optimati-bus aderant, Tribunis ſuadent, ut controuerſiam ad Senatum deferant, eoq; diſceptatore utantur. Itur igitur ad Senatum, ubi cùm Gracchus nihi-lò æquiores patres, quàm collegam offendiſſet, re uerſus in concionem pronunciauit, ſe poſtera die ſimul & de collegæ interceſſione, & de ipſa lege populum in ſuffragium miſſurum. Poſtera die Gracchus de abrogatione Octauij, & de lege ad populum tulit. Octauius ea re nihil territus, ſiue quòd mutare ſententiã turpe uideretur, ſiue quòd populum eò proceſſurum, ut magiſtratum ſibi no

uo

uo exemplo abrogaret, non putaret, denuò intercedere cœpit. Tum uerò Gracchus de abrogatione Octauij concionem habuit, cuius ſumma erat: Tribunus plebis, qui ut defendat plebem inſtitutus ſit, ſi oblitus officij ſui, & beneficij populi, commodis plebis ſe opponat, rectè ei magiſtratũ abrogari poſſe. Enumerauit deinde exempla Regum, quibus populus regnum ob Tarquinij facinus abrogauerit, tametſi diuino humanoque iure magis quàm tribuni plebis muniti eſſent. Tribus deinde in ſuffragiũ miſit, et cùm ex triginta quinque tribubus decem et ſeptem magiſtratũ Octauio abrogaſſent, rogauit eũ Gracchus, ut cœpto uolens deſiſteret, nec tamẽ ille aut populi uoluntate cõmotus eſt, aut Gracchi precibus ceſſit, quin in propoſito perſeueraret, atq; ita Octauius facilius de magiſtratu, q̃ ſentẽtia dimoueri potuit. Remoto Octauio, iamque nemine reſiſtere auſo, lex perlata eſt, & Triumuiri agro diuidendo creati Tiberius et C. Gracchi, et Appius Claudius ſocer Tiberij, metuente plebe, ne ſi ad alios ea curatio delata eſſet, res tota fraude et dolis optimatiũ interpoſita mora aboleretur. Cùm autẽ ſequenti anno Tiberius tumultuoſius Tribunatum petens

interfectus eſſet, atq; ipſe etiam Appius *deceßiſ-ſet, in locum eorũ ſuffecti* M. Fuluius Flaccus *con ſularis, et* C. Papyrius Carbo, *unà cum* C. Grac*cho fraternarum actionum reſtauratore, diuiſio-nem agrorum moliebantur. Qui cùm confuſè o-mnia agerent, et ſeditiones præterea excitarent,* Senatus *eis curationẽ ex* Scipionis Africani *ſen-tentia abrogauit, atq;* Tuditanum *Conſulem ne-gotium ſuſcipere iußit, qui perſpecta rei perplexi tate atque inuidia, omiſſò negotio, in rebellantes tum fortè* Iapidas *profectus eſt. Cùm autem ſen-tentia* Scipionis *in publicum emanaſſet, uehemen ter territi ſunt* Triumuiri, *atque ipſam etiam ple-bem in* Scipionis *odium excitârunt, ſparſo rumo re, ipſum legem in uniuerſum aboliturum.* Nec *multò pòſt quieſcenti ipſi uis allata eſt, ut pleriq; putant, per* Carbonem Triumuirum, *conſcia u-xore* Scipionis Sempronia. Ita *ſummos duos ui-ros, quorum alter ciuilibus, alter bellicis uirtuti-bus, uterque nobilitate, eloquentia, & ſpiritu, e-minebant, lex agraria de* Repub. *ſimulquè de ui-ta ſuſtulit.* Mortuo Scipione *ſeditiones* Trium*uirales acrius exarſerunt, iamq;* Itali *depoſita cu ra agrorum in ciuitatem ſeſe recipi flagitabant,*

quibus

quibus operam ſuam M. Flaccus inprimis pollicitus eſt, quæ res poſtea multorum malorum origo fuit. Nec multò poſt idem Flaccus cum C. Graccho, cùm ſumma imis permiſcerēt, iamq́; immodeſtius agerent, quàm libera ciuitas ferre poſſet, decreto Senatus hoſtes iudicati atque interfecti ſunt. Quibus ſublatis immanis illa ciuitatis ſeditio finem accepit.

Poſt mortem Gracchorum lex promulgata eſt, ut agros quos quiſque in diuiſione accepiſſet, uendere liceret, quod in lege Tiberius prohibuerat. Nec multò poſt alia lex fertur: Agros publicos in poſterũ non eſſe diuidendos, ſed ijs qui eos poßiderent, uectigali impoſito permittendos: pecuniam autem, quæ ex uectigali redigeretur, plebi diſtribuendam. Hæc lex, quia ſpem largitionis cuiuſdam habebat, à plebe libēter accepta eſt, ſed cùm tantæ multitudini hoc uectigal non ſufficeret, eluſa eſt plebis expectatio. Poſtq̃ itaq́; res negligi atque faſtidiri cœpit, Sp. Thorius tribunus plebis legem tulit, qua agrum publicum uectigali leuauit, atq́; ita populus cum ab agris, tum à uectigali excidit, poſt decem et quinq́; annos, quàm agraria lex à Tiberio Graccho lata erat. *Alia Lex Agraria.* *Lex Thoria Agraria.*

Cæterum

Cæterum Florus contra Appiani ſententiam ſcribit, agri modum non quingentis iugeribus, ſed decem tantùm præfinitũ fuiſſe. Meminit legis agrariæ Semproniæ Cicero contra Rullum, ubi dicit Gracchos plebem Romanam in agris publicis conſtituiſſe, qui agri antea à priuatis fuerint poſſeßi. Et pro Seſtio: Agrariam T. Gracchus legem ferebat, grata erat populo: fortunæ conſtitui tenuiorum uidebantur: contra optimates quòd & diſcordiam excitari uidebant, & cũ locupletes pòſſeßionibus diuturnis mouerentur, ſpoliari remp. propugnatoribus arbitrabantur. De lege uerò Thoria ſic ſcribit in Bruto: Sp. Thorius ſatis ualuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum uitioſa & inutili lege uectigali leuauit. Meminit etiã li. 2. de Oratore, ubi de ſocijs tractat. Diſſentit autẽ ab Appiano hic etiam Cicero: Nam ille legem de agro non amplius diuidendo latam à Thorio ſcribit: hic autem de uectigali abolendo, quem nos libentius ſequuti ſumus.

Lex Philippi. *Poſt hæc tempora uſq; ad Dictaturam Syllæ nihil de agrarijs legibus actũ legimus, niſi quod Cicero li. 2. Officiorum ſcribit, Philippum Tri-*

bunum pl. legem Agrariam promulgaſſe, de qua cùm concionem haberet, dixit, Non eſſe duo millia hominum in ciuitate qui rem haberent. Et Valerius Maximus li. 8. cap. 1. tradit Sex. Titiū, qui ob Saturnini imaginem damnatus eſt, legem agrariam tuliſſe. Hæ tamen leges quid uoluerint, nemo tradit. **Lex Titia.**

Veniamus igitur ad legem Corneliam, quam tulit Dictator Sulla, publicatisq; multis agris, et maximè ijs, qui in Thuſcia circa Volaterras ac Feſulas erant, militibus eos ſuis diuiſit. De hac lege ſcribit Cic. contra Rullū: Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiq̄ aſſignati, neq; uenditi, qui à paucis hominibus impudentiſſimè poſſidentur. Hanc legem inuiſam uehementer fecerant Sullani milites cōtinuando poſſeſſiones, & proſcribendo eos, quorum prædia interrū pere deſtinati agri modum uidebantur. Quod ipſe Cicero cum in orationibus contra Rullum, tum pro Roſcio Amerino conqueritur. **Lex Cornelia.**

Poſt Corneliam legem lata eſt Seruilia ex omnibus agrarijs legibus multò uehementiſſima, quæ ſi perlata fuiſſet, totius non ſolum ciuitatis, ſed etiam orbis ſtatum aut concuſſiſſet, aut mu-

Lex Seruilia.

taſſet. Eius promulgandæ cauſam hanc tradunt authores. Sylla rerum potitus pleroſq; aduerſarum partium, partim honorum petendorum iure, partim bonis omnibus ſpoliauerat, ratus ſe hac ratione non ſolum præſentibus rebus, ſed etiam futuris conſulere poſſe, ſi ij, quos maximè aduerſarios habuerat, quàm minimum & priuatim & publicè poſſent. Hi autem cùm & multi eſſent, & nobiles etiam ex ijs quidam, poſt mortem Syllæ ſummopere curabant, ut in ius ac bona priſtina reſtituerentur. Sed cùm adhuc ualida eſſet optimatium, quorum opes Sylla extulerat, factio: atque ea Sullana acta quaſi res iudicatas reſcindi, aut infirmari nullo modo pateretur: facilè apparebat negotium per ordinarios magiſtratus, perque Senatum confici non poſſe: itaque nouum in republica ſtatum, & extraordinarias poteſtates illi animo uoluebant. Ad quod conficiundum illud maximè deerat, quòd Tribunitia poteſtas, quæ huiusmodi turbulentas actiones excitare, atque introducere ſolebat, ita debilitata ab eodem Sulla erat, ut non uim antiquam, ſed imaginem tantùm retineret. Poſtquàm autem ea opera Pompeij Magni reſti-

tuta

tuta eſt, ſuaque redijt concionibus licentia, ſta-
tim ad populum agitare cœperũt, quorum inter-
erat acta Syllæ debilitari, quem inuidioſis Ty-
ranni Regisque nominibus traducebant, plebem-
que orabant, ut in recuperatione fortunarum ſua-
rum ſibi adiumento eſſet. Res tamen ſiue pudore
Tribunorum, ſiue deſperatione conficiundi ne-
gotij, ſiue reuerentia & authoritate ſenatus at-
que principum ciuitatis aliquandiu extracta eſt.
L. autem Iulio Cæſare, & Qu. Martio Thermo
Coss. Tribuni plebis deſignati principe P. Serui-
lio Rullo, legem conſcripſerunt agrariam, cuius
dulcedine & fauore non diffidebant ſe et plebem
tenere, & optimatium uires perfringere poſſe.
Præterea, ut ipſis etiam Sullanis minus ſuſpecti
eſſẽt, capita omnia et ſenſus omnes legis ita mode-
rati erant, ut etiam illis gratificari uiderentur.
Nam cùm lege Cornelia agri diuiſi eſſent militi-
bus, pleriq; attributi agri modum longè exceſſe-
rant, uicinorum prædiorum dominos, more ac li-
centia uictorum partim in proſcriptos referen-
do, partim ui expellendo: quæ cùm patefacta
eſſent, in magna ad populum inuidia erant, ita
ut plerique prædia & poſſeſſiones tam inuidio-

ſas

ſas commutare cuperent, maiora pericula ex populi indignatione metuentes: His omnibus capite *quodam legis* Rullus *conſuluit atque proſpexit.* Summa *autẽ legis erat, ut* Decemuiri *ſumma cũ poteſtate crearentur, quibus permiſſum eſſet populi iuſſu totius* Italiæ, Syriæ, *Aſiæ*, Libyæ, *& prouinciarum, quas nuper* Pompeius *ſubegerat, uendere, atq; ex ea pecunia agros populo emere, ac alimenta conſtituere.* Deinde *uti eis liceret damnare, quos uellent, damnatos in integrum reſtituere, exules reducere.* Præterea *ut in municipia et colonias deducere poſſent nouas colonias quas uellent, iiſq; agros aſſignare quibus in locis uellent.* Huiusq; *rei cauſa haberent apparitores, ſcribas, librarios, præcones, architectos, & ut eis darentur more maiorum muli, tabernacula,* Centuriæ, *ſupellex.* Ipſam *deinde poteſtatem ſuam tam immoderatam, tamq; infinitam in* Quinquenniũ *extendebant. In his autem rebus omnibus ſanciendis ultra quadraginta ipſius legis capita occupabantur. Et omninò, ut inquit* Cicero, *nihil aliud parabatur, quàm ut decem* Reges *ærarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius* Reip. *regnorum, liberorum populorum, orbis denique*

terrarum,

terrarum domini conſtituerentur. Erat igitur in magna expectatione atque metu ciuitas, incertis omnibus, quemnam exitum tam pernicioſa actio eſſet habitura. Accedebat *ad ſollicitudinem hominum, quod* C. Antonius Cos. *Deſ. adiuuare* Tribunos *exiſtimabatur, pactione cum* Rullo *habita, ut & ipſe* Decemuir *crearetur. Sed hos motus omnes ſalutaris* Reipub. *conſulatus* M. Tullij Ciceronis *diſcußit.* Is *primùm* Antonium *collegam pactione* Prouinciæ *in officio cõtinuit. Deinde ita de tota illa largitione, ac regno* Decemuirorum *in concione diſputauit, ut legem hanc agrariam, id eſt, ut* Plinius *inquit, alimenta ſua, tribus abdicarent. Ita huius unius eloquentia & uirtute totius huius largitionis metus* Calendis Ianuarijs, *ut teſtatur ipſe in* Piſonẽ, *ſublatus eſt.*

Poſt aliquot deinde annos ſimilem huic legẽ Curionem Tribunum *plebis in concione iactaſſe* Cœlius *ſcribit libro octauo epiſtolarum familiarium: Leuißimè enim, inquit, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad* Populum, *le-* Lex Viaria Curionis. *gemq; Viariam non dißimilem agrariæ* Rulli, *et alimentariam quas iubet* Aediles *metiri iactauit.* Cur *autem* Lex Viaria *uocetur à* Cœlio, *oſten-*

dit Appianus libro ſecundo bellorum ciuilium: At Curio, inquit, ne ſubita mutatione, omnibus, quid actum eſſet, innoteſceret: curam ſibi uiarum atque itinerum deſumpſit: eique muneri Curatorem ſe conſtitui in quinquennium poſtulauit, non dubius neminem id ſibi conceſſurum: maximè autem Pompeij amicos, ſibi in hoc aduerſos fore, atque ita ſibi cauſam idoneam dari Pompeio aduerſandi.

Sed & aliam Agrariam legem circa idem tempus agitatam fuiſſe ſcribit Cicero libro primo ad Atticum his uerbis: Agraria autem promulgata eſt à Flauio Canuleio eadem ferè quæ fuit Plotia. Et deinde: Agraria lex à Flauio Tribuno Plebis uehementer agitabatur, authore Pompeio, quæ nihil populare habet, præter authorem. Harum autem legum quis ſenſus fuerit, non traditur.

Lex *Flauia.*

Veniamus iam ad Legem Iuliam Agrariam. Capua igitur bello Punico ſecundo per Qu. Fuluium Flaccum Proconſulem recepta, & omni ciuitatis iure, ob ſingularem in Romanos perfidiam & crudelitatem, ſpoliata, in Præfecturam redacta eſt. Ager poſtea totius Italiæ fertiliſſimus à

mus à Cenſoribus lege Lucretia locatus eſt: ex quo Reſpublica annuum uectigal maximum, & ob loci commoditatem certiſſimum percipiebat. Hunc agrum etiam antea Tribunitijs actionibus agitatum, C. Iulius Cæſar lata lege uiritim diuiſit ijs, qui trium liberorum parentes erant. Quare hæc lex Iulia Agraria dicitur. Cicero etiam Campanam uòcat libro ſecundo ad Atticum: Habet, inquit, etiam Campana lex execrationem Candidatorum in concione, ſi mentionem fecerint, quò alter ager poßideatur, ad quæ ut ex legibus Iulijs non dubitant iurare cæteri, Laterenſis exiſtimatur rectè feciſſe, quòd Tribunatum plebis petere deſtitit, ne iuraret. Difficulter autem hæc lex perlata eſt, non tam propter domeſtici uectigalis detrimentum, quàm quorundam inuidiam, qui non tàm agrum Populo, quàm Cæſari hac lege potentiã quæri ægrè ferebant. Suaſit autem legem Pompeius Magnus, qui omnes ſuas opes ad Cæſarem detulerat, ita obſtinatè et arroganter, ut cuidam interroganti, an legẽ probaturus eſſet, reſponderit: Se non ſolùm probaturũ, ſed etiã ſi opus ſit, cũ parma et gladio accurſurũ. Quare Cic. ad Att. amiſſi uectigalis culpã maxi

Lex Iulia Agraria.

mè in Pompeium reijcit, amara irriſione dicens; Pompeium reipublicæ uectigal in monte Antilibano conſtituiſſe, agri Campani abſtuliſſe. De *hac lege etiam Paterculus libro ſecundo ita ſcribit: In hoc conſulatu Cæſar legem tulit, ut ager Campanus plebi diuideretur, ſuaſore legis Pompeio. Ita circiter* $\overline{XX}$ *ciuium eò deducta, & ius ab his reſtitutũ poſt annos circiter centum quinquaginta duos, quàm bello Punico ab Romanis Capua in formam Præfecturæ redacta erat.* Vt *autem facilius unuſquiſque agri ſibi attributi modum ſeruaret, conſtituta eſt pœna pecuniaria aduerſus eos, qui terminos ſtatutos extra ſuum terminum finesúe mouerent dolo malo. Nam in terminos ſingulos, quos quis eiecerit, locoúe mouerit, quinquaginta aureos in publicum dare iuſſit, ut author eſt Calliſtratus Iureconſultus in l. finali. ff. de Termino moto. Agrum autem hunc Viginti uiri diuiſerunt, ut teſtatur Suetonius in Auguſto, & Cicero in epiſtolis ad Atticum.*

Meminere etiam Appianus libro ſecundo bellorum ciuilium, & Cicero Philippica quinta.

LEX CASSIA DE *Iudicijs Populi.*

HANC LEGEM *authore Aſconio tulit* C. *Caſsius* L. F. *Longinus* Tribunus *plebis*, C. *Mario*, C. *Flauio Fimbria* Coſs. *ad minuendam nobilitatis potentiã, ut quem Populus damnaſſet, cuiue Imperiũ abrogaſſet, in Senatu ne eſſet. Tulerat autem eam maximè propter ſimultates cum Qu. Seruilio Cepione, qui ante bienni um Cos. fuerat, et cui populus, quia malè aduerſus Cimbros pugnauerat, primo omniũ poſt Tarquinium Superbum Imperium abrogauerat.*

LEX CLODIA *Monetaria.*

LEGE *Clodia Victoriatus nummus percuſſus eſt: Nam antea aſſes tantummodò, & bigati, quadrigatiq;, à notis bigarum & quadrigarum in uſu erant.* Plinius *libro* 33. *capite* 2. *Qui nunc Victoriatus appellatur, Lege Clodia percuſſus eſt. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Eſt autem ſignatus Victoria, & inde nomen. Hæc ille.*

LEX CLAVDIA

De Senatoribus.

HANC LEGEM *aduerſus Senatum Qu. Claudius tulit Tribunus plebis, adiuuante ex Patricijs C. Flaminio. Liuius libro 31. Inuiſus etiam Senatui ob nouam legem, quam iniquè Qu. Claudius Tribunus plebis aduerſus Senatũ uno Patrum adiuuante C. Flaminio tulerat: Ne quis Senator, quiùe Senatoris pater fuiſſet, maritimam nauem, quæ plus q̃ trecentarum amphorarum eſſet, haberet: id ſatis uiſum ad fructus ex agris uectandos: quæſtus omnis indecorus Patribus uiſus eſt. De hac lege loquitur etiam Cicero, actione in Verrem 7. Noli, inquit, metuere, Hortenſi, ne quæram quî licuerit nauem ædificare Senatori: antiquæ ſunt iſtæ leges & mortuæ, quemadmodũ tu ſoles dicere, quæ uetant: Fuit iſta Reſpublica quondam, fuit iſta ſeueritas in iudicijs, ut iſtam rem accuſator in magnis criminibus obijciendam putaret. Et paulò póſt: Ne illud quidẽ quiſquã poterat ſuſpicari, te habere in Italia maritimũ fundum, et ad fructus deportandos onerariam nauẽ comparare. Hanc autẽ legem poſtea in*

Iuliam

Iuliã ſuam de Repetundis Cæſar *Dictator trans tulit. Nam ex lege Iulia Repetundarum Senatoribus habere naues non licuit, inquit* Scæuola *in l. His qui naues.ff.de* Vacatio: *& excu:munerum.*

LEGES CLODIAE.

P. Clodius Pulcher inimicus Ciceronis, in Tribunatu quatuor leges tulit pernicioſas proculdubio reip. Annonariam, ut frumentum Populo, quod antea ſenis æris ciuibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur. De hac lege dicemus, cũ de Sempronia frumentaria tractabimus.

Alteram uerò: Ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo ſeruaret, qua lege Obnuntiatio ſublata eſt, qua maximè pernicioſis legibus ex lege Aelia Fuſia reſiſtebatur, de qua re ſatis ſuprà in legẽ Aelia Fuſia diximus.

Tertia fuit de collegijs reſtituendis, alijsq; inſtituendis. Fuerunt autem Collegia Romæ primũ inſtituta à Rege Numa, *authore* Plutarcho, *ad exemplum nimirum Atticæ ciuitatis. Nam*

iura collegiorum ex Solonis legibus petita fuiſſe Caius putat, in l. finali. ff. de Collegijs. Florus *tamen & Oroſius &* Iornandes *collegiorum cõſtitutionem Seruio Tullio tribuunt. Verba Plutarchi in Numa hæc ſunt, ex quibus & cauſa conſtituendi, & nomina collegiorum intelligi poſſunt:* Ex *plerisq; inquit, eius inſtitutis, distributio multitudinis per artificia maximè admiratione digna habetur.* Nam *cùm ciuitas ex Sabinis, &* Romanis *conſtaret, eſſentq; inter eos crebræ contentiones; ſtatuit eos* Numa *in plures partes ſecare, ut magnas illas duas factiones in plures & minutas partes diſſectas penitus tolleret. Fuit autem hæc diſtributio ex ratione artificiorum facta, utpote* Tibicinum, Aurificum, Architectorum, Tinctorum, Cerdonum, Coriariorum, Fabrorum, Figulorum, *eademq; ratione reliquorum artificum, atq; ijs cum certos conuentus, tum etiam deos quos colerent, pro dignitate cuiusq; attribuit. Tum primum factiones illæ ex urbe ſublatæ ſunt, ut alij Sabini, alij* Romani, *alij* Tatij, *alij* Romuli *ciues inuidioſis nominibus dicerentur. Hactenus Plutarchus. Iam uideamus cuiuſmodi collegia apud antiquos fuerint, &*

quid

quid iuris habuerint. Collegij Tertij Aerariorum Fabrûm à Numa inſtituti meminit Pli. lib. 34.ca.1.Et de collegio Capitolinorum & Mercurialium ſcribit Cic.lib.2. epiſtolarum ad Qu. fratrem. Fuit autem collegium Mercurialiũ proprium mercatorum inſtitutum Appio Claudio, P.Seruilio Coſs.authore Liuio lib.2.ab urbe cõdita. Dictum eſt autem Mercuriale collegium à Mercurio, qui deus peculiaris illius collegij fuit, nam illum antiquitus ut patronum mercatores colebant, quorum uota & preces pulchrè deſcribit Ouidius in Faſtis.Collegium autem Capitolinorum poſt urbem à Gallis captam ex Senatuſconſulto per M. Furium Camillum Dictatorem conſtitutum eſt, ludorum Capitolinorum cauſa; ut ſcribit Liuius lib. 6. Tibicinum quoq; collegiũ,cuius Valerius Max.li.2. cap.1.mentionem facit,ſacrificiorum cauſa conſtitutum fuit,authoribus Liuio, Strabone, & Ouidio. Habuerunt ſuum collegium etiam Viatores, authore Gellio lib.12.cap.3 Fuit etiam Romæ collegium Piſtorum celeberrimum.Piſtorum autem appellatione non ſolum qui panes coquunt comprehenduntur, ſed omnes qui piſtrinum exercent: quibus olim

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

excuſatio fuit à Tutelis. Prouincialibus quidem à Tutelis alienorum. Vrbicis uerò etiam à collegarum filijs, ut oſtendit Papinianus in l. finali. ff. de Excuſationibus. Habuere collegia etiam Nauicularij, qui annonæ urbis inſeruiebant, & Fabricenſes, de quibus Imperator lib. 6. Codicis in fine. Quid autem iuris habuerint huiuſmodi collegia, oſtendit Caius Iureconſultus in l. 1. ff. Quod cuiuscunque uniuerſitatis nomine, uel cōtra eam agatur: Collegia, inquit, Romæ certa ſunt, quorum corpus Senatuſconſulto & conſtitutionibus principalibus confirmatum eſt, ueluti Piſtorum, & quorundam aliorum, & Nauiculariorum, qui & in Prouincijs ſunt. Quibus autem permiſſum eſt corpus habere collegij, uel ſocietatis, uel cuiuscunque ἑταιρίας nomine, eorum proprium eſt ad exemplar reipublicæ habere res communes, arcam communem, et actorem ſiue Syndicum, per quem tanquàm in rep. quod communiter agi fieri oporteat, agatur, fiat. Hæc Caius. Potuerunt præterea iſta collegia & manumittere, & legatum capere, & leges ſibi ferre, dummodò ne quid ex publicis legibus corrumperetur. Scæuola l. pater filium. ff. de legatis tert.

 Paulus

Paulus in l.Cum Senatus.ff.de rebus dubijs. Sed & ijs collegijs, & corporibus, in quibus artificij quisque ſui cauſa adſumebatur, immunitas tribuebatur, ut fabrorum, & huiuſmodi. Hæc enim iccirco conſtituta erant, ut neceſſariam operam publicis utilitatibus exhiberent. Calliſtratus in l.ſemper.ff.de Iure immuni. *Cùm igitur in libera adhuc ciuitate multa pernicioſorum hominũ collegia fierent, ex quibus multa quotidie facinora prodibant, factum eſt* S.C. L. *Luſcello,* C. *Mario* Coss. *quo collegia ſublata ſunt, quæ aduerſus* R*emp.eſſe uidebãtur, paucis atq; certis reip.cauſa conſeruatis, cuiuſmodi fuerunt Fabrorum & Lictorum, ut ſcribit* Pedianus *Ciceronianus Interpres in Piſonianam & Cornelianam.Clodius autem lata lege prohibita illa collegia reſtituit, atq; etiam alia noua adiecit, ex omni fece urbis ac ſeruitio, ut inquit Cicero in Piſonem. Poſtea Lentulo et Metello Conſulibus factum eſt* S.C. *ut Sodalitates & Decuriati diſcederent, qui non diſceßiſſent, ea pœna quæ eſt de* V*i tenerentur, ut ſcribit Cicero lib.* 2. *epiſtolarum ad Qu.fratrẽ. Hæc aũt pœna etiã poſtea in illicita collegia ſtatuta eſt,* V*lpianus in l.Quiſquis.ff.de collegijs*

& cor-

& corporibus. Quiſquis, inquit, illicitum collegium uſurpauerit, ea pœna tenetur, qua tenentur hi, qui hominibus armatis loca publica, uel templa occupaſſe iudicati ſunt. Sodalitates autem Cicero collegia uocat. Sunt enim Sodales, teſte Caio Iureconſulto, eiusdem collegij homines. In *Germania etiam hodie collegia habentur, quas Zunftas ſiue Zechas uocant, eaq; more antiquo magiſtratum habent, cuius in liberis ciuitatibus non eſt leuis authoritas.* Aliquando pro collegio Concilium dicitur *ut l. finali.* C. de Naufragijs.

Quartam legem Clodius tulit de nota Cenſoria, *ne quē Cenſores in Senatu legendo præterirent, neue qua ignominia afficerent, niſi quis apud ipſos accuſatus, & utriuſq; Cenſoris iudicio condemnatus eſſet, ut inquit* Aſconius. Hac *autem lege Cenſoriæ poteſtatis ius imminutum eſt, quod quadringentis annis in rep. ut inquit in* Piſonem Cicero, *retentum fuerat.* Antea enim *Cenſoribus notam apponere licuit etiam non accuſatis, & quod unus ſtatuiſſet, niſi alter diſertè interceßiſſet, aut notatum liberaſſet, tantundem erat, ac ſi utriuſque iudicio eſſet damnatus.*

LEX

LEX CLODIA DE Scribis.

LEX Clodia contra Scribas Quæſtorios lata erat. Sueto: in Domitiano: Scribas Quæſtorios negotiantes ex conſuetudine, ſed contra legem Clodiam, uenia in præteritum donauit. Scribarum autem ordo Romæ haud incelebris fuit. Erat enim is ordo induſtriæ præpoſitus & digni tati, & eorum hominum fidei, ut inquit Cicero actione in Verrem 5. tabulæ publicæ & magiſtratuũ pericula committebantur. Habebant autem ſuas Scribæ, quemadmodum & Iudices, Decurias: & ex ijs ſorte ducebantur qui partim Vrbanis magiſtratibus, partim prouincialibus in miniſterio erant. In Decurias autem à magiſtratibus legebantur Quæſtorij quidem à Quæſtoribus, Prætorij à Prætoribus, Aedilicij ab Aedilibus, ut colligitur ex oratione Ciceronis pro Cluentio, cuius hæc uerba ſunt: Nuper hominem tenuem Scribam Aedilicium D. Matrinium cùm defendiſſem apud M. Iunium, Qu. Publicium Prætores: & M. Pletorium, C. Flaminium Aediles Curules, perſuaſi ut ſcribam iurati legerent

 eum,

eum, quem ijdem iſti Cenſores ærarium reliquiſſent. Et Liuius lib. 40. *Qu. Petilius Prætor Vrbanus ſtudioſus legendi, eos libros à L. Petilio ſumpſit & erat familiaris uſus, quòd ſcribam eum Quæſtor Qu. Petilius in Decuriam legerat. Sed & precio Decuriam emi potuiſſe Cicero author eſt actione 5. in Verrem. Scribas autẽ antiqui proprio nomine et poëtas et Librarios uocabant. Poſtea autẽ dicti Scribæ quidem librarij, qui rationes publicas ſcribebãt in tabulis, ut ſcribit Feſtus lib. 17. De his etiam plura tractat Plutarchus in Catone Prætorio. Hic autem ordo, quia in magnis reip. negotijs uerſabatur, multum ualuit cum gratia, tum authoritate, ita ut poſt Senatores, Equites, & Tribunos ærarios facilè primum locum teneret, quod ex Ciceronis in L. Catilinam inuectiuis colligere poſſumus. Præſertim cùm etiam Pli. lib. 26. cap. 1. ſignificet etiam Equites Romanos Scribarum officio functos, ut mirer equidem Aemilium Probum hunc ordinẽ ut uilem & abiectum traducere auſum fuiſſe. Salarium Scribis ex publico dabatur, quod eis numerabant Quæſtores, ut oſtendit Pli. lib. epiſtolarum 4. ad Arrianum.*

LEX

LEX CANVLEIA.

DEcemuiri legibus ſcribundis, cùm decem Tabulas iam confeciſſent, ut totum Romanum ius integrum cõderetur, duas præterea tabulas adiecerant, in quibus & hoc conſtitutum erat, ut ſcribit Dionyſius Halicarnaſſens: Ne liceret Patricijs coniungi connubio cum Plebeijs. Hoc autem iccircò conſtitutũ erat à Decemuiris, qui omnes Patricij erant, quòd more maiorum nemo Plebeius auſpicia habebat, quippe ea ſolis Patricijs Romulus dederat, authore Cicerone de Diuinatione: & propterea futurum erat, ſi connubia non dirimerentur, ut incerta prole auſpicia turbarentur. Contra hanc Decemuiralem legem C. Canuleius Trib. pl. ad populum tulit, ut connubia promiſcua eſſent patribus, plebiq́: neque enim liberæ ciuitati conſentaneum eſſe, maximã partem ciuium ueluti contaminatam indignam connubio haberi. Contra hanc legem acerrimè Patres dimicabant. Contaminari enim ſanguinẽ ſuum, confundiq́ iura gentium exiſtimabant, unde ſequeretur perturbatio publicorum auſpiciorũ, et priuatorũ. Sed cùm eodem tempore ab alijs

Tribu-

Tribunis lex promulgata eſſet, ut alter Cos. ex Plebe crearetur, & Plebs in hoc acriter incumberet, ueriti Patres, ne ſi Canuleiam rogationem non concederent, alteri aſſenſum præbere cogerentur: ut lex de connubio ferretur conceſſere. Hæc autem acta ſunt M. Genutio, P. Curiatio Coss. author Liuius lib. 4.

LEX CINCIA DE DONIS & Muneribus.

LEGEM Cinciam de donis & muneribus tulit M. Cincius, M. Cornelio Cethego, P. Sempronio Tuditano Coſſ. Legem ſuaſit Qu. Fabius Maximus Verrucoſus, uir cum nobilitate, tum meritis erga remp. memorabilis, qui poſtea rem Romanam cunctando, ut dixit Ennius, reſtituit. Quare autem lata ſit, oſtendit Liuius lib. 44. his uerbis: Quid legem Cinciam excitauit de donis & muneribus, niſi quia uectigalis iã & ſtipendiaria Plebs eſſe Senatui cœperat. Et Tacitus lib. 15. Sic oratorum licentia Cinciam rogationem, Candidatorum ambitus Iulias leges, Magiſtratuum auaritia Calphurnia ſcita pepererunt.

perierunt. Conſtat igitur lege Cincia cautum fuiſſe, ut Patrocinia, quæ tenuioribus præſtabantur, gratuita eſſent, cũ eo tempore cauſarũ patroni Plebem occaſione munerum & donorum exhaurirent. Vnde & Cincius legiſlator lepidè in C. Centonem iocatus eſt, authore Cicerone libro ſecundo de Oratore: Cùm enim ea die, qua legem laturus erat Cincius, prodiſſet Cento, & ſatis contumelioſè: Quid fers Cinciole, quæſiſſet: Vt emas, inquit, Cai, ſi uti uelis. Meminit huius legis Cicero libro primo ad Atticum, & in libro de Senectute. Ad legem Cinciam ſcripſit Paulus Iureconſultus, qui liber non extat. Similis autem legi Cinciæ uidetur Titia, nam & hac cauebatur, ne quis ob cauſam orandam pecuniam donumue accipiat, authore Cornelio Tacito libro ſexto. Quamuis autem ſint, qui in hoc loco Taciti exiſtiment, non Titia, ſed Cincia legendum eſſe, quod certè probabiliter faciunt, me tamen mouet Auſonius poëta, qui in eundem ſenſum hanc legem adducit, cuius certè uerba ob carminis rationem mutari non poſſunt. Verba Auſonij ſunt hæc:

Lex Titia.

Iuriſconſulto, cui nubit adultera coniux,

Papia lex placuit, Iulia diſplicuit.
Quæritis, unde ſit hæc diſtantia, ſemiuir ipſe
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Ludit autem in Iuriſconſultum poëta. Nam cùm Papia lege propoſita eſſent præmia ijs, qui uxores duxiſſent, placebat ea lex Iuriſconſulto, qui iuxta legis uoluntatem maritus erat. Sed uiciſsim Iulia lex de adulterijs, eos qui adulteras ducebant, puniebat, infamabatq;, qua ratione ea lex incommoda erat Iurisconſulto. Idem Iuriſconſultus, cùm parum pudicè uiueret, pœnis legis Scantiniæ, quæ eos qui muliebria patiuntur, proſequebatur, obnoxius erat, & propterea eam timebat. Sed cùm propter imperitiam eius nemo eo patrono uti uellet, non erat quod metueret legem Titiam, cùm eum muneribus & donis nemo coleret. Quis autem hanc legem tulerit, incertum eſt. De Oratorum autem & Patronorum Salarijs, deque Senatusconſulto Claudiano, & Edictis quibusdam ad hanc rem pertinentibus, uide Tacitum libro ſexto. Plinium libro epiſtolarum quinto ad Rufum. & Vlpianum in l. 1 ff. de Varijs & extraordinarijs cognitionibus.

CORNELIAE LEGES.

BELLO Ciuili, quod cum C. Mario Arpinate L. Cornelius Sylla dignitatis optimatium aſſertor geſſit: iudicia omnia, ut inquit in Bruto Cicero, omiſſa ſunt: legesq; tacuerunt. Quamobrem Sylla, recuperata Republica, iudicia legesque conſtituere aggreſſus, antiquas leges omnes, ex quibus tum iudicia fiebant, reuocauit, & quatuor præterea nouas leges tulit, ex quibus quæſtiones conſtituerentur, et totidem Prætores, inquit Pomponius in l. 2. de Origine iuris, adiecit: De Falſo, de Parricidio, de Sicarijs, de Iniurijs. Et ea quidem, quæ eſt de Parricidio, poſtea à Pompeio Magno emendata, nomen ipſius accepit, quare in legibus Pompeijs de ea dicemus, de reliquis tribus iam tractabimus.

LEX CORNELIA de Falſo.

LEX Cornelia de falſo Teſtamentorum occaſione lata eſt, unde & Teſtamentaria dicitur apud Ciceronem actione tertia in Verrē, &

Vlpianum in l. Annonam. ff. de Extraordinarijs criminibus. & in l. unica. C. Quando ciuilis actio criminali præiudicet. Et idem Cicero *libro tertio de* Natura Deorum, *Teſtamentorum quæſtiones hac lege, quam nouam ipſe uocat, conſtitutas ait.* Pertinuit autem *lex partim ad eorum* Teſtamenta, *qui in hoſtium poteſtate erant, partim ad ea, ex quibus crimen falſi oritur.* Et *eorum quidem* Teſtamenta, *qui in hoſtium poteſtate deceßiſſent, confirmabat, tantumq; iuris illis tribuebat, ac ſi teſtator in hoſtium poteſtatem nunquàm perueniſſet, ut ſcribũt* Iuriſconſulti *in l. Cum in ſimul ff. de iniuſto, improbo, irrito* Teſtamento. *in l. lege. ff.* Qui Teſta. *facere poßint. l. lex. ff. de uulgari & pupillari ſubſtitutione. l. 1. ff. ad legem* Falcidiam. Tametſi *autem lex legitimos apud hoſtes defuncto conſtituebat hæredes: ad eũ tamen qui illic ſuſceptus erat, non pertinebat: cùm eo tempore, quo captus eſt, diem ſuum obijſſe pater exiſtimetur.* Prætere*a* neceſſe *erat teſtamentum in ciuitate fieri*, Nam *ſi apud hoſtes factum eſſet, non ualebat, quamuis is qui fecerat, redijſſet. l. 1.* C. *de* Poſtliminio *et redemptis ab hoſtibus. & §. finali.* Inſt. Quibus *non*

eſt

eſt permiſſum facere teſtamentum. Reliqua ad *ea teſtamenta pertinuere, quæ amota, ſuppreſſa, celata, uitiata, deleta, interlita, ſubrepta, reſignata, & quocunque modo falsè ſcripta, ſignata, recitata eſſent.* Nec *falſa modò teſtamenta, ſed etiam aliæ multiplices corruptelæ ſub hanc legem cadunt, utpote* Menſurarum, *literarum, ſiue* Scripturæ, Iudicum, Teſtium, Inſtrumentorum, Ponderum. *Huc etiam pertinet* Monetæ *deprauatio, ſi quis ſcilicet aut aurum uitiaſſet, aut argenteum nummum adulterinum conflaſſet. Inde eſt apud* Ciceronem Lex Nummaria, *qua etiam conſtitutum fuiſſe* Pedianus *ſcribit,* Ne *quis priuatim pecuniam faceret.* Pertinuere *præterea ad hoc crimen, partus ſuppoſititij,* Adſeueratio *falſi nominis, uel cognominis,* Signa *adulterina, & ſi quis ſe pro alio gerat, aut illicitis inſignibus utatur. Cuiuſmodi fuere apud* Antiquos Equitinus, *qui ſe* Gracchi *filium mentiebatur, & alius quidam, qui ſe pro* Nerone *apud* Parthos *geßit.* In *noſtris hiſtorijs adulterinum* Fridericum *ſecundum habemus, et alium, qui ſe pro* Balduino Flandro Imperatore Græco *obtruſit hominibus. Committunt etiam in hanc*

legem, qui duobus diuerſa teſtimonia præbent: qui q. duobus eandem rem diuerſis contractibus in ſolidum uendunt: Qui ad litem falſam inſtituendam pecuniam acceperint, aut in eam rem coierint, conſenſerint, celauerint, aut non obſtiterint. Aliquando ex lege teſtamentaria dupliciter experiri poſſumus, Vt ſi tabulæ teſtamenti ne de Inofficioſo diceretur, diu ſuppreſſæ ſint, mox mortuo filio prolatæ, hæredes filij aduerſus eos, qui ſuppreſſerunt, & lege Cornelia, & de dolo poſſunt experiri. l. Si quis. ff. de dolo malo. l. locum. §. Si quis. ff. de Tabulis exhibendis. Ex ſuppreſſo etiam Teſtamento, cùm ex Interdicto de Tabulis exhibendis fuerit actum, etiam ex lege Cornelia crimen nihilominus poterit inferri. l. Vnica. C. Quando ciuilis actio criminali præiudicet. Et hæc quidem de huius legis ſententia Iuriſconſulti prodiderunt. Meminit eius etiam Suetonius in Auguſto: Et cùm de falſo, inquit, Teſtamento ageretur, omneſquè ſignatores lege Cornelia tenerentur: non tamen duas tabellas, Damnatoriam & Abſolutoriam ſimiliter cognoſcentibus dedit: Sed Tertiam quoquè, qua ignoſceretur ijs, quos fraude ad obſignandum,

gnandum, uel errore inductos conſtitiſſet. Pœna autem legis fuit deportatio, uel ſi exigat magnitudo criminis, capitale ſupplicium. l. Vbi falſi. C. ad legem Corneliam de falſis. Nonnunquàm etiam in metallum damnabantur. Plinius libro epiſtolarum decimo ad Traianum. Recitata eſt ſententia Velij Pauli Proconſulis, qua probabatur Archippus crimine falſi damnatus in metallum. Qui autem pondera uel menſuras falſaſſent, in inſulam relegabantur. Seruis quidem, ſi in hoc crimine depræhenſi eſſent, ultimũ ſupplicium conſtitutum erat.

LEX CORNELIA
De Sicarijs.

LEGE *Cornelia de Sicarijs tenebatur, qui hominem occidiſſet, aut occidendi cauſa cum telo ambulaſſet, uel uenenum paraſſet, habuiſſet, uendidiſſet: ſiq; priuatus aliquis teſtimonium dolo malo dixiſſet, quò quis iudicio publico condemnaretur, aut ſi magiſtratus ob capitalem cauſam pecuniam accepiſſet, ut publica Lege quis reus fieret. Adiectum eſt ex Senatusconſultis,*

eadem lege teneri eos, qui homines libidinis uel promercij cauſa caſtrauiſſent, aut Thlibias feciſſent, aut filios, exceptis Iudæis, circuncidiſſent, ſacrificiaúe mala feciſſent, habuiſſent. Excipiuntur tamẽ à lege, qui occidiſſent perfugam, uel uim inferentem, uel pudicitiam uiolenter attentantem. *Exceperat etiam eos Sylla, qui proſcriptione ob relata ciuium capita pecuniam ex ærario accepiſſent, quos tamen contra legis uoluntatem Cæſar, cùm de Sicarijs quæreret, & ipſos Sicariorum numero habuit, authore Suetonio in uita eius.* Pœna legis Corneliæ iuxta perſonarum qualitatem irrogatur. *Nam qui in honore aliquo poſiti ſunt, deportantur, Reliqui uerò capite puniuntur.* Qua pœna non ſolùm Sicarij et Venefici tenentur, ſed etiam ij, quorum fraude aut conſilio naufragi ſuppreſſi per uim fuerint, ne naui ibiúe periclitantibus opitulari poſſint. l. Qui naufragum. ff. de Incendio, ruina, naufragio. *Item ex conſtitutionibus, qui data opera in aduerſæ partis res atque bona incendium intuliſſent.* l. Data. C. Qui accuſare non poſſunt. *Cæterùm Pomponius, qui hanc Quæſtionem primùm à Sylla conſtitutam tradit, uidetur erraſſe.*

raſſe. Nam Cicero libro ſecundo de finibus diu antea Quæſtionem hanc fuiſſe ſcribit, his uerbis: An tu me de L. Tubulo putas dicere, qui cùm Prætor quæſtionem inter Sicarios exercuiſſet, ita apertè cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scæuola Tribunus plebis ferret ad Populum: Vellent nè de ea re quæri? Quo Plebiſcito decreta à Senatu eſt conſuli quæſtio Cn. Scipioni. Sed hic locus nihil officit Pomponio. Nam tametſi etiam ante Syllam Quæſtio inter Sicarios fuit exercita, non tamen erat ea perpetua, ſed extra ordinem Prætoribus uel ex Senatusconſulto, uel ex Plebiſcito mandabatur. Pomponius autem loquitur de perpetua quæſtione, cuius cauſa ſingulis annis Prætor ordinarius creabatur, ex conſtitutione, ut diximus, Syllæ Dictatoris. Meminit huius Quæſtionis Cicero pro Cluentio. Ipſius autem legis Seneca libro primo de diuina Prouidentia. Et libro Declamationum tertio. Item in ludo quem de morte Claudij Cæſaris compoſuit, ubi pulchrè iudiciorum antiquorum formam explicat. Ducit illum, inquit, ante Tribunal Aeaci, is lege Cornelia, quæ de Sicarijs lata eſt, quærebat, poſtulat,

eadem lege teneri eos, qui homines libidinis uel promercij cauſa caſtrauiſſent, aut Thlibias feciſſent, aut filios, exceptis Iudæis, circuncidiſſent, ſacrificiaue mala feciſſent, habuiſſent. Excipiuntur tamẽ à lege, qui occidiſſent perfugam, uel, uim inferentem, uel pudicitiam uiolenter attentantem. Exceperat etiam eos Sylla, qui proſcriptione ob relata ciuium capita pecuniam ex ærario accepiſſent, quos tamen contra legis uoluntatem Cæſar, cùm de Sicarijs quæreret, & ipſos Sicariorum numero habuit, authore Suetonio in uita eius. Pœna legis Corneliæ iuxta perſonarum qualitatem irrogatur. Nam qui in honore aliquo poſiti ſunt, deportantur, Reliqui uerò capite puniuntur. Qua pœna non ſolùm Sicarij et Venefici tenentur, ſed etiam ij, quorum fraude aut conſilio naufragi ſuppreſſi per uim fuerint, ne naui ibiue periclitantibus opitulari poſſint. l. Qui naufragum. ff. de Incendio, ruina, naufragio. Item ex conſtitutionibus, qui data opera in aduerſæ partis res atque bona incendium intuliſſent. l. Data. C. Qui accuſare non poſſunt. Cæterùm Pomponius, qui hanc Quæſtionem primùm à Sylla conſtitutam tradit, uidetur erraſſe.

raſſe. Nam Cicero libro ſecundo de finibus diu antea Quæſtionem hanc fuiſſe ſcribit, his uerbis: An tu me de L. Tubulo putas dicere, qui cùm Prætor quæſtionem inter Sicarios exercuiſſet, ita apertè cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scæuola Tribunus plebis ferret ad Populum: Vellent ne de ea re quæri? Quo Plebiſcito decreta à Senatu eſt conſuli quæſtio Cn. Scipioni. Sed hic locus nihil officit Pomponio. Nam tametſi etiam ante Syllam Quæſtio inter Sicarios fuit exercita, non tamen erat ea perpetua, ſed extra ordinem Prætoribus uel ex Senatusconſulto, uel ex Plebiſcito mandabatur. Pomponius autem loquitur de perpetua quæſtione, cuius cauſa ſingulis annis Prætor ordinarius creabatur, ex conſtitutione, ut diximus, Syllæ Dictatoris. Meminit huius Quæſtionis Cicero pro Cluentio. Ipſius autem legis Seneca libro primo de diuina Prouidentia. Et libro Declamationum tertio. Item in ludo quem de morte Claudij Cæſaris compoſuit, ubi pulchrè iudiciorum antiquorum formam explicat. Ducit illum, inquit, ante Tribunal Aeaci, is lege Cornelia, quæ de Sicarijs lata eſt, quærebat, poſtulat,

nomen eius recipit, ædit ſubſcriptionem: Occiſos Senatores triginta: Equites Romanos Trecentos quindecim, atq; plures, Cæteros ducentos uiginti unum. Hactenus Seneca.

LEX CORNELIA DE Iniurijs.

LEX Cornelia de Iniurijs competit ei, qui Iniuriarum agere uolet, ob eam rem, quòd ſe pulſatum, uerberatumúe, domumúe ſuam ui introitam eſſe dicat. Qua lege cauetur, ut non iudicet, qui ei, qui aget, gener, ſocer, uitricus, priuignus, ſobrinusúe eſt, propriusúe eorũ, quos quenque in ea cognatione affinitateúe attingit: quiúe eius parentisúe eorum patronus erit. l. lex Cornelia. ff. de Iniurijs. Ex hac lege iniuriarum actio introducta eſt. §. Sed & lex. Inſt. de Iniurijs. Tota autem lex in liberis tantùm perſonis locum habet, Nec enim ſeruus ex lege Cornelia iniuriarum reus recipiebatur, cùm ei durior pœna extra ordinem immineat. Ipſa uerò Actio, tametſi pro publica utilitate exercetur, priuata tamen eſt, unde & procurator dari poteſt: & ciuiliter agi conceditur, condemnatione æſtima-

tione

tione iudicis facienda.l. licet.ff. de procuratoribus & defenſoribus,et in l. Conſtitutionibus.ff. de Iniurijs.Tulit & alias leges Sylla,quas ſuo loco & tempore declarabimus.

LEX CORNELIA DE IIS *qui legibus ſoluuntur.*

C. *Cornelius Trib. pl. fuit,* C. *Calphurnio Piſone,*M. *Acilio Glabrione Coſs. Is legem tulit, ut ſcribit Pedianus, ne quis inſenatu legibus ſolueretur, niſi ducenti adfuiſſent: neue quis, cùm ſolutus eſſet, intercederet, cùm de ea re ad populum ferretur. Nam antiquitus, cùm quis legibus per Senatum ſoluebatur, adijciebatur* S. C. *ut de ea re ad populum ferretur: ſed paulatim ferri erat deſitum, reſq; in eam conſuetudinem iam uenerat, ut poſtremò ne adijceretur quidem in* S. C. *de rogatione ad populum ferenda, eaq; ipſa* S. C. *per paucos admodum fiebant. Morem igitur antiquum hac lege, non ſine graui optimatium offenſa, quibus ex hac re non paruus gratificandi locus dabatur, retulit Cornelius. Soluitur autem legibus, cui id permittitur, quòd leges prohibent.*

LEX CORNELIA
De Iure dicundo.

IDEM Cornelius aliam legem tulit, multis inuitis, nemine tamen repugnante: ut Prætores ex Edictis ſuis Perpetuis ius dicerent, quæ res gratiam ambitioſis Prætoribus, qui ius uariè dicere ſolebant, minuit; ut tradit Pedianus. Cauſa ferendæ legis fuit, quòd Prætores, cùm edicta ſua Perpetua haberent, neglectis ijs, ipſi quæ uidebantur edicebant, unde fiebat, ut ſingulis annis noua Edicta proponerentur, cùm ſemper nouus Prætor nouum edictum proponeret, quæ licentia faciebat, ut multa edicta cùm ad gratiam, tum ad lucrum conſcriberentur, ipſumquè ius Prætorium, quod Honorarium uocant, ob Edictorum uarietatem turbaretur. Inde eſt, quòd Cicero Edictum Prætoris legem Annuam uocat, actione 3. in Verrem. Quare ne ius ita uariè diceretur, quod & litigantibus incommodum, & Prætoribus indecorum erat, ſanxit Cornelius, ut in iure dicundo Prætores Perpetuum Edictum obſeruarent. Hoc autem edictum Saluius Iulianus auus Imperatoris Didij Iuliani, Hadriani tempo-

ribus

ribus in unum collegit, atque in certos Titulos digeſtum interpretatus eſt, ut ſcribit Eutropius, & meminit Imp. in l. 2. C. de ueteri iure enucleando. Tanta autem fuit Edicti Perpetui authoritas, ut ſi ex eo aliquid decernatur, quò minus id fiat, non permittatur appellare. l. finali. ff. de Appellationibus recipiendis uel non.

LEX FVRIA Teſtamentaria.

FVRIA Lex de Teſtamentis ad ius ciuile pertinuit, qua legandi licentia, quæ ex XII. tabularum iure proueniebat, reſtricta eſt. Nam ex eo iure uel totum patrimonium in legata erogare licebat, quippe in quo ita cautum eſſet, Vt quiſque legaſſet ſuæ rei, ita ius eſto. Quare omninò modus imponendus erat legatis, ipſorum maximè Teſtatorum gratia, ob id, quòd plerunque inteſtati moriebantur, recuſantibus ſcriptis hæredibus pro nullo, aut tenui lucro hæreditates adire. Inſt. de lege Falcidia in principio. Theophilus in Græcis Inſtitutionibus, hac lege conſtitutũ fuiſſe tradit, ne cui plus quàm mille nummi, ſiue

mi. ſiue ut ipſe ſcribit, χίλια νομίσματα legari poſſent, alioquin eius, quod amplius legatũ eſſet, quadruplum reſtitui debere. Tulit hanc legem C. Furius tribunus plebis, ut tradit Cicero pro Cornelio Balbo.

LEX FALCIDIA.

CVM Lex Furia parum ſufficere ad conſummationem rei teſtamentariæ uideretur, lata eſt lex Falcidia, qua cauetur, ne plus legare liceat, quàm dodrantem totorum bonorum, id eſt, ut ſiue unus hæres inſtitutus ſit, ſiue plures, apud ipſum, eosúe pars quarta remaneat. Verba legis Falcidiæ, quibus legatorum modus conſtituitur, ſunt hæc ex ſecundo capite: Quicunq; ciuis Romanus poſt hanc legem rogatam Teſtamentũ faciet, is quantam cuiq; ciui Romano pecuniam iure publico, dare, legare uolet, ius poteſtasq; eſto: dum ita detur legatum, ne minus, q̃ partem quartam hæreditatis ex eo teſtamento hæredes capiant. Eis quibus ita datũ, legatumúe erit, eam pecuniam ſine fraude ſua capere liceto, isq; hæres, qui eam pecuniam dare iuſſus, damnatusúe erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus eſt. Hactenus

nus

nus uerba legis poſuimus, ut liquidius appareret, in quam ſententiam lata eſſet. Cæterùm Euſebius in Chronicis ſcribit, latum ita fuiſſe, ut quarta pars tum demum hæredibus ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſſent. Quod equidem in Iuriſconſultorum libris nuſquàm me legere memini. Sed & Dion celebris hiſtoricus lib. 48. Falcidiũ ſub Auguſto legem tuliſſe ſcribit, ut hæredibus ſcriptis liceat quartam hæreditatis partem retinere, reliquum omittere, ſi grauati ſint. Atqui ex iure noſtro utiq; hæres, niſi totam hæreditatem agnoſcat, non admittitur. Ait enim Paulus in l. 1. ff. de acquirenda hæreditate: Qui totam hæreditatem acquirere poteſt, is pro parte eam ſcindendo adire non poteſt. Et Vlpianus ait, Neminem poſſe quaſdam partes repudiare, quaſdam agnoſcere, etiamſi ex pluribus partibus in eiuſdem hæreditate inſtitutus ſit. Sed Euſebium & Dionem diuerſum ab hoc profeſsionis genus facilè tuetur, ut eis ignoſci non ſolùm poſsit, ſed etiam debeat. Tulit autem legem C. Falcidius tribunus plebis, ijs temporibus, quibus Triumuiri reipublicæ conſtituendæ Cæſar, Antonius, & Lepidus dominabantur, authore eodem Euſebio et Iſidoro in. c. Quædam. ij. diſt.

LEX

LEX FVSIA CANINIA.

LEGE FVSIA CANINIA certus modus conſtitutus fuit in ſeruis Teſtamento manumittẽdis, quã Iuſtinianus Imperator in fauorem libertatis, cui iniquior uidebatur, ſuſtulit. Hæc eſt nimirum lex Fuſia iſta, cuius & Cicero actione tertia in Verrem meminit.

LEX FAVIA DE PLAGIO.

LEX Fauia contra Plagiarios lata eſt, qua cauetur, ut liber, qui hominem ingenuum, uel libertinum inuitum celauerit, in uinculis habuerit, emerit, ſciens, dolo malo: quiue in earum quã Re ſocius erit: quiq; ſeruo alieno, ſeruæue perſuaſerit, ut à domino, dominaue fugiat, uel eum, eamue inuito uel inſciente domino, dominaue celauerit, in uinculis habuerit, emerit, ſciens, dolo malo, quiue in ea re ſocius erit, pœna legis teneatur, inquit Calliſtratus in l. Non ſtatim. ff. ad legem Fauiam. Pœna autem huic legi primum pecuniaria conſtituta fuit, quæ deinde in uſu eſſe deſijt, Nanq; in hoc crimine detecti pro delicti

modo

modo coërcentur, & modò gladio feriuntur, modò in metallum damnantur. l. finali. C. ad legē Fauiam. Meminit huius legis Cicero pro Rabi- rio Perduellionis reo, & Iureconſulti in l. 1. ff. de fugitiuis, & l. Merito. ff. pro ſocio. Quis autem eam tulerit, incertum eſt. Sed ne de nomine qui- dem ſatis conſtat, cùm eam alij Fauiam, alij Fabi- am, alij Flauiam appellent.

LEX GABINIA TABELLARIA
& *Reliquæ leges Tabellariæ.*

POPVLVS Romanus *ſuffragiū primò uoce tulit, cùm in magiſtrati bus mandandis, tum in iudicandis reis, legibusq́ ſanciendis, uel abro- gandis. Sed cùm hac ratione ſuffragandi obnoxi us optimatibus uideretur, data eſt populo Tabel- la, quæ ut inquit Cicero pro Plancio, frontes ape rit hominum, mentes tegit, eamq́ libertatem dat, ut quod uelint faciant, promittant autem quod rogantur. Erant autem Tabellæ iſtæ cera illitæ, in quibus puncta ſcribebantur, quæ uocalis ſuf- fragij uicē obtinebant. Vnde etiam Cic. pro Mu- rena et Plancio puncta pro ſuffragijs uſurpauit.*

Cæterùm leges tabellariæ quatuor latæ ſunt, ut ſcribit Cicero *libro tertio de Legibus*. Ex his *prima eſt Gabinia, quã tulit Gabinius homo ſordidus, & ignotus,* Cn. Calphurnio Piſone, M. Popilio Lenate Coſs. Vt *comitijs, quibus magiſtratus crearentur,* Populus *non uoce, ſed* Tabella *ſuffragium ferret. Et quò id liberius eſſet. cautum eſt* : Ne *quis inſpiceret* Tabellam, *ne rogaret, ne appellaret, ita ab omni parte liberũ iudiciũ ſuum in magiſtratibus creandis populus habebat.*

Lex Caßia *Secuta eſt biennio pòſt Caßia, uti in iudicijs populi de damnando uel abſoluendo reo, quemadmodũ et in creandis magiſtratibus, tabellare ſuffragium eſſet. Hanc autem Legem tulit* L. Caßius, *homo nobilis, quem* Cicero *in* Bruto *ſcribit multum potuiſſe, non eloquentia, ſed dicendo tamen, hominemq́ue fuiſſe eum non* liberalitate, *ut alij, ſed ipſa triſtitia & ſeueritate popularem.*

Lata eſt Lex M. Aemilio Lepido *Porcina, &* C. Hoſtilio *Mancino Conſulibus, aduerſante* Lepido *Conſule, &* Tribuno *plebis* L. Anitio Briſone. Pedianus *in ſecundam actionem in* Verrem, *uidetur de pluribus legibus Caßijs loqui,* Inde *ſunt, inquit, leges Caßiæ tabellariæ, de ſuf-*

fragijs

ſragijs liberè ferendis, non uoce, ſed tabella. Meminit etiam Cicero pro Seſtio, & in libro de Amicitia, quibus in locis indicat, magno Patrum dolore has leges latas eſſe, cùm prudentioribus neutiquàm uideretur è repub. eſſe, tabellæ licentiam populo committi.

Tertia Lex eſt Papyria, quam tulit Carbo ſeditioſus atque improbus ciuis, de iubendis & uetandis legibus. Cùm uerò ſua lege Caßius perduellionis iudicium excepiſſet, quòd ei ſcilicet iniquum eſſe uideretur, in ciuis Romani, uitæ bonorumquè omnium diſcrimine, tabellarum licentiæ locum dari, dedit huic quoquè iudicio Cœlius Tabellam, atque ita uocis ſuffragium penitus ſublatum eſt. Cæterùm, cùm ſuffragia ablata à populo, iusquè creandorum magiſtratuum Tiberius Princeps, authore Tacito, ad Senatum tranſtuliſſet, etiam Senatus, cùm antea uocali ſuffragio uteretur, circa Traiani tempora per tabellam magiſtratus creare cœpit. In Tabellis tamen Senatorijs non puncta, ſed ipſa Candidatorum nomina ſcribebantur. Noua tamē hæc ratio non diu in Senatu manſit, ob ſingularē quorundā impudentiam atque petulantiam, de qua re plura

Lex Papyria.

Lex Cœlia

ſcribit Plinius libro epiſtolarum quarto & quinto ad Maximum. Dicuntur autē apud authores ſuffragia illa Tabellaria etiam Clancularia, ſeu Tacita: Vocalia verò Manifeſta, quòd illa clàm, hæc autem palàm fierent.

LEX GABINIA DE *Piratis perſequendis.*

A. GABINIVS *tribunus plebis legem tulit, ut Pompeio bellum Piraticum decerneretur. De qua lege ita ſcribit Paterculus libro ſecundo: Conuerterat in ſe Cn. Pompeij perſona totū terrarum orbem, & per omnia maiore ui habebatur, qui cùm Cos. perquàm laudabiliter iuraſſet, ſe in nullam Prouinciam ex eo magiſtratu iturū, idq; ſeruaſſet, poſt biennium A. Gabinius tribunus plebis legem tulit, ut cùm belli more, non latrociniorum, orbem claßibus, non iam furtiuis expeditionibus Piratæ tenerent, quasdamq; etiā Italiæ urbes diripuiſſent, Cn. Pompeius ad eos opprimendos mitteretur, eſſetq; ei imperium æquum in omnibus Prouincijs cum Proconſulibus uſq; ad quinquageſimum miliarium à mari. Hactenus Velleius, & plura alia Plutarchus in uita* Pompeij.

Pompeij. Hic eſt autem ille Gabinius, qui Conſul cum Piſone fuit, atq; ex conſulatu Prouinciam Syriam adeptus, Regem Ptolomæum in regnum reſtituit pulſo Archelao Cappadoce. Notiſsimus etiam inimicitijs Ciceronis, & ſingulari fauore Pompeij. Lata eſt autem lex, L. Metello et Qu. Martio Conſulibus.

LEX GABINIA
De Fœnore.

IDEM *Gabinius legem de fœnore tulit, qua Prouincijs ære alienò oppreſsis proſpexit. Cicero libro ſexto ad Atticum: Salaminij cùm Romæ uerſuram facere uellent, non poterant, quòd lex Gabinia uetabat. Et in eadem epiſtola: Audio omninò Scaptium pœnitere, nam quòd S. C. eſſe dicebat, ut ius ex Syngrapha diceretur, eo conſilio factum eſt, quòd pecuniam Salaminij contra legem Gabiniam ſumpſerant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita ſumpta pecunia. Ex his facilè colligitur, lege Gabinia certum uſurarum modum per Prouincias conſtitutum, quæ ra pacitate Publicanorum ita uexabantur, ut illis*

nihil ad ſupremam miſeriam deeſſet. Exemplo eſt *Scaptius ille, quem in epiſtolis ad* Atticũ Cicero *quatuor* Centeſimas *à Salaminijs exegiſſe terrore militari, obſeſſoq; & afflicto illorum Senatu, ſcribit.* Huic *autem malo proſpexit* Gabinius, & *ſanxit, ut Syngraphæ, quæ contra legem datæ eſſent, in ius productæ, nihil ualerent.* Fecerat *autem idem etiam antea in Aſia* L. Lucullus *non ſine graui offenſa* Publicanorum, *quorum rapacitati uix maxima atque opulentiſſima regna ſufficiebant.* Sed et Cicero *cùm in eam* Prouinciam *proconſulari* Imperio *ueniſſet, coërcitis publicanis ciuitates fœnore obrutas ſubleuauit.* Idem *poſtea* Cæſar *fecit.*

LEX HORTENSIA.

HANC LEGEM TVLIT Qu. Hortenſius Dictator. *Nam cũ Plebs Romana, ut inquit* Florus, *propter æs alienum, grauesq; atque longas ſeditiones ad ultimum ſeceßiſſet in* Ianiculum, *atque ob eam rem in magno timore eſſent* Patres, *creatus* Dictator Qu. Hortenſius Plebẽ *inde deduxit, legemq; tulit,* Vt omnes Quirites

plebiſcita

plebiſcita non minus ac reliquæ leges tenerent. Gellius libro decimo quinto, capite 25. *Tribuni, inquit, neque aduocant Patricios, neque referre ad eos de ulla re poſſunt. Ita ne leges quidẽ propriè, ſed plebiſcita appellantur, quæ Tribunis plebis ferentibus accepta ſunt. Quibus rogationibus antea Patricij non tenebantur, donec Qu. Hortenſius Dictator eam legem tulit, ut eo iure, quod plebes ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur.* Et Plinius libro decimo ſexto capite decimo: *Qu. Hortenſius Dictator cùm plebs ſeceßiſſet in Ianiculum, legẽ in eſculeto tulit, ut quod ea iußiſſet, omnes Quirites teneret.* His aſtipulatur Imp. in. §. plebiſcitũ. Inſt. de iure naturali, gentiũ, et ciuili. *Sed et plebiſcita lege Hortenſia nõ minus ualere, q̃ leges, cœperunt.* Et Pomponius in l. 2. ff. de origine iuris. *Deinde, inquit, cùm eſſet in ciuitate lex XII. Tabularum, & ius ciuile, eſſent et legis actiones, euenit ut plebs in diſcordiã cũ Patribus ueniret, & ſecederet, ſibiq́; iura conſtitueret, quæ plebiſcita uocantur: mox cùm reuocata eſſet plebs, quia multæ diſcordiæ naſcebantur ex his plebiſcitis, pro legibus placuit et ea obſeruare lege Hortenſia, & ita factum eſt, ut inter plebiſcita*

& leges, ſpecies conſtituendi intereſſet, poteſtas eſſet eadem. Hactenus Pomponius. *Hic autem Hortenſius Dictator in ipſo magiſtratu mortuus eſt authore Floro lib.11. Liuianæ Epitomes, & D. Auguſtino lib. de ciuitate dei 3. cap. 17.*

LEGES HORATIAE.

POST *reſtitutam Tribunitiam poteſtatem, quæ ob decemuirale Imperium creari deſierat, ac receptā ſeceßione Auentiniana libertatē, creati Coss. L. Valerius, M. Horatius uiri populares, ac Decemuirali Tyrannidi infenſi, leges pro populo tulerunt, ut ſcribit Liuius lib. 3. Nam primùm omnium cùm ueluti in controuerſo iure eſſet, tenerentur né patres plebiſcitis, legem Centuriatis Comitijs tulere, ut quod plebs tributim iußiſſet, populum teneret. Qua lege tribunitijs actionibus telum acerrimum datum eſt. Hanc autem legem non eſſe obſeruatam argumento eſt lex Hortenſij, quam in eandem ſententiam iterum ferri opus nō fuiſſet, ſi hac patres uti ſtatuiſſent. Aliam deinde Conſularem legem de prouocatione unicum præſidium libertatis, decemuirali poteſtate*

teſtate euerſam,non reſtituerunt modo,ſed etiam in poſterum munierunt,ſanciendo nouam legem, Ne quis ullum magiſtratum ſine prouocatione crearet,qui creaſſent, eum ius phasq; eſſet occidi:neue ea cædes capitalis noxæ haberetur. Tertia lex pro Tribunitia poteſtate lata eſt. Vt qui Trib.Pl.Aedilibus, Iudicibus, Decemuiris,nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet: familia ad ædem Cereris,Liberi,Liberæue uenum iret.Eodem etiam anno M.Duellius plebiſcito cauit,qui plebem ſine Tribunis reliquiſſet,quiq; magiſtratũ ſine prouocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur. Harum legum etiam Dionyſius meminit lib.13. Acta ſunt hæc anno V. C. trecenteſimo ſexto. Lex Duellia.

LEX HOSTILIA.

LEGE Hoſtilia permiſſum fuit furti agere eorum nomine, qui apud hoſtes eſſent,aut reip. cauſa abeſſent,quiue in eorum cuius Tutela eſſet. §. Præterea. Inſt.per quos agere poſſumus. Actiones quæ ex hac lege prodeunt Cicero lib.1.de Oratore ſub perſona Antonij Hoſtilia-

nas uocat. Et credo, inquit, in illa militis cauſa, ſi tù aut hæredem aut militem defendiſſes, ad Hoſtilianas te actiones, non ad tuam uim, & oratoriam facultatem contuliſſes. Quis autem hanc legem tulerit, aut quo tempore lata ſit, non conſtat.

LEX HIRCIA.

A. Hircius Cæſaris amicus, qui poſtea in pugna ad Mutinam Coſ. cecidit, legem tulit, qua Pompeiani magiſtratus capere, aut tenere prohibebantur: ut habetur in epiſtola Antonij, quæ inſerta eſt Philippicæ Ciceronis decimæ tertiæ. Huius autem legis authoritatem uehementer eleuat Cicero, qui & ipſe Pompeij partium fuerat, earumq; ruinas reſtaurare eo tempore fruſtra moliebatur.

LEX ICILIA.

ICILIA lex una ex ſacratis legibus fuit, quas ſibi populus abiectus antea, & obnoxius, parandi iuris, & conſtituendæ Maieſtatis gratia, ſeceßione in Sacrum montem ut Liuius & Cicero, ſiue ut Piſo & Saluſtius uolunt, in Auen

tinum

tinum ſacta; parauit. Liuius li. 3. ab urbe condita: placet, inquit, creari Decemuiros ſine prouocatione, & ne quis eo anno alius magiſtratus eſſet, admiſcerentur'ue plebeij, controuerſia aliquandiu fuit. Poſtremò conceſſum Patribus: modo ne lex Icilia *de Auentino, aliæq́; ſacratæ leges tollerentur. Erant autem hac lege iura populi, &* Tribu*nitiæ poteſtatis compræhenſa. Sacratæ autem leges iccircò dicuntur, authore Feſto, quia illis ſanctum erat, ut ſi quis aduerſus eas feciſſet, ſacer alicui* Deorum *eſſet, cum familia pecuniaq́;.* In *quam ſententiam etiam* Cicero *pro* Cornelio Bal*bo ſcribit: Primũ Sacroſanctum nihil eſſe poteſt, niſi quod populus plebsue ſanxiſſet.* Deinde *ſanctiones ipſæ ſacrandæ ſunt, aut genere ipſo, aut obteſtatione & conſecratione legis, aut pœna, cùm caput eius, qui contra facit, conſecratur.* Tu*lit autem hanc legem* L. *Icilius* Tribunus *plebis quinq; annis ante creatos Decemuiros.*

LEX IVNIA ANNALIS.

LEGEM *Iuniam Annalem* L. *Manlio Accideno,* Q. *Fuluio* Flac*co* Coss. *latam fuiſſe Liuius author eſt lib.* XXXX. *Eo inquit,*

anno rogatio primùm lata eſt ab L. *Iunio* T*rib. pl.quot annos nati quenq; magiſtratum peterent caperent , inde cognomen familiæ inditum ut Annales appellarentur.*F*erendæ autem legis cau ſam pulchrè indicat* Cicero Philippica 5. *his uer bis : Legibus Annalibus cùm grandiorem ætatem ad conſulatum conſtituebant , adoleſcentiæ temeritatem uerebantur,*C*.Cæſar ineunte ætate docuit ab excellenti eximiaq; uirtute progreſſum ætatis expectari non oportere. Itaq; maiores noſtri ueteres illi admodum antiqui leges* Annales *non habebant, quas multis poſt annis attulit ambitio , ut gradus eſſet petitionis inter æquales. Itaque ſæpe magna indoles uirtutis, priuſq̃ reip. prodeſſe potuiſſet,extincta eſt. At uerò apud antiquos* Rulli,Decij,Coruini,*multiq; alij:*Recen*tiore autem memoria ſuperior* Africanus, T.Fla*minius admodum adoleſcentes* Conſules *facti tantas res geſſerunt,ut* Po.Ro. Imperium *auxerint,nomē ornârint.*Quid Macedo Alexander, *cùm ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet,nonne tertio & trigeſimo anno obijt,quæ eſt ætas noſtris legibus decē annis minor, q̃* Conſu*laris.*Ex *his uerbis apparet* Conſularem *ætatem*

quadraginta trium annorum fuiſſe, unde etiam Cicero gloriatur ſe ſuo anno Conſulatum adeptum, id eſt, eo anno quo ei primum per leges Annales, petere licuit. Quòd ſi uerò aliquis computet à Conſulatu C. Serrani, & Qu. Cepionis, emergent anni quadraginta tres ad conſulatum usq; Ciceronis. Duobus autem annis minor fuit Prætoria ætas, rurſus biennio minor quàm Prætoria fuit Aedilicia. Multos tamen legimus his legibus ſolutos fuiſſe ex quibus primus fuit Africanus poſterior, qui cùm iuuenis ædilitatem peteret, non ſine maxima contentione ſenatus & plebis Conſul creatus eſt, ut ſcribit Appianus in Libyco. Appellatur autem hæc lex etiam Annaria. Feſtus lib. 1. Annaria lex dicebatur ab antiquis ea qua finiuntur anni magiſtratus capiendi. Et Lampridius in Commodo. Poſt hæc uenia legis Annariæ impetrata Conſul factus eſt. Sed et M. Pinnarium Ruſcam legem Annalem tuliſſe Cicero lib. 2. de Oratore ſcribit.

LEX IVNIA NORBANA.

LEX Iunia Norbana circa libertinorũ ſtatum uerſatur. Nam ex hac lege libertini qui Latini uocantur inſtituti ſunt,

ſunt, qui uiui liberi quidem erant, ſed cùm moriebantur in ſeruilem conditionem recidebant, & bona eorum iure quodammodo peculij manumiſſores tenebant, cùm ipſi nec teſtamenti factionē, nec alia liberorum Romanorum iura haberent. Huic legi primū. S.C. Largiano, deinde D. Traiani edicto abrogatum eſt. Poſtremò aūt Iuſtiniani Principis conſtitutione tota ſublata eſt, qua cōſtituitur, ut omnes libertini, ſublatis antiquis differentijs, ciues Romani ſint. §. Sed hæc de libertinis. Inſt. de ſucceſſione libertorum. Lata eſt aūt lex imperante Claudio Tiberio à Conſulibus M. Iunio Sillano, & L. Norbano Balbo, poſt natum ſaluatorem noſtrum Dei filium anno uiceſimo primo.

LEX IVNIA VELLEA.

LEX Iunia Vellea de Teſtamentis lata eſt, qua cauebatur, ut is qui teſtamentum facturus eſſet, omnes uirilis ſexus, qui ei ſui hæredes futuri eſſent, cùm naſcerentur, neceſſariò inſtituat. Deinde, ſi quis ex ſuis hæredibus ſuus eſſe deſierit, liberi eius, & cæteri in locum ſuorum, ſui hæredes ſuccedant, ſi in Teſtamento hæredes inſti-

tuti

tuti ſint. Multa præterea in hac lege de teſtamentis ſancita erant diligentius, quàm apud antiquos, ea potiſſimum ratione, ne tam facilè Teſtamenta agnatione, aut quaſi agnatione rumperentur. §. Poſthumum. Inſt. de Exhæredatione liberorum. Atq; aſtipulatur Cicero lib. 1. de Oratore dicens Agnaſcendo rumpi teſtamentum iure antiquo. Quæ deinde plæraq; Tribonianus et ſocij eius in Pandectas ſuas paſſim tranſtulerunt. l. Si hæreditas. ff. de Tutelis l. Gallus. ff. de liberis & poſthumis.

LEX IVLIA MISCELLA.

LEGIS IVLIAE MIſcellæ ſtudium circa procreationem liberorũ verſabatur. Permittebat enim uxori, ut tametſi uir prohibuiſſet, & quædam etiam ad hoc reliquiſſet, ne ad ſecundas nuptias tranſiret, ſi tamen ipſa intra annum iuraret, ſe liberorum procreandorum cauſa ad ſecundas nuptias progredi, & in mariti ius ueniret, & quod relictum eſſet caperet. Quod ſi annus præterijſſet, ſiquidem

mulier

mulier relictum uolebat capere, non aliter id capere licebat, quàm cautionem expoſuiſſet, ſe ad ſecundas nuptias non peruenturam. Hanc autèm appendicem ſiue clauſulam non ipſe Iulius Miſcellus adinuenit, uerùm Qu. Mutius Scæuola, qui in omnibus, quæ ex facti prohibitione penderent, eiuſmodi cautiones excogitauit, hanc fortè legi appoſuit. Cæterùm cùm iniquum uideretur atque naturali æquitati minus conſentaneum, ob uile compendium, & periuria ab mulieribus ad ſecunda uota tranſeuntibus, fieri: & fœminas, quæ adhuc parere, atque rempub. ſobole augere poſſent, à connubijs arceri, promulgauit constitutionem maximus, ſapientiſſimusque Imperator Iuſtinianus, qua totam legem ſuſtulit, & mulieribus, nullo obſtante legis Iuliæ impedimento, liberè ad ſecundas nuptias tranſire permiſit, qua conſtitutione uiſus eſt optimè et Iuriſiurandi religioni, et reipub. utilitati proſpexiſſe.

LEX IVLIA, ET RELIQVAE *Leges ad ius Ciuitatis Romanæ pertinentes.*

LEGE

LEGE IVLIA Ciuitas uniuerſo Latio data eſt, cùm ſocij Latini, ob negatam Ciuitatem ingens bellum mouiſſent, ut tradit Appianus libro primo, & Cicero pro Cornelio Balbo, & Gellius libro quarto, capite quarto. Vt autem facilius cauſa huius belli, legiſq; ferendæ percipiatur, repetenda eſt altius ad eam rem pertinens hiſtoria, totumque ius cum Latij, tum Ciuitatis oculis ſubijciendum. Princeps igitur & conditor Romanæ ciuitatis Romulus, ab initio ſtatim deuictos populos in ciuitatem recepit, augendæ multitudinis cauſa: Itaque eo tempore ciues Romani facti ſunt Ceninenſes, Cruſtuminij, Antemnates, & deinde ex fœdere Albani. Romuli poſtea atque Regum authoritate et exemplo nunquam intermiſſa eſt à Romanis largitio & communicatio ciuitatis. Dabatur autem Ciuitas apud antiquos duobus modis, cum ſuffragio, & ſine ſuffragio. Qui Ciuitatem cum ſuffragio nanciſcebantur, æquo iure cum Romanis ciuibus magiſtratus creabant, leges ferebant, Iudicia faciebant, in cenſum deferebantur, &, ſi uolebant, Romæ etiam habitabant, hæreditates atq; legata

*capiebant, inque libertos patronorum filios in po*ſ*teſtate habebant, & Iuris connubiorum partici-pes erant. Vtebantur etiam iure Gentilitatis, Adoptionis, Agnationis, Togæ ferendæ, ac in Romanis legionibus militandi, Quæ Iura omnia propria ciuium Romanorum fuerunt. Quibus acceſſerunt deinde Immunitates à ſupplicijs, à Tributis, ab Exactionibus ac multis alijs grauaminibus, quibus Romani ciues non tenebantur. Ius autem Latij, ſiue Latinitas originem habet ex Fœdere, ſiue Societate, quod cum priſcis Latinis Romani pepigere. Cùm enim eos magna pugna ad lacum Regillum & deinde ad Veſerim deuiciſſent, in eas conditiones pacem cum ijs firmârunt, ut Latini ſuo iure uiuerent, atque in bello milites darent, hoſteſquè communes cum Romanis haberent: In bellis autem atque expeditionibus Romani Latinis Tertias prædæ præſtarent: Ipſiquè Latini Populi Romani ſocij atque amici dicerentur. In hoc autem multò deterior erat Latinorum conditio, quòd omnes illorum res pace belloquè ex nutu atque arbitrio Romanorum pendebant. Nam tametſi liberi eſſent, nihil tamen publicè decerne-*

re ſine

re ſine aſſenſu Populi Romani audebant, & ipſis militibus Latinis quoties in expeditionem ibant, Præfectus non ex Latinis, ſed ex Romanis dabatur; cumque ſuo ſanguine regna ac Prouincias acquirerent, nihil ex ijs, præter tertiam prædæ partem, nanciſcebantur. Quas ob res ſæpe conati ſunt Latini, partim precibus, partim minis, ius ſuum in meliorem conditionem reſtituere, modò ipſum ius Ciuitatis, modò ut alter utique Conſul ex Latinis crearetur, poſtulantes. Quorum alterum illis in perpetuum denegatum, alterum tandem ſub hac conditione conceſſum, ut qui ex Latinis ſtirpem ex ſe domi relinquerent, ciues Romani fierent. Horum uerborum ſententiam multi circumuenientes, partim Romanis, partim Socijs iniuriam faciebant. Nam & ne ſtirpem domi relinquerent, liberos ſuos quibusquibus Romanis, in eam conditionem, ut manumitterentur, mancipio dabant, libertinique ciues eſſent: et quibus ſtirpes deeſſet, quam relinquerent, ut ciues Romani fiebant. Poſtea his quoq; imaginibus iuris ſpretis, promiſcuè ſine lege, ſine ſtirpe in ciuitatē Romanā per migrationē & Cenſum tranſibant. Hac ratione cū exhauriretur Latiū, nec faci

lè tam multis migrantibus Latini milites ex formula dare poſſent, conqueſti apud Senatum impetrârunt, ut C. Claudius Conſul legem ex Senatusconſulto de ijs ferret: Vt qui ſocij, ac nominis Latini ipſi maioresúe eorũ M. Claudio, T. Quintio Cenſoribus, poſtúe eos apud ſocios nominis Latini certi eſſent, ut omnes in ſuam quiſque ciuitatẽ ante Calendas Nouembris redirent. Quæſtio, ſi qui ita non rediſſent, L. Mummio Prætori decreta eſt. Hanc legem Claudiam primam de ſocijs in ſua ciuitate regundis, latam inuenio anno Vrbis conditæ quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Poſtea uerò alia lex Papia de eadẽre lata eſt, qua conſtitutum fuit iudicium, quo ſocij Latini nominis, omnesqúe aliæ gentes Romano imperio ſubiectione, aut ſocietate, uel fœdere affines, ciues ſuos repeterent, ſi qui ciuitatem Romanam uſurpauiſſent. Cicero pro Cornelio Balbo: Iudices cùm præ ſe ferrent, palamq́; loquerentur, quid eſſent de M. Craſſo Mamertinis lege Papia repetentibus iudicaturi, Mamertini publicè ſuſcepta cauſa deſtiterunt. Idem pro Licinio Archia: Quid cùm cæteri non modò poſt ciuitatem datam, ſed etiam poſt legem Papiam in

Lex Claudia.

Lex Papia.

earum ciuitatum tabulas irrepſerunt. Et Valerius Maximus libro tertio, cap. quarto de M. Perpenna: Cũ interim cuius uita triumphauit, mors Papia lege damnata eſt. Nanq; patrem eius, nihil ad ſe pertinentia ciuis Romani iura complexum, Sabelli iudicio petitũ redire in priſtinas ſedes coëgerunt. Ex his ſatis conſtat in peregrinos, qui ſibi ciuitatis ius uſurpabant, lege Papia iudiciũ datum. Tulit autẽ hanc legem Papius quidam, paulò ante Gracchana tempora, ut uix de hac loqui uideatur Cicero libro tertio Officiorum: Malè, inquit, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosq; exterminant, ut Petronius apud patres noſtros fecit, Papius nuper. Nam urbis uſu prohibere peregrinos ſanè inhumanum eſt. Loquitur igitur hîc non de ciuitatis iure, ſed de urbis uſu Cicero. His uerò legibus remotos à ſpe conſequendæ ciuitatis Socios denuò inflammauit M. Fuluius Flaccus, qui cùm in conſulatu, tum in Triumuiratu agri, lege Sempronia [illegible]: Ciuitatem omnibus Italicis pollicitus eſt primus, ut ſcribit Appianus, Quamuis Velleius & Plutarchus tradant Tiberium Gracchum P. Mutio, L. Calphurnio Coss. Ciuitatem Italicis

promiſiſſe. Fuluianæ actiones, quoniam in conſulatu ipſius perferri non potuerunt, poſtquàm ipſe priuatus eſſe cœpit, exarmatæ ſunt. Sed cùm eas in Triumuiratu ſuo retractaret, adiuuante C. *Gracchoa, ambo decreto Senatus interfecti ſunt. Deſtitutos autem hac ſpe Socios poſt aliquot deinde annos* M. Liuius *Druſus Tribunus plebis erexit, is iratus Senatui, quem actionibus ſuis aduerſari ſentiebat, ad dandam Italiæ ciuitatem animum adiecit, quo facto, cùm Italorum animos in ſe conuertiſſet, atq; ingenti ſtipatus turba è foro reuerteretur, percuſſus in turba actiones ſuas uitamq; ſimul depoſuit. Hic uerò* Druſus *cùm ſe magnificè gereret, Socijsq; perſuaſum eſſet, ipſum utique quod promiſerat præſtaturum, magna multitudo ex* Latinis *fiducia illius uiri* Romam *ſe contulerat, ob quam cauſam* L. Licinius *Craſſus, &* P. Mutius Scæuola *Conſules, legem tulerunt, qua ſociorũ unuſquiſque in ſuæ ciuitatis iura redigeretur, quæſtioq; in eos conſtituta eſt, qui ſe nõ ciues pro ciuibus gerebant. Cuius rei* Cicero *pro* Cornelio, *& in eam orationẽ interpres eius* Pedianus *authores ſunt. Hæc lex Licinia et Mutia appellatur. Idem* Cic. *lib. 3. Offic.*

Lex Licinia & Mutia

Nam

Nam eſſe pro ciue qui ciuis non ſit, rectum eſt non licere, quam legem tulerunt ſapientiſſimi Conſules Craſſus *&* Scæuola. *Fuit autem lex iſta ualde auſtera.* Neq; *enim ſolùm ij, qui recens in ciuitatem ſe inſinuauerant, arcebantur, ſed etiã ij qui & nati* Romæ *erant, & muneribus ciuium fungebantur, ſi maiores eorum iuris* Italici *fuiſſent; & ciuitatem* Romanam *non eſſent adepti.* Cicero in Bruto de *Lyſia: Eſt enim* Atticus, *quoniam certè* Athenis *& natus eſt, & mortuus, & omnium ciuium munere functus, quanq̃* Timæus *eũ quaſi* Licinia *&* Mutia *lege repetit* Syracuſas. Ad eos *tamen, qui uel ob legũ præmia in ciuitatem peruenerãt, aut ob uirtutem ciuitate donati ab* Imperatoribus *erãt, lex non pertinuit, ut ſcribit idem* Cic. pro Cornelio Balbo. Cæterùm *hác lege animi* Italicorum *ita exaſperati ſunt, ut uniuerſi propemodũ ducibus* Silone Popedio, Herio Aſinio, Inſteio Catone, C. Põtio Teleſino *Samnite, alijsq; uiris fortiſſ. acerrimisq; à* Romanis, *moto ingẽti bello deſciuerint.* In eo *cũ uehementer premerẽtur* Romani *uiderentq; defectione* Latinorũ, Marſorũ, *Samnitium, et* Picentum, *etiam reliquorum* Italiæ *populorum animos*

labare, ciuitatẽ lege Iulia primùm Hetruſcis atq; Vmbris, qui nondũ apertè defecerant, dederunt, deinde reliquis etiã nominis Latini ſocijs. Quos deindè, cùm in octo tantùm tribubus ſuffragium ferrent, in Trigintaquinq; tribus diſtribuit Cinna, & poſt eum icto cum Italicis populis fœdere, confirmauit Sylla. Hocq; potiſsimũ modo Italici ciuitatem adepti ſunt. Cæterũ non in uniuerſum ius Latij abolitum eſt, ſed paſsim in Prouincijs ciuitates fuere, quæ eo iure utebantur. Scribit Plinius Veſpaſianum Auguſtum iactatum procellis reipub. uniuerſæ Hiſpaniæ ius Latij tribuiſſe. Et Suetonius tradit Diuum Auguſtum pleraſq; ciuitates merita ſua in rempublicam allegantes Latinitate uel ciuitate donaſſe. Hæc autem uocabula Latinitatis & ciuitatis: tum demum in deſuetudinem abierunt, cùm Antoninus Pius Imperator omnes, qui in orbe Romano eſſent, ciues Romanos eſſe iuſsit, ut tradit Iureconſultus Vlpianus in l. In orbe. ff. de ſtatu hominum. Et D. Auguſtinus lib. 5. de Ciuitate Dei c. 17. Vnde et Modeſtinus in l. Roma. ff. ad municipalem. Romam communem patriam eſſe ait. Ex ſuperioribus autem legibus oritur reatus Peregrinitatis,

quem

quem ſubibant ij, qui ciuitatem Romanam falſò uſurpabant, quibus pœna erat conſtituta, ultimũ ſupplicium. Scribit enim in Claudio Suetonius, Claudium eos, q̃ui ſe pro ciuibus Romanis falſò gerebant, in campo Eſquilino ſecuri percuſsiſ-ſe.

Pertinent etiam ad hanc rem aliæ duæ leges, non ita magni momenti, ex quibus prima eſt A-puleia, quam tulit Apuleius Saturninus, qui gra-tificari uolens C. Mario, cuius tum magna erat in rep. potentia, ac ſingularis ambitio, legem tu-lit, Vt in ſingulas Colonias Latinas Marius ter-nos Ciues Romanos facere poſſet, ſed hac lege nihil actum eſt, ut ſcribit Cicero pro Cornelio Balbo. Altera eſt Cornelia & Gellia, qua pote-ſtas dabatur Cn. Pompeio Proconſuli in Hiſpa-niam ad periculoſum bellum proficiſcenti, ciuita-te donandi eos, qui de rep. bene meriti eſſent. Le-gem tulerunt L. Gellius Publicola, & Cn. Cor-nelius Lentulus. Iuliam autem legem tulit L. Iu-lius Cæſar qui cum P. Rutilio Lupo Conſul fuit anno urbis conditæ ſexcenteſimo ſexageſimo ſexto.

LEX IVLIA DE IVDICIIS
& reliquæ leges Iudiciales.

RES *Iudicialis in* Romana *rep. uariè agitata eſt, magnasq́; ſæpenumero cõtentiones ciuiles excitauit, propter Senatorij & Equeſtris ordinis diſſenſiones.* Itaq; *plures de hac re leges latæ ſunt, quas breuiter perſtringemus. Iam inde igitur ab urbe condita, in iudicijs dominabantur patres, apudq́; eos cauſæ agebantur, & ij ſoli erant in conſilio* Cõſulibus *prætoribusq́;, reliquis autem ordinibus nulla ad iudicandum facultas dabatur.* Hoc *autem ius Senatorio ordini tradiderat* Romulus, *ut ſcribit* Dionyſius Halicarnaſſeus *lib. ſecundo.* Nec *ſanè inter tot ſeditiones ac tumultus quisquam* Patribus *hoc iuris eripere conatus eſt, uſq; ad* C. *Semproniũ Gracchum, qui primus infenſus Senatui,* Equeſtrem *ordinem ab eo diſiungere meditatus, legem de Iudicijs ad Equites transferendis tulit, nactus occaſionem calumniandi Senatus, quòd* Iudicia *Senatoria largitionem redolere uidebantur, ut author eſt* Appianus *li. 1. de bellis ciuilibus.* Hoc *aũt cùm haud*

fruſtrà diceretur (multi enim eo tēpore Repetundarum rei, qui ob euidentiā et magnitudinem furtorum, et ſua et hominū opinione iam condemnati erant, iudicum pecunia corruptorum perfidia erant abſoluti) Senatus uerecundia motus, legem ferri paſſus eſt. Et ipſa Plebs auidè eam accepit; nam ob iudiciorum metum haud parum potentiæ Patrum obnoxia erat, ut ſcribit Plutarchus in uita Gracchorum. Legis autem ſenſus erat, ut trècentis, qui tum erant, Senatoribus ſexcenti Equites admiſcerentur, authore Floro, qua ratione fiebat, ut Equites bis tantum uirium in iudicijs haberent. Hæc lex ordinum concordiam uehementer afflixit; ciuitatemque, ut ait Varro, bicipitem fecit. Siquidem poſt multos demum annos, uariasque ac ſænas diſcordias, Marcus Tullius Cicero in conſulatu Equeſtrem ordinem Senatorio reconciliauit, profectum ſe ex eo dictitans, et eius uires peculiari popularitate quærens, ut ſcribit Plinius, li. 33. cap. 2. Atq; ipſe etiā lib. 1. ad Atticum gloriatur ordinū concordiam à ſe eſſe conglutinatam. Lege autē Sempronia Equeſter ordo annis quindecim ſine infamia iudicauit, authore Pediano. Cæterum anno decimo Lex Sempronia

quinto

quinto poſt Gracchi mortem Senatum in poſſeſſionem iudiciorũ reſtituere conatus eſt Qu. Seruilius Cepio Cos. Caßiodorus in Chronicis, Qu. Seruilio, inquit, & C. Attilio Serrano Conſulibus, Cepio Cos. iudicia Equitibus & Senatoribus communicauit. Ex his uerbis conſtat Cepionem non in uniuerſum iudicia ad Senatũ tranſtuliſſe, ſed hoc egiſſe, ut pares uires in iudicijs Senatores & Equites haberent. De hac lege loquitur etiam Cicero lib. 1. de Inuentione: Offenſum eſt, inquit, quod eorum qui audiunt uoluntatem lædit, ut ſi quis apud Equites Romanos cupidos iudicandi, Cepionis legem Iudiciariam laudet. Idem in Bruto de Scæuola loquens. Omnibus quidem alijs, inquam, magiſtratibus, ſed Tribunus anno poſt fuit, eoque in roſtris ſedente ſuaſit Seruiliam legem Craſſus. Hanc Craßi pro lege Seruilia orationem Cicero ſibi quaſi magiſtram fuiſſe ſcribit, in qua ornabatur authoritas ſenatus. Meminit idem lib. 2. de Oratore & in oratione pro Cluentio. Tacitus præterea lib. 12. his uerbis. Claudius omne ius tradidit, de quo toties ſeditione aut armis certatum fuerat, cum Semproniis rogationibus Equeſter ordo in poſ-

Lex Seruilia.

ſeßione iudiciorum locaretur, aut rurſus Seruiliæ leges Senatui iudicia redderent. Poſt damnatum autem Cepionem, eiusq; calamitoſißimum exitũ Equiti iudicia reſtituit C. Seruilius Glaucia, qua lege Equeſtrem ordinem, ut inquit Cicero in Bruto, ſibi uehementer deuinxit. Hanc legẽ Glauciam authores uocant, in qua etiã noui hoc erat, ut comperendinaretur reus, antea uerò uel iudicari primò poterat, uel amplius pronunciari, ut inquit Cicero actio. 3. in Verrem. Quid ſit autem Comperendinatio, quid item, Ampliatio, abundè in eum locum ſcribit Pedianus. Hac autẽ poteſtate iudicandi ita immoderatè abuſi ſunt equites, ut præter cætera inſolenter ac ambitioſè iudicata etiam P. Rutilium cùm iuris ſcientia celebrem, tum in omni uita innocentißimum, integerrimumq; uirum condemnârint, quo iudicio totius ciuitatis ſtatum conuulſum eſſe Cicero exiſtimat. Quare nõ multò pòſt lata eſt lex Plotia, de qua ita ſcribit Cicero pro Cornelio. Memoria teneo, cùm primùm Senatores cum equitibus lege Plotia iudicarent, hominem dijs ac nobilitati perinuiſum Cn. Pompeium cauſam lege Varia de Maieſtate dixiſſe. Tulit autem eam M. Plautius Sillanus

Lex Glaucia.

Lex Plotia.

us Sillanus

mulier relictum uolebat capere, non aliter id capere licebat, quàm cautionem expoſuiſſet, ſe ad ſecundas nuptias non peruenturam. Hanc autèm appendicem ſiue clauſulam non ipſe Iulius Miſcellus adinuenit, uerùm Qu. Mutius Scæuola, qui in omnibus, quæ ex facti prohibitione penderent, eiuſmodi cautiones excogitauit, hanc fortè legi appoſuit. Cæterùm cùm iniquum uideretur atq; naturali æquitati minus conſentaneum, ob uile compendium, & periuria ab mulieribus ad ſecunda uota tranſeuntibus, fieri: & fœminas, quæ adhuc parere, atque rempub. ſobole augere poſſent, à connubijs arceri, promulgauit conſtitutionem maximus, ſapientiſſimusq; Imperator Iuſtinianus, qua totam legem ſuſtulit, & mulieribus, nullo obſtantè legis Iuliæ impedimento, liberè ad ſecundas nuptias tranſire permiſit, qua conſtitutione uiſus eſt optimè et Iuriſiurandi religioni, et reipub. utilitati proſpexiſſe. l. 2. et. l. ſi. C. de ind. uid.

LEX IVLIA, ET RELIQVAE Leges ad ius Ciuitatis Romanæ pertinentes.

LEGE

LEGE IVLIA Ciuitas uniuerſo Latio data eſt, cùm ſocij Latini, ob negatam Ciuitatem ingens bellum mouiſſent, ut tradit Appianus libro primo, & Cicero pro Cornelio Balbo, & Gellius libro quarto, capite quarto. Vt autem facilius cauſa huius belli, legiſq; ferendæ percipiatur, repetenda eſt altius ad eam rem pertinens hiſtoria, totumque ius cum Latij, tum Ciuitatis oculis ſubijciendum. Princeps igitur & conditor Romanæ ciuitatis Romulus, ab initio ſtatim deuictos populos in ciuitatem recepit, augendæ multitudinis cauſa: Itaque eo tempore ciues Romani facti ſunt Ceninenſes, Cruſtuminij, Antemnates, & deinde ex fœdere Albani. Romuli poſtea atque Regum authoritate et exemplo nunquàm intermiſſa eſt à Romanis largitio & communicatio ciuitatis. Dabatur autem Ciuitas apud antiquos duobus modis, cum ſuffragio, & ſine ſuffragio. Qui Ciuitatem cum ſuffragio nanciſcebantur, æquo iure cum Romanis ciuibus magiſtratus creabant, leges ferebant, Iudicia faciebant, in cenſum deferebantur, &, ſi uolebant, Romæ etiam habitabant, hæreditates atq; legata

capiebant, inque libertos patronorum filios in po-ſtate habebant, & Iuris connubiorum partici-pes erant. Vtebantur etiam iure Gentilitatis, Adoptionis, Agnationis, Togæ ferendæ, ac in Romanis legionibus militandi, Quæ Iura omnia propria ciuium Romanorum fuerunt. Quibus acceſſerunt deinde Immunitates à ſupplicijs, à Tributis, ab Exactionibus ac multis alijs grauaminibus, quibus Romani ciues non tenebantur. Ius autem Latij, ſiue Latinitas originem habet ex Fœdere, ſiue Societate, quod cum priſcis Latinis Romani pepigere. Cùm enim eos magna pugna ad lacum Regillum & deinde ad Veſerim deuiciſſent, in eas conditiones pacem cum ijs firmârunt, ut Latini ſuo iure uiuerent, atque in bello milites darent, hoſteſque communes cum Romanis haberent: In bellis autem atque expeditionibus Romani Latinis Tertias prædæ præſtarent: Ipſique Latini Populi Romani ſocij atque amici dicerentur. In hoc autem multò deterior erat Latinorum conditio, quòd omnes illorum res pace belloque ex nutu atque arbitrio Romanorum pendebant. Nam tametſi liberi eſſent, nihil tamen publicè decernere ſine

re ſine

re ſine aſſenſu Populi Romani audebant, & ipſis militibus Latinis quoties in expeditionem ibant, Præfectus non ex Latinis, ſed ex Romanis dabatur, cumque ſuo ſanguine regna ac Prouincias acquirerent, nihil ex ijs, præter tertiam prædæ partem, nanciſcebantur. Quas ob res ſæpe conati ſunt Latini, partim precibus, partim minis, ius ſuum in meliorem conditionem reſtituere, modò ipſum ius Ciuitatis, modò ut alter utique Conſul ex Latinis crearetur, poſtulantes. Quorum alterum illis in perpetuum denegatum, alterum tandem ſub hac conditione conceſſum, ut qui ex Latinis ſtirpem ex ſe domi relinquerent, ciues Romani fierent. Horum uerborum ſententiam multi circumuenientes, partim Romanis, partim Socijs iniuriam faciebant. Nam & ne ſtirpem domi relinquerent, liberos ſuos quibusquibus Romanis, in eam conditionem, ut manumitterentur, mancipio dabant, libertinique ciues eſſent: et quibus ſtirpes deeſſet, quam relinquerent, ut ciues Romani fiebant. Poſtea his quoq; imaginibus iuris ſpretis, promiſcuè ſine lege, ſine ſtirpe in ciuitatẽ Romanã per migrationẽ & Cenſum tranſibant. Hac ratione cũ exhauriretur Latiũ, nec facẽ

lè tam multis migrantibus Latini milites ex formula dare poſſent, conqueſti apud Senatum impetrârunt, ut C. Claudius Conſul legem ex Senatusconſulto de ijs ferret: Vt qui ſocij, ac nominis Latini ipſi maioresúe eorũ M. Claudio, T. Quintio Cenſoribus, poſtqúe eos apud ſocios nominis Latini certi eſſent, ut omnes in ſuam quiſque ciuitatẽ ante Calendas Nouembris redirent. Quæſtio, ſi qui ita non rediјſſent, L. Mummio Prætori decreta eſt. Hanc legem Claudiam primam *de ſocijs in ſua ciuitate regundis, latam inuenio, anno Vrbis conditæ quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo.* Poſtea *uerò alia lex* Papia *de eadẽ re lata eſt, qua conſtitutum fuit iudicium, quo ſocij Latini nominis, omnesqúe aliæ gentes Romano imperio ſubiectione, aut ſocietate, uel fœdere affines, ciues ſuos repeterent, ſi qui ciuitatem* Romanam *uſurpauiſſent.* Cicero pro Cornelio Balbo: *Iudices cùm præ ſe ferrent, palamq́; loquerentur, quid eſſent de M. Craſſo Mamertinis lege Papia repetentibus iudicaturi, Mamertini publicè ſuſcepta cauſa deſtiterunt. Idem pro Licinio Archia: Quid cùm cæteri non modò poſt ciuitatem datam, ſed etiam poſt legem Papiam in*

Lex Claudia.

Lex Papia.

earum ciuitatum tabulas irrepſerunt. Et Valerius Maximus libro tertio, cap. quarto de M. Perpenna: *Cũ interim cuius uita triumphauit, mors Papia lege damnata eſt. Nanq; patrem eius, nihil ad ſe pertinentia ciuis Romani iura complexum, Sabelli iudicio petitũ redire in priſtinas ſedes coẽgerunt*. Ex his ſatis conſtat in peregrinos, qui ſibi ciuitatis ius uſurpabant, lege Papia iudiciũ datum. Tulit autẽ hanc legem Papius quidam, paulò ante Gracchana tempora, ut uix de hac loqui uideatur Cicero libro tertio Officiorum: *Malè, inquit, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosq; exterminant, ut Petronius apud patres noſtros fecit, Papius nuper*. Nam urbis uſu prohibere peregrinos ſanè inhumanum eſt. Loquitur igitur hîc non de ciuitatis iure, ſed de urbis uſu Cicero. His uerò legibus remotos à ſpe conſequendæ ciuitatis Socios denuò inflammauit M. Fuluius Flaccus, qui cùm in conſulatu, tum in Triumuiratu agri, lege Sempron[illegible], Ciuitatem omnibus Italicis pollicitus eſt primus, ut ſcribit Appianus. Quamuis Velleius & Plutarchus tradant Tiberium Gracchum P. Mutio, L. Calphurnio Coſs. Ciuitatem Italicis

promiſiſſe. Fuluianæ actiones, quoniam in conſulatu ipſius perferri non potuerunt, poſtquàm ipſe priuatus eſſe cœpit, exarmatæ ſunt. Sed cùm eas in Triumuiratu ſuo retractaret, adiuuante C. Graccho, ambo decreto Senatus interfecti ſunt. Deſtitutos autem hac ſpe Socios poſt aliquot deinde annos M. Liuius Druſus Tribunus plebis erexit, is iratus Senatui, quem actionibus ſuis aduerſari ſentiebat, ad dandam Italiæ ciuitatem animum adiecit, quo facto, cùm Italorum animos in ſe conuertiſſet, atq; ingenti ſtipatus turba è foro reuerteretur, percuſſus in turba actiones ſuas uitamq; ſimul depoſuit. Hic uerò Druſus cùm ſe magnificè gereret, Socijsq; perſuaſum eſſet, ipſum utique quod promiſerat præſtaturum, magna multitudo ex Latinis fiducia illius uiri Romam ſe contulerat, ob quam cauſam L. Licinius Craſſus, & P. Mutius Scæuola Conſules, legem tulerunt, qua ſociorũ unuſquiſque in ſuæ ciuitatis ius redigeretur, quæſtioq; in eos conſtituta eſt, qui ſe nõ ciues pro ciuibus gerebant. Cuius rei Cicero pro Cornelio, & in eam orationẽ interpres eius Pedianus authores ſunt. Hæc lex Licinia et Mutia appellatur. Idem Cic. lib. 3. Offic.

Lex Licinia & Mutia

Nam

Nam eſſe pro ciue qui ciuis non ſit, rectum eſt non licere, quam legem tulerunt ſapientiſsimi Conſules Craſſus & Scæuola. Fuit autem lex *iſta ualde auſtera.* Neq; *enim ſolùm ij, qui recens in ciuitatem ſe inſinuauerant, arcebantur, ſed etiã ij qui & nati* Romæ *erant, & muneribus ciuium fungebantur, ſi maiores eorum iuris* Italici *fuiſſent, & ciuitatem* Romanam *non eſſent adepti.* Cicero *in* Bruto *de* Lyſia*: Eſt enim* Atticus, *quoniam certè* Athenis *& natus eſt, & mortuus, & omnium ciuium munere functus, quanq̃* Timæus *eũ quaſi* Licinia *&* Mutia *lege repetit* Syracuſas. *Ad eos tamen, qui uel ob legũ præmia in ciuitatem peruenerãt, aut ob uirtutem ciuitate donati ab* Imperatoribus *erãt, lex non pertinuit, ut ſcribit idem* Cic. *pro* Cornelio Balbo. *Cæterùm hâc lege animi* Italicorum *ita exaſperati ſunt, ut uniuerſi propemodũ ducibus* Silone Popedio, Herio Aſinio, Inſteio Catone, C. Põtio Teleſino Samnite, *alijſq; uiris fortiſs. acerrimiſq; à* Romanis, *moto ingẽti bello deſciuerint.* In eo *cũ uehementer premerẽtur* Romani *uiderentq; defectione* Latinorũ, Marſorũ, Samnitium, *et* Picentum, *etiam reliquorum* Italiæ *populorum animos*

labare, ciuitatē lege Iulia primùm Hetruſcis atq; Vmbris, qui nondū apertè defecerant, dederunt, deinde reliquis etiā nominis Latini ſocijs. Quos deindè, cùm in octo tantùm tribubus ſuffragium ferrent, in Trigintaquinq; tribus diſtribuit Cinna, & poſt eum icto cum Italicis populis fœdere, confirmauit Sylla. Hocq; potiſſimū modo Italici ciuitatem adepti ſunt. Cæterū non in uniuerſum ius Latij abolitum eſt, ſed paſſim in Prouincijs ciuitates fuere, quæ eo iure utebantur. Scribit Plinius Veſpaſianum Auguſtum iactatum procellis reipub. uniuerſæ Hiſpaniæ ius Latij tribuiſſe. Et Suetonius tradit Diuum Auguſtum pleraſq; ciuitates merita ſua in rempublicam allegantes Latinitate uel ciuitate donaſſe. Hæc autem uocabula Latinitatis & ciuitatis: tum demum in deſuetudinem abierunt, cùm Antoninus Pius Imperator omnes, qui in orbe Romano eſſent, ciues Romanos eſſe iuſſit, ut tradit Iureconſultus Vlpianus in. l. In orbe. ff. de ſtatu hominum. Et D. Auguſtinus lib. 5. de Ciuitate Dei c. 17. Vnde et Modeſtinus in. l. Roma. ff. ad municipalem. Romam communem patriam eſſe ait. Ex ſuperioribus autem legibus oritur reatus Peregrinitatis,

quem ſubibant ij, qui ciuitatem Romanam *falsò uſurpabant, quibus pœna erat conſtituta, ultimũ ſupplicium. Scribit enim in* Claudio Suetonius, *Claudium eos, q̃ui ſe pro ciuibus* Romanis *falſò gerebant, in campo Eſquilino ſecuri percuſſiſſe.*

Pertinent etiam ad hanc rem aliæ duæ leges, non ita magni momenti, ex quibus prima eſt A-puleia, quam tulit Apuleius Saturninus, *qui gratificari uolens* C. Mario, *cuius tum magna erat in rep. potentia, ac ſingularis ambitio, legem tulit, Vt in ſingulas* Colonias Latinas Marius *ternos* Ciues Romanos *facere poſſet; ſed hac lege nihil actum eſt, ut ſcribit* Cicero *pro* Cornelio *Balbo. Altera eſt* Cornelia *&* Gellia, *qua poteſtas dabatur* Cn. Pompeio *Proconſuli in Hiſpaniam ad periculoſum bellum proficiſcenti, ciuitate donandi eos, qui de rep. bene meriti eſſent. Legem tulerunt* L. Gellius Publicola, *&* Cn. Cornelius Lentulus. *Iuliam autem legem tulit* L. Iulius *Cæſar qui cum* P. Rutilio Lupo *Conſul fuit anno urbis conditæ ſexcenteſimo ſexageſimo ſexto.*

LEX IVLIA DE IVDICIIS *& reliquæ leges Iudiciales.*

RES Iudicialis in Romana rep. *uariè agitata eſt, magnasq; ſæpenumero cõtentiones ciuiles excitauit, propter Senatorij & Equeſtris ordinis diſſenſiones. Itaq; plures de hac re leges latæ ſunt, quas breuiter perſtringemus. Iam inde igitur ab urbe condita, in iudicijs dominabantur patres, apudq; eos cauſæ agebantur, & ij ſoli erant in conſilio Cõſulibus prætoribusq;, reliquis autem ordinibus nulla ad iudicandum facultas dabatur.* Hoc *autem ius* Senatorio *ordini tradiderat* Romulus, *ut ſcribit* Dionyſius Halicarnaſſeus *lib. ſecundo.* Nec *ſanè inter tot ſeditiones ac tumultus quisquam* Patribus *hoc iuris eripere conatus eſt, uſq; ad* C. Semproniũ Gracchum, *qui primus infenſus* Senatui. *Equeſtrem ordinem ab eo diſiungere meditatus, legem de* Iudicijs *ad* Equites *transferendis tulit, nactus occaſionem calumniandi* Senatus, *quòd* Iudicia *Senatoria largitionem redolere uidebantur, ut author eſt* Appianus *li. 1. de* bellis *ciuilibus.* Hoc *aũt cùm haud*

fruſtrà

fruſtrà diceretur (multi enim eo tẽpore Repetundarum rei, qui ob euidentiã et magnitudinem furtorum, et ſua et hominũ opinione iam condemnati erant, iudicum pecunia corruptorum perfidia erant abſoluti) Senatus uerecundia motus, legem ferri paſſus eſt. Et ipſa Plebs auidè eam accepit; nam ob iudiciorum metum haud parum potentiæ Patrum obnoxia erat, ut ſcribit Plutarchus in uita Gracchorum. Legis autem ſenſus erat, ut trecentis, qui tum erant, Senatoribus ſexcenti Equites admiſcerentur, authore Floro, qua ratione fiebat, ut Equites bis tantum uirium in iudicijs haberent. Hæc lex ordinum concordiam uehementer afflixit, ciuitatemque, ut ait Varro, bicipitem fecit. Siquidem poſt multos demum annos, uariasque ac ſæuas diſcordias, Marcus Tullius Cicero in conſulatu Equeſtrem ordinem Senatorio reconciliauit, profectum ſe ex eo dictitans, et eius uires peculiari popularitate quærens, ut ſcribit Plinius, li. 33. cap. 2. Atq; ipſe etiã lib. 1. ad Atticum gloriatur ordinũ concordiam à ſe eſſe conglutinatam. Lege autẽ Sempronia Equeſter ordo annis quindecim ſine infamia iudicauit, authore Pediano. Cæterum anno decimo Lex Sempronia

quinto

quinto poſt Gracchi mortem Senatum in poſſeſſionem iudiciorū reſtituere conatus eſt Qu. Seruilius Cepio Cos. Caßiodorus in Chronicis, Qu. Seruilio, inquit, & C. Attilio Serrano Conſulibus, Cepio Cos. iudicia Equitibus & Senatoribus communicauit. Ex his uerbis conſtat Cepionem non in uniuerſum iudicia ad Senatū tranſtuliſſe, ſed hoc egiſſe, ut pares uires in iudicijs Senatores & Equites haberent. De hac lege loquitur etiam Cicero lib. 1. de Inuentione: Offenſum eſt, inquit, quod eorum qui audiunt uoluntatem lædit, ut ſi quis apud Equites Romanos cupidos iudicandi, Cepionis legem Iudiciariam laudet. Idem in Bruto de Scæuola loquens. Omnibus quidem alijs, inquam, magiſtratibus, ſed Tribunus anno poſt fuit, eoque in roſtris ſedente ſuaſit Seruiliam legem Craſſus. Hanc Craßi pro lege Seruilia orationem Cicero ſibi quaſi magiſtram fuiſſe ſcribit, in qua ornabatur authoritas ſenatus. Meminit idem lib. 2. de Oratore & in oratione pro Cluentio. Tacitus præterea lib. 12. his uerbis. Claudius omne ius tradidit, de quo toties ſeditione aut armis certatum fuerat, cum Sempronijs rogationibus Equeſter ordo in poſ-

Lex Seruilia.

ſeßione

ſeſsione iudiciorum locaretur, aut rurſus Seruiliæ leges Senatui iudicia redderent. Poſt damnatum autem Cepionem, eiusq́; calamitoſiſsimum exitũ Equiti iudicia reſtituit C. Seruilius Glaucia, qua lege Equeſtrem ordinem, ut inquit Cicero in Bruto, ſibi uehementer deuinxit. Hanc legẽ Glauciam authores uocant, in qua etiã noui hoc erat, ut comperendinaretur reus, antea uerò uel iudicari primò poterat, uel amplius pronunciari, ut inquit Cicero actio. 3. in Verrem. Quid ſit autem Comperendinatio, quid item, Ampliatio, abundè in eum locum ſcribit Pedianus. Hac autẽ poteſtate iudicandi ita immoderatè abuſi ſunt equites, ut præter cætera inſolenter ac ambitioſè iudicata etiam P. Rutilium cùm iuris ſcientia celebrem, tum in omni uita innocentiſsimum, integerrimumq́; uirum condemnârint, quo iudicio totius ciuitatis ſtatum conuulſum eſſe Cicero exiſtimat. Quare nõ multò pòſt lata eſt lex Plotia, de qua ita ſcribit Cicero pro Cornelio. Memoria teneo, cùm primùm Senatores cum equitibus lege Plotia iudicarent, hominem dijs ac nobilitati perinuiſum Cn. Pompeium cauſam lege Varia de Maieſtate dixiſſe. Tulit autem eam M. Plautius Sillanus

Lex Glaucia.

Lex Plotia.

us Sillanus

us Sillanus Trib. pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Portio Catone Conſulibus, ſecundo anno belli Italici, adiuuantibus nobilibus. Iubebat autẽ lex ut Tribus ſingulæ ex ſuo corpore quinos denos ſuffragio crearent, qui eo anno iudicarẽt, ex quo fiebat, ut Senatores quoq; in eo numero eſſent, et quidam etiam ex ipſa Plebe. Hanc legem ſtatim conſecutum eſt bellum ciuile atrox, atque multiplex, in quo iudicia omnia omiſſa eſſe, legesq́; tacuiſſe Cicero in Bruto, ut ſuprà etiam diximus, author eſt. Quamobrẽ L. Sylla, recuperata rep. quæ multis conſciſſa uulneribus, acribus remedijs opus habebat, cùm cæteras eius partes, tũ etiã iudicia conſtituit. Itaq; lata Cornelia lege primũ omnium iudicia Senatui reddidit, atq; Equites è iudicũ numero omninò ſuſtulit, abrogatis Semproniis legibus, ex quibus tamen aliqua in ſuam Corneliam tranſtulit, quare etiam Cic. pro Cluentio dicit, eam quæ tunc Cornelia fuerit, olim Semproniam fuiſſe. Eadem lege cautum fuit, Ne quis plures quàm tres iudices reijceret, ut ſcribit Cicero actio: in Verrem 4. Reiectio autem iccircò dicitur, quòd cùm multi iudices à Prætore in Conſilium conuocandi eſſent, neceſſe erat

Lex Cornelia.

eos

eos primùm ex Decurijs Senatorum Equitumq́; conſcribi: deinde in urnam ſortitò mitti, ut de pluribus neceſſarius numerus confici poſſet. Tertiò, id eſt, poſt urnam, permitti accuſatori ac reo, ut ex illo numero reijcerent, quos putaſſent ſibi aut inimicos, aut ex re aliqua incommodos fore. Modum igitur Reiectionibus conſtituit lex Cornelia, ne plus quàm tres reijcere liceret. Eadem lex optionem dabat reo clàm an palàm de ſe uellet iudicari, id iſt, uoce an per tabellam. Cicero pro Cluentio: Cùm in conſilium iri oporteret, quæſiuit ab eo C. Iunius Quæſitor ex lege illa Cornelia, quæ tùm erat, clàm an palàm de ſe Sententiam ferri uellet. Cùm autem decem annis ex lege Cornelia iudicaſſent Senatores, atque munera ſumma cum infamia ac turpitudine à reis accepiſſent, lata eſt lex Aurelia, quam tulit M. Aurelius Cotta, homo, ut Cicero ait, nobiliſsimus, qui tum Prætor erat, authore Floro lib. nonageſimo ſeptimo Liuianæ Epitomes. Hic autem Cotta tribus ordinibus iudicia commiſit, Senatoribus, Equitibus, et Tribunis ærarijs, qui & ipſi de corpore Romanorum Equitũ erant, authore Pli. lib. 33. cap. 2. Velleius li. 2. Per idem, inquit, tempus

Lex Aurelia.

Cotta

Cotta iudicandi munus quod C. *Gracchus ereptũ Senatui ad equites, Sylla ab illis ad Senatum tranſtulerat; æqualiter inter utrunq; ordinẽ partitus eſt. Idem uerò antea tentauerat* M. *Liuius Druſus, cuius tamen leges cito interierunt. Lege Aurelia per annos circiter decem & ſex iudicia penes illos ordines permanſerunt, cùm non multò poſt legem latam, ut dictum eſt, M. Cicero Senatui equeſtrem ordinem reconciliaſſet. Deinde autem Pompeius Magnus in ſecundo conſulatu legem & ipſe Iudicialem tulit, ut ſcilicet ex ampliſsimo Cenſu aliter atq; antea lecti iudices, æquè tamẽ ex illis tribus ordinibus iudicarent, huius legis Iudiciariæ meminit Cicero in Piſonem. Sed paulò poſt idẽ Pompeius in illo celebri conſulatu tertio iudiciariam legem uehementem atq; acrem tulit, in qua de ordinibus qui tum iudicabant nihil mutauit, ipſam autem iudiciorum formam uehementer circumcidit. Iubebat enim lex, teſte Aſconio, ut priuſquam cauſa ageretur teſtes per triduum audirentur, dicta autem eorum Iudices confirmarent: quarta die adeſſe omnes in diem poſterum iuberentur ac coram accuſatore ac reo, pilæ in quibus iudicum nomina inſcripta*

Lex Pompeia.

eſſent,

eſſent, æquarentur. Deinde rurſus poſtero die ſortitio iudicum fieret unius & ſeptuaginta, qui numerus cùm ſorte obtigiſſet, ij protinus ſeſſum irent, tum ad dicendum accuſator duas horas, reus tres haberet, eodemq; die illo res iudicaretur. Prius autem, quàm ſententia ferretur, quinos ex ſingulis ordinibus accuſator, totidem reus reijceret, ita ut numerus Iudicum relinqueretur quinquageſimus & unus. Huiuſmodi igitur lex Pompeia fuit, quæ, ut ex Aſconio colligere licet, magis quia Pompeij potentiæ reſiſtere nemo audebat, quàm quòd è repub. magnopere uideretur, accepta eſt. Ipſi quidem eloquentiæ pernicioſa ac propemodum exitiabilis fuit. Nam poſt hanc legem latam omnis penè Oratorum dignitas ac contentio collapſa eſt, cùm maximorum Oratorũ facundia intra tam paucarum horarum fines eſſet incluſa, quam indignitatem etiam commemorat Cicero in Bruto his uerbis: *Maximè uerò perſpecta eſt utriuſque noſtrum exercitatiò paulò antequàm perterritum hoc armis ſtudium Brute noſtrum conticuit ſubitò & obmutuit, cùm lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimilimas inter ſe uel potius eaſdem noui*

ueniebamus quotidie, quibus quidem cauſis tu etiam Brute præſtò fuiſti, compluresq́; & nobiſcũ & ſolus egiſti. Armis autem perterritum hoc ſtudium iccircò Cicerò dicit, quòd Pompeius, cùm M. Cœlius Trib. pl. pertinacius in legem inueheretur, eò proceſsit, ut diceret, ſi coactus eſſet ſe armis remp. defenſurum. Milonianum præterea iudicium, quod primum hac lege lata exercitũ eſt, circumpoſitis armatis ſepſit, ne cuiq; integrũ eßet contra legem aliquid uel dicere, uel facere. Sed et Tacitus tantum Romanæ eloquentiæ caſum deplorat in Dialogo de Oratoribus: Tranſeo, inquit, ad formam & conſuetudinem ueterum iudiciorum, quæ etſi nunc arctior eſt, ita tamen eloquentiam tantò illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucißimas horas perorare cogebatur, et liberæ comperendinationes erant, et modum dicendi ſibi quiſque ſumebat, et numerus neque dierum, neq; patronorum cauebatur. Primus tertio conſulatu Cn. Pompeius aſtrinxit, impoſuitq́; ueluti frenos eloquentiæ, ita tamen, ut in foro omnia, & legibus omnia apud Prætorem gererentur, apud quos quantò maiora negotia exerceri ſolita ſint, quod maius argumentũ eſt, quàm

quod

quód cauſæ Centumuirales, quæ nunc primũ obtinent locum, adeò ſplendore reliquorum iudiciorum obruebantur, ut neq; Ciceronis, neq; Cæſaris, neq; Bruti, neq; Cœlij, neq; Calui, non deniq; ullius Oratoris magnus liber apud Centumuiros dictus legatur. Hactenus Tacitus. Selegerat etiam Pompeius trecentos ſexaginta Iudices, quorum meminere Cicero libro octauo ad Atticum, & Paterculus libro ſecundo.

Poſt legem Pompeiam lata eſt lex Iulia, quam tulit Cæſar Dictator, qua lege Iudices ad duo genera redegit, Senatorij & equeſtris ordinis, Tribunos ærarios, quod tertium erat, ſuſtulit, ut author eſt Suetonius in Cæſare. Multa præterea huius legis capita fuerunt, de ipſorum iudicum ætate, dignitate, & conditione, de forma & conſuetudine iudiciorum publicorum & priuatorũ, Quæ omnia in antiquis Iuriſconſultorum libris compræhenſa opera Triboniani abolita ſunt. Meminere tamen huius legis Vlpianus in l. Conſenſiſſe. ff. ubi quis agere uel conueniri debeat. Calliſtratus in l. Cum lege. ff. de receptis arbitris. & Modeſtinus in l. Vnica. ff. de Ambitu. et Gellius lib. decimo quarto. ca. ij. his uerbis: Atq; in rerum Lex Iulia.

quidem diffuſionibus, comperendinationibus, & alijs quibuſdam legitimis in rebus ex ipſa lege Iulia, & ex Sabini *Maſſurij, & quorundam aliorũ Iuriſperitorum commentarijs commoniti & adminiculati ſumus. Poſt obitum autem* Cæſaris Antonius Conſul Iudiciariam *legem ferre conatus eſt, qua in tertiam* Decuriam, *quæ* Tribunorum Aerariorum *fuerat,* Centuriones *atque* Alaudas *conijcere decreuerat, de qua lege plenius ſcribit* Cicero Philippica *prima. Sed ille prius hoſtis iudicatus eſt, quàm lex fuerit perlata. Quæ autem poſtea de iudiciorum ratione ſancita ſunt,* Conſtitutionum *nomine compræhenduntur.*

LEX IVLIA DE VI.

VIS *ſecundũ* Iuriſconſultos *duplex eſt,* Publica *&* Priuata. *Vis publica dicitur, cùm ab armatis uiolentia committitur. Vis autem priuata quæ fit ſine armis. l.* Hos accuſare. *ff. de accuſationibus &* Inſcriptionibus. De *Vi publica primùm dicemus.* De *ea igitur duas leges latas inuenio,* Plautiam *&* Iuliam. *Vtriuſque mentio fit in l.* Non *ſolùm. ff. de* Vſucapionibus. *& in §.*

furtiuæ.

furtiuæ. Inſt. eod: titulo. Vbi dicitur rerum Vi poſſeſſarum uſucapionem lege Iulia & Plautia inhiberi. Cæterùm antiquior eſt Plautia, quæ uidetur eo tempore lata fuiſſe, quo M. Lepidus, & Qu. Catulus Coſs. pernicioſas diſcordias inter ſe inuicem alebant. Cicero pro Cœlio: De Vi quæritis, quæ lex ad Imperium, ad Maieſtatem, ad ſtatum patriæ, ad ſalutem omnium pertinet: quam legem Qu. Catulus armata diſſenſione ciuium reip. penè extremis temporibus tulit: quæq; illa lex ſedata flamma conſulatus mei, fumantis reliquias coniurationis extinxit. Ciceronem autem poſt conſulatum, demandata ei extra ordinem in coniuratos quæſtione, Iudicium hac lege Plautia in eos exercuiſſe etiam Saluſtius ei in Inuectiua obijcit. Tenebantur autem ex lege Plautia omnes qui armati Senatum obſediſſent, magiſtratibus uim attuliſſent, rempublicā oppugnaſſent, ex qua parte hæc lex cum lege Maieſtatis cōiuncta fuit. Item ſi quis cum telo in publico fuiſſet, aut pugnæ cauſa loca ſuperiora occupaſſet, alienisúe ædibus ſaxis, ignibus aut ferro cladem intuliſſet. Præterea ex S.C. Sodalitates & Decuriati, qui comitia & iudicia turbabant, ut au-

Lex Plautia.

thor eſt Cicero pro Cœlio, & de Reſponſis Aruſpicum, & lib. ſecundo epiſtolarum ad Qu. fratrem. Pedianus præterea in Milonianam. Ex hac igitur lege ante legem Iuliam Romæ iudicia exercebantur de Vi publica, ut teſtatur Cicero lib. iiij. ad Atticum. Et Saluſtius Catilinam ait lege Plautia interrogatum fuiſſe ab L. Paulo. Tuliſſe autem legem arbitror Plautium ſiue Plotium tribunum pl. ex authoritate Qu. Catuli Cos. qui eo tempore Vrbi contra Lepidi furorē præſidebat, et in eos potiſſimū, qui remp. unà cū Lepido tum oppugnabant, Rogatio autem Plotia, cuius Suetonius in Cæſare, item Gellius meminere, qua quibuſdam, qui Lepidi partiū poſt mortē eius ad Sertoriū cōfugerant, reditus confectus eſt, nihil huc pertinet. Rogatio Plotia. *Iuliam autem legem de Vi tulit C. Iulius Cæſar Dictator, qua tenentur ij, qui quocunque modo uim armatam aut publicè aut priuatim attētauerint, eiusq; rei ergô arma aut homines coēgerint, nec ſolū uis, ſed etiā dolus malus hac lege uindicatur, ut ſiquis dolo malo fecerit, quò minus iudicia tutò exerceantur, aut iudices, ut oportet, iudicent. Nonnunq̄ etiā dignitas perſonarū facit, ut in eas etiam ſine armis uis publica cōmittatur,* Lex Iulia.

ut ſi quis

ut ſi quis legatos, oratores, comitesúe eorũ pulſauerit, aut iniuria affecerit. Item ſi quis cùm imperiũ poteſtatemúe haberet, ciuem Romanũ *aduerſus prouocationẽ læſerit, ut habetur per totũ titulum. ff. ad legẽ Iuliam de Vi publica. Diligenter etiã cautũ erat de Teſtimonijs, ne hac lege in reũ teſtimoniũ dicere liceat ei, qui ſe ab eo, parenteúe eius liberauerit, quiúe impubes erit, qui eorum in integrum reſtitutus non erit, cùm iudicio publico damnatus eſſet, qui in uinculis cuſtodiaq; publica erit, quiúe ad beſtias ut depugnet, ſe locauerit: quiúe palàm quæſtũ fecit, feceritúe: quiúe ob teſtimoniũ dicendum uel non dicendum pecuniã accepiſſe iudicatus uel cõuictus erit. l. Teſtiũ. §. lege Iulia. ff. de Teſtibus. Conſtitutũ etiã erat, ne quis de ui damnatus prouocaret ad populũ, quam clauſulã poſtea* M. *Antonius lata lege immutare conatus eſt, atq; ob id à Cicerone in Philippicis meritò repræhẽditur.* Nominatim *prætere a cautũ erat, ne is, cui obtigiſſet exercitio, poſſit eã ſi pfici ſcatur mandare. l. quæcũq;. ff. de eo cui mãdata eſt Iuriſdictio. l. Sed et partus. ff. quod metus cauſa. Damnato aũt de ui, aqua & igni interdicebatur, bonáq; eius publicabantur, ut ſcribit Cic. Philip*

pica prima, & in epiſtolis ad Brutum. Et Vlpianus in l. Qui dolo. ff. ad legem Iuliam de Vi publica. Quamuis Imperator in. §. Item lex Iulia. Inſt. de publicis iudicijs, pœnam ei, qui armatam uim commiſiſſet, deportationem ex hac lege conſtitutam fuiſſe dicat. Præterea ſic damnati non lugebantur. l. Minimè. ff. de religioſis. Hactenus de ui publica. Nunc pauca de priuata. Lege Iulia de ui priuata tenentur, qui conuocatis hominibus uim fecerint, quò quis uerberetur, aut pulſaretur, item cùm cœtum aliquis & concurſum feciſſe dicitur, quò minus quis in ius produceretur, et ſi quis aliquem ex agro ſuo hominibus congregatis ſine armis deiecerit. Præterea ex S. C. Voluſiano, qui improbè coëunt in alienam litem, ut quicquid ex condemnatione in rem ipſius redactum fuerit, inter hos communicaretur. De Vi autem priuata damnatis pars tertia bonorum publicatur, ipſiq; infames fiunt.

LEX IVLIA MAIESTATIS.

PRIVSQVAM *de legibus ad Maieſtatem pertinentibus dicamus, operæ precium facturi uidemur, ſi, quid & cuiuſmodi fuerit*

apud

apud antiquos Maieſtatis crimen, & ex quibus delictis naſci conſueuerit, oſtendamus. Maieſtatem igitur Victorinus Ciceronis interpres, amplitudinem & magnificentiam eſſe ait, in qua ius totius ciuitatis conſiſtit. Hæc autem olim in populo eſſe dicebatur, quemadmodum authoritas in Senatu. Minuere igitur Maieſtatem eſt, ut inquit Cicero libro ſecundo de Inuentione, de dignitate aut amplitudine, aut poteſtate populi, aut eorum, quibus populus poteſtatem dedit, aliquid derogare. Ex his uerbis colligitur, Maieſtatis crimen partim in ipſum populum, partim in magiſtratus committi. Populi Maieſtatem minuit, ſi quis exercitum Po.Ro. tradidit, ut inquit Cicero libro ſecundo de Oratore: aut ſi legionem uel exercitũ iniuſſu Populi aut Senatus ſolicitauerit, delectũ ue habuerit: ut idem Cicero pro Cluentio ſcribit, & Martianus in l. lex duodecim tabularum. ff. ad legem Iuliam Maieſtatis. Item ſi quis poteſtate atque imperio præditus exercitum extra ſuam Prouinciam iniuſſu Populi abduxiſſet, authore eodem Cicerone in Piſonem. Vnde & Fabius ille Maximus inuidioſè P. Scipioni, qui Proconſul ex Hiſpania ad regem Syphacem ſocietatis coëun

dæ cauſa nauigauerat, obijcit quòd prouincia & exercitu relicto ſine lege, ſine S. C. duabus nauibus Po. Ro. Imperator fortunam publicam, & Maieſtatem Imperij, quæ in capite eius periclitabatur, commiſiſſet, ut ſcribit Liuius lib. 28. Maieſtatis etiam crimine compræhendebatur ſi quis rempublicam ſua culpa malè geſſiſſet, atq; exercitum amiſiſſet. Exemplo ſunt Cn. Fuluius, et Qu. Cepio, quorum alter Punico ſecundo, alter Cimbrico bello exercitum amiſerat. Huc refertur etiam crimen imbelliæ, et ſtationis deſertæ, authoribus Suida, Suetonioq; in uita Auguſti, et Martiano in ſuprà allegata lege. Præcipuè uerò ad hoc crimen pertinuit, ſi quis regnum affectaſſe conuictus fuiſſet, aut reip. occupandæ conſilia iniſſet, in qua cauſa olim fuerunt Sp. Caſſius, M. Manlius, Sp. Melius. Itē ſi quis ſeditionibus populū exagitauiſſet, aut opera ſua doloùe bellū populo conflaſſet, Exemplū eſt in Cn. Norbano, propter quē lex Apuleia lata eſt, et in uniuerſa nobilitate, cuius opera bellū ſociale cōflatum fuiſſe uidebatur, quæ cauſa fuit legis Variæ ferendæ, de quib. poſtea dicemus. Hoc autem crimen propriè ad Maieſtatem pertinuiſſe Cic. in Partitionibus author eſt.

eſt.Læſæ præterea Maieſtatis rei erant, qui priuati hoſtes publicos domi ſuæ habuiſſent, aut ius ciuitatis,uel magiſtratus ſui minuiſſent, ut teſtatur Cic. *actio.in* Verrem.3.*&* Interpres eius *Pedianus.Itē ſi quis in regio aliquo Comitatu præter populi* Romani *dignitatē fuiſſet:*Scribit enim *Suetonius,Claudium Cæſarem quendā notaſſe, quòd comes regis in prouincia fuiſſet,referēs maiorum temporibus* Rabirio *Poſthumo* Ptolemæū Alexandriā *crediti cauſa ſecuto,crimē Maieſtatis apud iudices motū. Cæterùm,ne dicta quidē impunè erant.*Nam *Claudia* Appij *filia,q. in conferta multitudine ægrè procedēte carpēto,palàm optauerit,ut frater ſuus* Pulcher *reuiuiſceret,atque iterū claſſem amitteret,quò minor turba* Romæ *eſſet, Maieſtatis iudiciū apud populū ſubijt, ut ſcribit Suetonius in* Tiberio,*&* Gellius *li.*10. *cap.*6. *Poſtremò in huius criminis nomen omnes tranſitiones,proditiones,pactionesq́; cū hoſtibus cōtra remp.habitæ aut initæ ueniebāt. Hactenus quatenus* Maieſtatis *crimen in populum committeretur, diximus, nūc uideamus de magiſtratib.* Q*uoties igitur, inquit* V*ictorinus, magiſtratus impediuntur facere officiū ſuum,offenditur* Ma-

ieſtas.

ieſtas. Item ſi cuius opera dolo malo, conſilium initũ erit, quò quis magiſtratus populi Romani, quiúe inperium poteſtate múe habet, occidatur. Item ſi quis interceßioni Tribunitiæ non paruiſſet, aut concionem ab Tribunis auocaſſet, cuius rei illuſtre exemplum eſt apud Liuium de Cenſoribus C. Claudio, et Tib. Graccho, quibus diem perduellionis dixit Rutilius, ſiue ut Valerius Maximus ſcribit, Popilius. Præterea ſi quis concilium plebis ui atq; audacia turbaſſet, Tribunosúe in ordinem coëgiſſet, Maieſtatis in eum iudiciũ exercebatur, quale deſcribit Liuius, libro quinto decadis tertiæ, de M. Poſthumio Pirgenſi, & ordine Publicanorum. Sed & ſi quis Tribuno plebis de uia non deceßiſſet, in hoc crimen quaſi ſcopulum quendam impingebat. Scribit enim Plutarchus in Gracchis, C. Veturium ciuem Romanũ ultimo ſupplicio affectum, quòd Tribuno plebis in foro ambulanti, de uia nõ deceßiſſet, quùm more maiorum omnes ei cedere tenerentur. Cæterùm hoc crimen antiqui perduelliõe uocabant, ex ea nimirum cauſa, quòd huius criminis conuicti, hoſtili animo aduerſus remp. eſſe uiderentur. Nam antiqui hoſtes perduelles uocabant. Itaque

Liuius lib. 3. deca. 5.

ea diffe-

ea differentia eſt inter perduellionis & Maieſtatis crimen, quòd omnia perduellionis delicta ſub nomen Maieſtatis cadunt, non autem omnia quæ crimina Maieſtatis dicuntur, Perduellionis ſunt, ut l. finali. ff. ad legem Iuliam maieſtatis.

Nunc ad ipſas leges de Maieſtate peculiariter latas ueniamus. Ex quibus prima ſanè ſit Apuleia, quæ lata eſt in C. Norbanum ciuem improbũ, ac ſeditioſum, qui Qu. Cepionem in iudicium uocatum, nullo nec iure, nec lege, ſed excitato populari tumultu, miſerabiliter damnauerat. Accuſatus eſt igitur Norbanus, quòd Maieſtatem minuiſſet, contra legem Apuleiam ſeditiones excitando, populumq; concitando. Accuſauit autem Norbanum Sulpitius, defendit M. Antonius, de qua re plura ſcribit Cicero libro ſecundo de Oratore. Secunda lex de Maieſtate lata eſt Varia, ex hac cauſa. Cùm bellum ſociale, quod maximè omnium cum Romanæ reipub. tum ipſi Italiæ exitiabile fuit, opera ac ſtudio nobilitatis conflatum eſſe diceretur, atque ob id nobilitas in magna eſſet inuidia, lata eſt Varia, quæ iubebat ut quæreretur de his, quorum ope conſilioue ſocij arma contra Po. Ro. ſumpſiſſent. Tulit autem legem

Lex Apuleia.

Lex Varia.

Qu. Varius

Poſt mortem igitur Auguſti, Tiberius ſucceſſor eius conſultante Macro Prætore, an iudicia Maieſtatis redderentur, Exercendas eſſe leges reſpondit, ſtatimque animaduerſa uoluntate Principis, crudeliſſimè frequentiſſiméq; exerceri lex cœpit. Itaq; in iudicium etiam leuiſſima quæque deduci cœperunt, paſſimq; delationes & calumniæ rempub. occupabant. Vnde & Seneca libro tertio de beneficijs, ait ſub Tiberio principe fuiſſe accuſandi frequentem & penè publicam rabiem, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecerit. Si quis autẽ ſcire cupiat, quàm friuola, quámq; uix ſermone, nedum iudicio, & tàm graui pœna digna ſpecie huius legis tractata ſint, Suetonium, Tacitumq;, & reliquos authores temporum iſtorum legat, in quibus adhuc ueluti ueſtigia principũ crudelitatis reperiet. Quare rectè Plinius in Panegyrico Maieſtatis crimẽ ſingulare & penè unicum crimen eorum uocat, qui crimine carerent. Pœna autem huius criminis non eadem fuit apud antiquos. Quoſdam enim ultimo ſupplicio affectos legimus, ut M. Manlium, Sp. Caſſium: alios exilio damnatos, ut M. Poſthumium, Cn. Fuluium: alijs mulctam tantùm di-

tùm dictam, ut Claudiæ Appij filiæ, ad quam pœnam etiam Plautus alludere uidetur:
Nunc Barbarica lege certum eſt ius meum omne perſequi,
Qui conſilium iniere, quò nos uita & uictu prohibeant.
His diem dicam, irrogabo mulctam.

Cicero autem pro Rabirio perduellionis reo, innuere uidetur, damnatos hoc crimine in crucẽ agi ſolitos. Nam perduellionis, inquit, iudicium, quod à me ſublatum eſſe criminari ſoles, meũ crimen eſt, non Rabirij: Quod utinam, Quirites, ego id primus aut ſolus ex hac repub. ſuſtuliſſem. Quid enim optari poteſt, quod ego mallẽ, quàm me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe. Perduellionis autẽ reis, cùm antea ad Populum prouocare liceret, ut manifeſtè oſtendit in Cæſare Suetonius, lex Iulia id fieri prohibuit. Noſtris autem legibus pœna huic crimini conſtituta eſt amiſſio animæ, & damnatio memoriæ poſt mortem, item publicatio omnium bonorum. §. Publico. Inſt. de publicis Iudicijs. l. Quiſquis. C. ad legem Iuliam Maieſtatis, cuius tamen legis diritatem, Budæus noſtri tem-

poris ornamentum multò maximum, in Annotationibus ſuis ſuper Pandectas poſterioribus, mitigatam eſſe putat per aliam Honorij & Arcadij conſtitutionem, quæ habetur in l. Sancimus. C. de pœnis. Tulit autem legem Iuliam de Maieſtate C. Iulius Cæſar Dictator, authore Cicerone Philippica prima, cui deinde multa alia cum ex Senatuſconſultis, tum ex Principum conſtitutionibus adiecta ſunt.

LEX IVLIA REPEtundarum.

LEX DE PECVNIIS REpetundis ad coërcendam magiſtratuum auaritiam Sociorum cauſa cõſtituta fuit, authore Cicerone actione quarta in Verrem, et Tacito lib. decimo quinto. Vnde Lex ipſa Socialis à Cicerone dicitur, ipſumq; iudiciũ arcem Sociorum uocat, quòd hac Lege iniurias ſuas Socij contra magiſtratus Romanos perſequebantur. Legem autem de pecunijs Repetundis primus tulit L. Calphurnius Piſo tribunus plebis L. Martio Cenſorino, & M. Manilio Coss. bello Punico tertio, ut ſcribit Cicero in Bruto. Et lib. ſecundo Officiorum: Nondum, inquit,

inquit, centum & decem anni ſunt, cùm de pecunijs repetundis à L. Piſone lata eſt lex, nulla antea cũ fuiſſet. Cæterùm ex hac lege prima omniũ quæſtiones Perpetuæ conſtitutæ ſunt, ut inquit Cicero in Bruto, cùm antea nullæ fuiſſent. Quæſtiones aũt Perpetuæ iccircò dicuntur, quòd perpetuò exercebantur, quarumquè cauſa Prætores annis ſingulis creabantur, quos Quæſtores uocabãt. Huiuſmodi ſunt quæſtio ex lege Calphurnia noſtra repetundarũ, & quæſtiones ex legib. Cornelijs, de Falſo, de Sicarijs, de Iniurijs, item ex lege Calphurnia de ambitu, & Plautia de Vi.

Poſt legem autem Calphurniam, & ante Iuliam etiam aliæ leges de pecunijs repetundis latæ ſunt, ut Cæcilia, cuius meminit Valerius Maximus libro ſexto capite undecimo: L. Lentulus, inquit, conſularis lege Cæcilia Repetundarum crimine oppreſſus, Cenſor cum L. Cenſorino creatus eſt. Fuit autem hic Lentulus Conſul triennio poſt Cenſorinum, unde apparet legem Cæciliam poſt Calphurniam latam fuiſſe. *Cæcilia.*

Proximam huic inuenio Seruiliam. Pedianus in orationem pro Scauro: Qu. Seruilius Cepio Scaurum obligationis Aſiaticæ, & pecuniarum *Seruilia.*

contra leges captarum reum fecit lege Repetun*darum,quam tulit* Seruilius Glaucia. Ex *his uerbis apparet legem latam fuiſſe à* Glaucia, *qui Equitibus iudicia,ut ſupra dictum eſt,reſtituit*. Cicero *pro* Scauro: *Ibidem reus eſt factus à* Qu. Seruilio Cepione *lege* Seruilia, *cũ iudicia penes equeſtrem ordinem eſſent,& P.*Rutilio *damnato,nemo tam innocens uideretur, ut non timeret illa*. De *hac lege loquitur etiam* Valerius Maximus *libro octauo,capite primo*. C. *etiam* Coſcanium Seruilia *lege reum propter plurima & euidentiſſima facinora ſine ulla dubitatione nocentem*, Valerij Valentini *accuſatoris eius recitatum in iudicio carmen*, *contexit*. *Multa autem in hac lege accuratius ſancita erant, quàm in prioribus,ex quibus etiam hoc fuit,* Vt *ſiquis ex* Latinis, *id eſt, fœderatis* Senatorem (*nam ij ſoli cum magiſtratibus lege* Repetundarum *tenebantur, ut ſcribit* Cicero *pro* Rabirio Poſthumo) *in iudicium adduxiſſet & damnaſſet, ut ei ciuitas* Romana *præmium eſſet*.

Acilia. *Lata eſt præterea de pecunijs* Repetundis *lex* Acilia. Cicero *in* Verrem *actione ſecunda*: Fac *tibi paternæ legis* Aciliæ *ueniat in mentem,*

qua lege

qua lege Populus Romanus de pecunijs Repetundis, optimis iudicijs, ſeueriſsimisq́ue iudicibus uſus eſt. Et *Actione tertia*: *Ego tibi illam Aciliam legem reſtituo, qua lege multi accuſati ſemel dicta cauſa, ſemel auditis teſtibus condemnati ſunt.* In priorem locum Pedianus, *Acilius, inquit, Glabrio Legem Aciliam tulit de pecunijs Repetundis ſeueriſsimam, in qua nec comperendinari quidem reum licet.* Hanc legem primam de Pecunijs Repetundis latam eſſe Philippus Beroaldus in Commentarijs Suetonianis falsò exiſtimauit.

Sed & L. Sylla Legem de pecunijs Repetundis tulit, in qua primum de ipſo Proconſulum ac Prætorum Imperio cautum fuit, ut oſtendit Cicero libro primo epiſtolarū familiarium ad Lentulum. Deinde Legatis, quique Proconſules & Prætores in Prouincias ſequebantur, quos comites magiſtratuum uocabant, certus modus ſumptuum præfinitus fuit, ne immodicis expenſis Prouinciæ grauarentur. Cicero libro tertio epiſtolarum ad Appium: *Ad me adire quoſdam memini nimirum ex Epicteto, qui dicerent nimis magnos ſumptus legatis decerni, quibus ego non* Cornelia.

tam imperaui quàm cenſui.ſumptus legatis quàm maximè ad Legem Corneliam *decernendos*. *Poſtremò etiam de ratione decernendi cauebat*. Cicero eodem libro: *Non modò ibi non fuiſti, ubi me quàmprimùm uidere poſſes, ſed eò diſceſſiſti, quò ego te ne perſequi quidem poſſem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor Cornelia conſtituti eſſent*. Meminit etiam idem Cicero in oratione pro Rabirio Poſthumo.

Iulia. Sequitur hinc lex Iulia, *quam tulit* C. Iulius *Cæſar in conſulatu, quem cum* M. Bibulo *geßit*. Cic. in Vatiniũ: *Quæ cũ ita ſint, quæro ex te, ſis né ex pauperrimo diues factus illo ipſo anno, quo lex lata eſt de pecunijs* Repetũdis *acerrima, ut omnes intelligere poßẽt, à te nõ modò noſtra acta, quos tyrannos uocas, ſed etiam amicißimi tui legem eſſe contemptam*. Fuit aũt Vatinius eodẽ anno Trib. Pl. quo *Cæſar conſulatũ geßit*. Idẽ Cic. pro Seſtio de P. Clodio *loquens*: Etiam ne eius, *quẽ ſua lege, ſuo beneficio ornatũ, munitũ, armatũ ſolet gloriari*, C. *Cæſaris de pecunijs* Repetundis *legem, nõ putat eſſe legẽ*. Lege aũt Iulia *eæ pecuniæ reuocantnr, quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere,*

nere, miniſterioue publico cepit, uel aliquis ex cohorte ipſius, inquit Martianus in l. 1. ff. ad legem Iuliam Repetundarum. Quoniam autem magiſtratus omnes aut Vrbani ſunt, aut Prouinciales, ſeparatim de ijs dicemus, poſtea autem ad curationes et legationes ueniemus. Cautum erat lege Iulia, ut inquit Venuleius, ut Vrbani magiſtratus ab omni ſorde ſe abſtineāt, neue plus doni munerisue in anno accipiant, quàm quod ſit aureorum centum: Neue quis ob iudicē arbitrumue dandū, ut ait Marcellus, mutandū iubendumue, ut iudicet: neue ob non dandum, non mutandum, non iubendum, ut iudicet: neue ob hominem in uincula publica conijciendum, uinciendum, uincirive iubendum, uel ex uinculis dimittendum, neue quis ob hominem condemnandum, abſoluendumue, neue ob litem æſtimandam, iudiciumue capitis, pecuniæue faciendum, uel non faciendum aliquid accipiat. Quæ uerba legis non minus ad Prouinciales magiſtratus, quàm Vrbanos pertinent. Sed & Senatores, qui ob rem iudicandam uel non iudicandam pecuniam accepiſſent, aut in Senatu conſiliove publico uenalem ſententiam dixiſſent, lege Repetundarū tenebantur, autho-

ribus Martiano et Venuleio Iureconſultis, et Ci cerone actione ij. in Verrem. Circa prouinciales autem magiſtratus quantam curam adhibuerint ueteres, operæ precium eſt narrare. Nanque primùm omnium, cùm uiderent, iſtis magiſtratibus abſentibus à patria ſuisq́;, multa opus fore, ne in ea re Socijs graues eſſent, ſuppellectile eos atque pecunia publicè inſtruebant. Cicero actio. 6. in Verrem. Videte dum maiorum diligentiam, qui nihildum etiam iſtiuſmodi ſuſpicabantur, ueruntamen ea quæ paruis in rebus fieri poterant, prouidebant, neminem qui cum poteſtate aut legatione in Prouinciam eſſet profectus, tam amentem fore putârunt, ut emeret argentum, Dabatur enim de publico: ut ueſtem, præbebatur enim legibus: mancipium putauerunt, quo & omnes utimur, & non præbetur à populo: Sanxerunt ne quis emeret mancipium, niſi in demortui locum. Et actio. 7. Vbi muli, inquit, ubi Tabernacula, ubi tot tantaq́; ornamenta magiſtratibus & legatis à Senatu Populoq́; Romano data et permiſſu. Adeò ueteres neminem in Prouincia domum ſuam inſtruere uolebant, tantaq́; diligentia magiſtratus ab emptionibus remouebant, quòd putabant

bant

bant ereptionem eſſe, non emptionem, cùm uen-ditori ſuo arbitratu uendere non liceret. Hanc cõ*ſuetudinem diu intermiſſam reuocauit* Alexan-der Seuerus. *Lãpridius in uita eius:* Iudices cùm *promoueret exemplo ueterum, ut & Cicero do-cet, & argento & neceſſarijs inſtruebat, ita ut præſides* Prouinciarum *acciperent argenti pon-do uicena, phialas ſenas, mulas binas, equos bi-nos, ueſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas, aureos centenos, cocos ſingu-los.* Et *ſi uxores non haberent, ſingulas concubi-nas, quòd ſine his eſſe non poſſent, reddituri de-poſita adminiſtratione mulos, mulas, equos, mu-liones et cocos: cætera ſibi habituri, ſi benè egiſ-ſent: in quadruplum reddituri, ſi malè.* Hactenus Lampridius. *Adeò autem etiam poſtea cautum fuit, ne* Prouinciæ Præſidum *auaritia grauaren-tur, aut exhaurirentur, ut etiam principalibus cõ-ſtitutionibus cautum fuerit, ne hi, qui prouincias regunt, quiuè circa eos ſunt, negotientur, mutu-am pecuniã dent, fœnusuè exerceant: ſed ne uxo-rem quidem quiſquam ducerè potuit ex ea pro-uincia oriundam, uel domicilium ibi habentem, filio etiam uxorem ducenti conſentire non debet,*

qua ratione de iure ciuili infirmæ erant illæ nuptiæ. l. principalibus. ff. Si certum petatur conditione. l. Si quis. ff. de Ritu *nuptiarum. l. Aufertur. ff. de his quibus ut indignis auferuntur. Præterea quod à præſide, ſeu procuratore, uel quolibet alio in ea prouincia, in qua adminiſtrat, licet per ſuppoſitam perſonam comparatum erat, infirmato contractu uindicabatur, & æſtimatio eius fiſco inferebatur, nam & nauem in ea prouincia in qua quis adminiſtrabat, ædificare prohibebatur. l. Aufertur. ff. de iure fiſci. Cæterum lege Iulia hæc peculiariter circa magiſtratus prouinciarum ſancita inueniuntur:* Ne *ſcilicet ijs ius in liberos populos de pecunijs creditis dicere liceret. Item ne quis de prouincia exiret, aut exercitum inde ſua authoritate educeret, bellum ſua ſponte gereret, in regnum alienum iniuſſu Senatus ac populi accederet.* Mo*dus præterea diplomatum, nauium, frumentique exigendi conſtitutus erat: cautum etiam, ut libertas ſocijs, ac præmia ob merita in rempublicam data, integra eſſent, cuius rei author eſt* Ci*cero in* Piſ*onem, & de prouincijs conſularibus.* Con*ſtitutum etiam erat:* Ne *cuiquam aurum*

Coro-

Coronarium aut imperare, aut accipere liceret, niſi cui decretus à Senatu eſſet triumphus, ut inquit idem Cicero in Piſonem. *Quid autem ſit aurum* Coronarium *oſtendit* Gellius *lib. quinto capite ſexto*: Triumphales, *inquit*, Coronæ *ſunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem Triumphi mittuntur. Id uulgò dicitur aurum Coronarium. De his Coronis etiam* Liuius *paßim loquitur, cùm deſcribit triumphos, in quibus huiuſmodi coronæ præferebantur. Seruius autem celebris grammaticus in hoc carmen* Virgilij, *quod habetur Aeneidos octauo. Dona recognoſit populorum. Aurum Coronarium eſſe ait, quod uictis gentibus ob conceſſam uitam imponebatur. Quæ ſententia mihi minus placet, nam aurũ coronarium non tam à uictis ciuitatibus, quàm ſocijs atq; liberis dabatur, eratq; collationis quoddã genus, quod etiam ſub Cæſaribus durauit.* Capitolinus *in* Antonino Pio: *Aurum Coronarium, quod adoptionis ſuæ cauſa collatũ fuerat,* Italicis *totum, mediũ* Prouincialibus *reddidit. Cùm igitur multi quaſi triumphaturi aurum Coronariũ peterent à Prouincijs, idq; uel ſponte omiſſo, uel abnegato triumpho, in priuatos uſus uerterent,*

uehe-

uehementer grauabantur prouinciæ, quibus toties aurum hoc conferendum eſſet, quare hac lege cautum fuit, ne cui daretur, niſi cui iam decretus eſſet triumphus. Sed etiam huic rei fraus tandem adhibita eſt. Scribit enim Dion *lib.* 49. *Præteres quoſdam, partim* Antonij, *partim* Octauij *gratia fretos, triumphalia ornamenta à Senatu impetraſſe, hocq́; prætextu plurimum auri coronarij à prouincialib. exegiſſet: adeò nihil tàm diligenter ſancitum eſt, in quo circumueniendo hominum auiditas non elaboret. Cautum etiam lege Iulia fuit quantum à prouincialibus legati cæteriq́; comites acciperent,* Cicero *lib. quinto ad Atticum: Leuantur tamē miſeræ ciuitates, quòd nullus ſit ſumptus, neque in nos, neq; in legatos, neque in Quæſtorem, neque in quenquam: Scito non modò nos fœnum, & quod lege Iulia dari ſolet non accipere, ſed ne ligna quidem, nec præter quatuor lectos & tectum, quenquam accipere quicquam, multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plærunque.* Prohibitum fuit *etiam, ne dona acciperent Quæſtores aut Xenia. Plinius lib. epiſtolarum 4. ad Vrſum:* Hoc aliàs *eum onerabat, quòd homo ſimplex & incautus*

quædam

quædam à prouincialibus ut amicis acceperat. Nam fuerat in prouincia eadem Quæſtor. Hæc accuſatores furta & rapinas, ipſe munera uocabat. Sed lex munera quoq; accipi uetat. Loquitur autem de Iulio Baſſo Repetundarum reo.

Diligenter præterea de referendis rationibus cautum fuit, primùm ut prouinciarum Rectores, rationes, priusquàm decederēt, apud duas in prouincia ciuitates deponerent. Cicero lib. 5. epiſtol. ad Rufum. Quod igitur feciſſem ad urbem, ſi conſuetudo priſtina maneret: id, quando lege Iulia relinquere rationes in prouincia neceſſe erat, eademq; totidem uerbis referre ad ærarium, feci in prouincia. Et paulò pòſt: Illud quidem certè factum eſt, quod lex iubebat, ut apud duas ciuitates, Laodicenſem et Apamēſem, quæ urbes maximæ uidebantur, quoniam ita neceſſe erat, rationes confectas & conſolidatas deponeremus. Et lib. 6. epiſtolarum ad Atticum. Ego Laodiceæ Quæſtorem Meſsinium expectare iuſsi, modò ipſe uenerit, ut confectas rationes lege Iulia apud duas ciuitates poſſem relinquere. Cautum fuit et hoc: Ne quis Procos. aut Prætor legatum ſuum ante ſe de prouincia dimittat, in. l. Meminiſſe. ff. de officio Procos. Exten-

Extendit autem lex uigorem ſuum etiam ad eos, qui non cum poteſtate aliqua ſunt, ſed curatione tantũ, cuiuſmodi ſunt, quibus operis alicuius publicè faciendi, frumentiúe comparandi, uel uiæ reficiendæ cura committitur. Præterea in legatos, qui prouinciarum rectoribus à Senatu dabantur, præfectosq́;, & Tribunos, Quæſtores etiam, totamq́; cohortem Prætoriam ex hac lege iudicium datur, Si quid accepiſſe à prouincialib. conuicti fuerint. Erat enim quibusdam eorum familiare operam ſuam rectorib. et Proconſulibus ad turpiſſima facta accommodare. Nonnunquam autem hæc lex etiam ad priuatos pertinuit, ut ad eos qui ob negotium faciendum, uel non faciendum per calumniam pecuniam accepiſſent. l. 1. ff. de Calumniatoribus l. Quæſitum. ff. de Teſtibus. Et ex S. C. Claudiano ad Cauſidicos, atque patronos, qui ultra dena ſeſtertia, ſiue centũ aureos ob cauſam orandam, patrociniumúe præſtandum accepiſſent. Hanc enim ſummam egreſſi, Repetundarum tenebantur, ut ſcribit Tacitus lib. undecimo.

Priuſquàm autem de pœna huius legis dicamus, de ipſo iudicio pauca præmittemus. Prouinciales,

ciales, igitur, ſi qui ſpoliati eſſent, iniurias et deſideria ſua ad eos deferebant, qui aut in eadem prouincia iuſtè, moderateq́; præfuiſſent, ut Siculi ad Ciceronem, *Sardi ad* C. *Iulium. aut quos ipſos uel maiores ipſorum tota prouincia patronos cooptaſſet, ut* Achæi *ad* L. *Piſonem contra Pub. Gabinium. Vetus enim conſuetudo Romæ fuit, & ea quidem laudatiſſima, defendere ſocios, aut clientes, aut hoſpites, atq; etiam eorum cauſa inimicitias ſuſcipere, ut ſcribit* Cicero *in Diuinatione: ij uerò, qui patrocinium, uindicandasq́; prouincialium iniurias ſuſceperant, nomen rei ad Prætorem, qui de Pecunijs Repetundis ius dicebat, deferebant, hoc Latini nominis delationem uocabant, atque ex eo tempore is, qui ſpoliauerat prouinciam, inter reos habebatur. Quòd ſi plures accuſatores eſſent, Iudicium prius de accuſatore conſtituendo habebatur, quod Diuinationem appellabant. Quo conſtituto certum ei tempus ad inquirendum à Prætore dabatur, quo ipſe in prouinciam proficiſci, crimina colligere, teſtes euocare, cauſam denique inſtruere poſſet. Et tempus quidem inquirendi alijs longius, alijs breuius daba-*

tur,

tur, pro magnitudine criminum, uel prouinciæ, in quam proficiſcendum erat diſtantia. Teſtibus autem numero centum & uiginti denunciare teſtimonium licuit, authore Valerio lib.8.cap.1. Si quis autem ob denunciandum teſtimoniũ uel non denunciandum & ipſe pecuniam accepiſſet, lege Repetũdarum tenebatur, ut inquit Venuleius in l. Eadem. ff. ad legem Iuliam Repetundarum. Inquiſitione perfecta accuſator una cum teſtibus ac reliquis probationibus decretisq́; ciuitatũ Romam ueniebat, eiq́; dabantur uiginti dies ad accuſandum legitimi, & totidem reo ad defendendũ, ut ſcribit Pedianus in Verrinam 3. Intra quadraginta igitur dies iudicium publicum de pecunijs Repetundis peragebatur, atque aut abſoluebatur reus, aut cõdemnabatur. Si damnatus eſſet reus, pecuniam reddere cogebatur (ut inquit Pedianus) extimata lite, hoc eſt, in precium redactis omnibus furtis, quam ſummam pecuniæ proſcriptis eius bonis Sectores curabant. Sectores autẽ dicebantur, qui ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum uel proſcriptorum redimebant, ijsq́; in auctione uenditis pecuniam ærario ſoluebant. Horũ autem nomen infame admodum fuit,

Quare & Cicero in Philippicis Antonium Se-ctorem Pompeij per contumeliam uocat. Et Plinius libro trigeſimo ſexto, capite decimo quinto Metellam Syllæ uxorem Sectricem. Dicitur & Sectio apud Ciceronem Philippica ſecunda, & Tacitum libro decimo tertio. Si autem ex bonis damnati tantum redigi non poſſet, quanti lis æſtimata erat, iubebat lex Iulia, & ante eam non modò Cornelia, ſed etiam Seruilia, perſequi ab ijs, ad quos damnati pecunia prædatitia peruenerat, qua ratione etiam ea quæ creditoribus data erant reuocabantur, ut ſcribit Cic. pro Rabirio Poſthumo. Nonnunquàm etiam decernebatur, ut bona quæ reus ante Prouinciam habuerat, à reliquis ſepararentur, atq; illa liberis eius, hæc ſpoliatis relinquerentur: Et hæc quidem de bonis. Ipſi uerò rei aliquando pro ratione delicti uel exilio puniuntur, aut ſi immanius egerint, planeq; crudeliter poteſtatẽ exercuerint, capite plectuntur, aut in inſulam deportantur. Damnati autem nec in teſtamentis adhiberi poſſunt, neq; ad dicendum teſtimonium admittuntur. l. Qui teſtamento. §. Eum. ff. Qui teſta: facere poſſunt. Actiones etiam contra hæredes dantur duntaxat intra annũ,

ut inquit Scæuola, quod in iudicio Claßici, cùm aliquandiu intermiſſum fuiſſet, ſuo tempore reductum fuiſſe Plinius teſtatur lib. tertio epiſtolarum ad Cornelium Minutianum. Is autem ordo *exercendi huius iudicij, aut reliquorum iudiciorum publicorum in uſu eſſe deſijt, durante tamen pœna legum, ut ait Paulus in l.* Ordo *ff. de Publicis* Iudicijs. *Exercitum eſt autem poſtea hoc iudicium in Senatu, à Senatu autem, ſi criminis ratio id pateretur, iudices dabantur. Plinius libro ſecundo epiſtolarum ad Arrianum: Marius Priſcus accuſantibus Afris, quibus Proconſul præfuit, omiſſa defenſione iudices petijt. Ego et Cornelius Tacitus adeſſe Prouincialibus iußi, exiſtimauimus fidei noſtræ conuenire, notum Senatui facere, exceßiſſe Priſcum immanitate ac ſæuitia crimina, quibus iudices dari poſſent, cùm ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecuniam accepiſſent. Et Suetonius in Domitiano: Author & Tribunus plebis fuit Aedilem ſordidum Repetundarum accuſandi, indicesque in eum à Senatu petendi. Sed & patroni à Senatu dabantur, quos antea Prouinciales eligebant, ut oſtendit in eadem epiſtola Plinius. Inquiſi-*

quiſitores etiam à Prouincialibus eligebantur, quùm antea ipſi accuſatores hoc officio fungerentur, ut colligitur ex eodem Plinio lib. iij. epiſtolarum ad Minutianum, ubi de Norbano loquitur. Legati autem Proconſulum ſordium damnati, aut turpiter ſe in legatione geßiſſe conuicti uel ordine Senatorio mouebantur, aut ſortiri ſuo loco & tempore Prouinciam prohibebantur, quod & ipſum genus ignominiæ fuit non uulgare authore eodem Plinio & Suetonio in Galba, ubi ſcribit Caium Imperatoris Galbæ fratrem attritis facultatibus urbe ceßiſſe, prohibitumq́; ſortiri anno ſuo Proconſulatum uoluntaria morte obiiſſe. Exemplum autem cauſæ Repetundarum ante legem Calphurniam actæ habes apud Liuium libro tertio decade quinta. & Valerium Maximum lib. quinto capite octauo, de Manlio Torquato Iureconſulto.

LEX IVLIA PECVLATVS, *& de Reſiduis & Sacrilegijs.*

HAEC LEX ET SI *crimina aliquantò inter ſe diſtantia complectitur, ab eodem tamen Prætore iudicia, quæ ex ea ueniebant, exercita*

ſunt, eo ſcilicet, cuius Quæſtio peculatus erat, ut apertè teſtatur Cicero pro Cluentio, *ubi dicit* C. Orchinium *collegam ſuum Quæſtionem* Peculatus *pariter & de* Reſiduis *exercuiſſe. Peculatum autem definit* Labeo, *ut ſit pecuniæ publicæ aut ſacræ furtum, in quam quidem definitionem non* Peculatus *ſolùm, ſed etiam* Sacrilegium *cadit. A peculatu dicitur etiam peculator, quem* Pedianus *in* Actionem *ſecundam in* Verrem, *eum eſſe dicit, qui furtum facit pecuniæ publicæ. Vnde &* Cicero *pro* Flacco *damnatum pecuniæ publicæ eum dicit, qui peculatus damnatus erat.* Propriè *igitur* Peculatus *ad pecuniam publicam pertinet, dictus à pecore, authore* Feſto, *Sacrilegium autem ad ſacram.*

Lege itaque Peculatus, *ut inquit* Venuleius, *tenetur, ſi quis pecuniam publicam ſurripuerit, aut ut ſurriperetur curauerit, aut in aurum, argentumúe, aut æs publicum quid indiderit, uel immiſcuerit, feceritquè dolo malo, quò id peius fieret. Præterea qui æs, in quo leges inciſæ erant, refixerit, uel quid inde immutauerit, aut in publicis* Tabulis *quid deleuerit, uel induxerit. Ad hoc crimen pertinebat, ſi quis* Imperator pe-

tor pecuniam ex præda captam penes ſe priuatim retinuiſſet, eamq́; nec in Triumpho tuliſſet, nec in ærarium retuliſſet. Exempla *ſunt apud Liuium libro trigeſimo octauo de L. Scipione. Item ſi quis pecuniam ſibi ex ærario attributam auertiſſet, aut pecuniam publicam ad emptionem frumenti, uel alius rei cauſa datam fœneratus eſſet, authore Cicerone in Verrem Actione ſecunda & quinta.* Pœna *legis de peculatu uaria eſt.* Nam *ſi quis prædam ab hoſtibus captam ſubripuit, in quadruplum damnatur, cæteris aqua & igni interdicitur, quam pœnam deinde* Depor*tatio ſecuta eſt, in quem ſtatum deducti, ſicut omnia priſtina iura, inquit* Vlpianus, *ita etiam bona amittunt.* In *hoc iudicio æquè ac in pecuniis* Repetundis *æſtimationes litium fiunt, contraque hæredes actio datur, cùm in hoc iudicio non minus principalis* Quæſtio *ablatæ pecuniæ moueatur.* Iudices *autem; id eſt,* Præſides, *&* Rectores Prouinciarum, *ſi tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint, capitali animaduerſione tam ipſi, quàm miniſtri eorum, & conſcij puniuntur. §. Item lex Iulia Peculatus, Inſt. de Publicis Iudicijs. l.*

Vnica. C. Quando ciuilis actio criminali præiudicet.

Crimini Peculatus finitimum eſt crimen de Reſiduis. *Pecuniæ autem* Reſiduæ *dicuntur, quæ delegatæ in uſum publicum, nec in eum uſum conſumptæ apud aliquem reſederunt. Adeò autem ſimilia ſunt hæc duo delicta, ut nonnunquàm pro eodem accipiantur. Liuius lib. trigeſimo tertio:* Annibal *poſtquàm uectigalia quanta terreſtria maritimaq; eſſent, & in quas res erogarentur, animaduertit, & quid eorum ordinarij reipub. uſus conſumerent, quantum peculatus auerteret, omnibus* Reſiduis *pecunijs exactis, tributo priuatis remiſſo, ſatis locupletem remp. fore ad uectigal præſtandum* Romanis *pronunciauit in concione, & præſtitit promiſſum.* Pecunias Reſiduas Liuius *uocat eas, quas per Peculatum primores ciuitatis ad ſuos uſus detinebant. Si quis igitur pecuniam aut ad bellum decretam, aut ad ædificium inſtaurandum, uel ædificandum, uiamue muniendam aut faciendam, aut ad aliam quamcunq; rem curandam, datam: non redditis rationibus ſuppreſſiſſet, hac lege tenebatur: atq; hoc iudicium non minus in hæredes, quàm ſuperiora*

riora exercetur. Vnde etiam Cicero pro Cluentio, & contra Rullum, itemq; Pedianus in Cornelianam, iactatum aliquando Romæ in ſenatu ſcribũt, ut pecuniæ, quas Sylla Dictator per multos annos non redditis rationibus ex ærario ſum pſerat, à filio eius Fauſto repoſcerentur. Damnati de Reſiduis amplius tertia parte, quàm debent, puniuntur, authore Martiano.

Sacrilegium autem committit, qui rem ſacram aufert ac deprædatur, quo crimine tenentur, qui aurum, uel argentum, aut aliud quid ex templis auferunt, templaúe effringunt, atque ad huiuſmodi ſcelera uel conſenſum ſuum, uel operam accommodant. Exempla inſignium ſacrilegorum apud Romanos habemus Qu. Plemi9nium Scipionis legatum & C. Verrem Siciliæ Prætorem, ut equidem mirer Lactantium tàm inuidioſè in Ciceronem declamare, qui Verrem huius criminis reum egerit, quòd fana ac templa ſpoliauerit, imagines auexerit, ornamenta detraxerit, cùm hæc omnia Verres animo in uniuerſum ſacrilego commiſerit, non odio idololatricæ ſuperſtitionis, ueræq; religionis amore. Pœna ſacrilegij pro modo & qualitate

aliquando ſeuerius, nonnunquàm remiſsius adhibetur, quare de ea re ut plurimum Iudices *cognoſcunt, inſpecta conditione rei, temporis,* ætatis, *et ſexus.*

LEX IVLIA DE ANNONA.

ANNONAE *cura cum Senatui primùm, tum poſtea principibus maxima fuit, ob euitandos populi tumultus, quos fames ac annonæ penuria grauitasq; concitabat.* Neq; *enim facilè maiores tumultus plebs excitauit, quàm cùm fame quaſi rabie quadam agitata eſt.* Quare Aurelianus Imperator *ad* Flauium Arabianum *præfectum* Annonæ *ſcribit,* Populo Romano *ſaturo nihil eſſe lætius.* Itaque *præter ingentes claſſes, maximasq; prouincias et fertiliſsimas huic rei deſtinatas, etiam peculiaris magiſtratus inſtitutus eſt, cui annonæ cura incũbebat.* Lege *autem* Iulia *de annona, ut inquit* Vlpianus, *pœna ſtatuitur aduerſus eum, qui contra annonam fecerit, ſocietatemùe coierit, quò annona carior fiat.* Eadẽ *lege cauetur, ne quis nautã, nauemùe retineat, aut dolo malo faciat, quò magis detineatur, et pœna uiginti aureorum ſtatuitur.*

tur. Eos autem qui Annonam grauabant antiqui Dardanarios uocaſſe uidentur. l. Dardanarij. ff. de Extraordinarijs criminibus. l. In Dardanarios. ff. de pœnis.

LEX IVLIA DE SAcerdotijs.

ROMANI leges aliquot de ſacerdotijs dandis & capiendis ad ius publicũ pertinentes habuere, quas in hunc locum conijcere nobis uiſum eſt. Primam autem de Sacerdotijs legem latam inuenio Ogulniam. Nam anno ab V.C. quadringenteſimo quinquageſimo tertio M. Valerio Coruino V. & Qu. Apuleio Panſa Conſulibus, Qu. & Cn. Ogulnij Trib. pl. rogationem promulgârunt, ut cùm quatuor Augures, quatuor Pontifices eo tempore eſſent, placeretq́; augeri Sacerdotum numerum, quatuor Pontifices, quinque Augures de plebe omnes adlegerentur, cùm antea more à regibus tradito ſolis Patricijs capere Sacerdotia liceret. Itaque Patres, cùm hoc ius, cæteris per plebem ablatis, iam ferè ſolum retinerent, quaſi prærogatiuam quandam dignitatis ſuæ, aliquandiu rogationi aduerſati ſunt, nec ta- Ogulnia.

men tanto animi ardore, quanto ſuperioribus annis decertatum eſt, patribus iam uinci aſſuetis. Vnus Appius Claudius uir uehemẽs & diſertus, propugnatorq; nobilitatis acerrimus, de ea rogatione grauiter cũ uiro fortiſſimo P. Decio contendit. Vtriusq; conciones apud Liuium habentur. Vicit tamen ad extremum pertinacia plebis, & eò magis, quòd multi in eo ordine, poſt legem Liciniam, erant Conſulares, Triumphalesq; uiri, quorum dignitati & ſplendori, ſi ſacerdotiorum capiendorum ius daretur, nihil deeſſe poterat. Quare tum primùm de plebe Pontifices quatuor creati ſunt. Suaſor legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, C. Martius Rutilius, M. Liuius Denter. Quinq; item de plebe Augures, C. Genutius, P. Aelius Pætus, M. Minucius Feſſus, C. Martius, T. Publius. Author huius rei Liuius lib. 10. ab urbe condita.

Romuleia. Multis autem annis poſt hanc legem lata eſt lex Romuleia, qua Triumuiri Epulones creati ſunt, atque Epulonum collegium iuſtitutum. Liuius lib. 3. dec. 4. Romæ eo primum anno Triumuiri Epulones facti C. Licinius Lucullus, T. Romuleius, qui legem de creandis his tulerat, & P.

Portius Lecca. His Triumuiris item ac pontifici datum Togæ Prætextæ ferendæ ius. Cauſam ue rò, cur ij creati ſint, oſtendit Cicero lib. 3. de Ora tore. Sed ut Pontifices ueteres propter ſacrificio rum multitudinem Treſuiros Epulones eſſe uo luerunt, cùm eſſent ipſi à Numa, ut etiam ludorũ illud Epulare ſacrificiũ facerent, inſtituti: ſic So cratici cauſarũ actores à communi Philoſophiæ nomine ſeparauerunt, cùm ueteres dicendi & in telligendi mirificam ſocietatem eſſe uoluiſſent. Cæterum ex iſtis Triumuiris poſtea Septemuiri facti ſunt. Pli. lib. 2. epiſto. ad Arrianum: Stabat, inquit, modò Conſularis, modò Septemuir Epu lonum, iam neutrum.

Poſt legem Romuleiam aliam legem ad Sacer dotia pertinentẽ promulgauit C. Licinius Craſ ſus Qu. Fabio Aemiliano, & L. Hoſtilio Manci no Coss. anno V. C. ſexcenteſimo nono. Senten tia legis erat, ut ſacerdotes nõ à collegijs coopta rentur, ſed per populũ fierẽt. Legem diſſuaſit C. Lælius Prætor. populusq́; eam abrogauit. Hunc C. Liciniũ Cic. de Amicitia author eſt primũ in ſtituiſſe in forum uerſus agere cum populo, quod Plutarchus in Gracchis C. Graccho tribuit. *Licinia.*

Hanc

Hanc autem legem a Craſſo agitatam, atq; à populo repudiatam reduxit Cn. Domitius *Aeno barbus* Trib.pl.C.Mario,C.Fimbria Coſs.Sue*tonius in* Nerone: *Atauus,inquit,Cn. Domitius in* Tribunatu *Pontificibus offenſior, quòd alium quàm ſe in patris ſui locum cooptaſſent,ius ſubro gandorum ſacerdotum à collegijs ad populum tranſtulit.* Et Paterculus *lib.2. Cn.inquit,Domitius legem tulit,ut Sacerdotes, quos antea collegæ ſufficiebant,Populus crearet. Cùm autem,ut ſcribit* Cicero *contra* Rullum, *ſalua religione Sacerdotes ab uniuerſo populo creari non poſſent, ita moderatus eſt legem* Domitius,*ut minor pars populi uocaretur,ab ea parte qui eſſet factus,is à collegio cooptaretur: ita nec collegijs cooptionẽ ademit, & populo poteſtatem mandandorum ſacerdotiorum dedit. Dabatur autem lege petendi facultas etiam abſentibus.* Cicero *in epiſtolis ad Brutum: Exiſtimo omninò abſentium rationem Sacerdotum haberi poſſe: nam etiam factum eſt antea:* C.*enim* Marius, *cùm in Cappadocia eſſet, lege* Domitia *factus eſt* Augur. *Sed &* Paterculus *author eſt* C.*Cæſarem,cùm in Aſia eſſet,*Romæ *Populi ſuffragijs Pontificem creatum.*

Domitia. (margin)

Legem

Legem autem Iuliã de Sacerdotijs tulit C.Iulius Cæſar Dictator, cuius meminit in eadem epiſtola Cicero.Eſt etiam in lege Iulia quæ lex eſt de Sacerdotijs proxima, Qui petit cuiuſuis ratio habebitur.Nec quicquam amplius de hac lege inueni. *Iulia.*

LEX IVLIA DE *Fœnore.*

FOENVS *malum quocunque penetrauerit, non ſolùm ſingulis hominibus, ſed etiam totis ciuitatibus ac populis exitiabile, urbem Romã primis ſtatim temporibus inuaſit, uexauitq́;, cùm fœneratorum auaritia ciues primùm pecunijs exhauriret, inde etiam nexos debitores creditorib. traderet. Hinc ingẽtes ſæpe ſeditiones motæ ſunt, ut omninò neceſſe eſſet fœnebrem licentiam legibus conſtringere, ne ſoluta ac libera in maxima mala remp. præcipitaret. Primùm itaq; C.Martio Rutilio, Cn.Manlio Capitolino Conſulibus anno urbis conditæ trecenteſimo nonageſimo octauo lex de Vnciario fœnore à M.Duellio, & L. Menenio Trib.pl. eſt perlata, authore Liuio lib. 7. Quamuis Tacitus lib. 5. Fœnus Vnciarium*

duode-

duodecim tabularum legibus conſtitutum fuiſſe tradat. Decennio autem poſt illā de Vnciario fœnore latam legem Semiunciarium tantum ex Vnciario factum Tribunitijs, ut inquit Tacitus, rogationibus, ac ſolutio æris alieni in portiones æquas Trienni, ita ut quarta præſens eſſet diſpenſata. Hæc autem acta ſunt T. Manlio, C. Plautio Conſulibus: Sed cùm ne ſic quidem fœnus tolerari poſſet, L. Genutius ad plebem tulit, ne fœnerare liceret. Sed cùm conſtricta eſſet hiſce legibus auaritia, aperteq́ grassari metu legum non auderet, ad fraudes ſe conuertit. Via fraudis hæc fuit, Vt nomina in ſocios, qui hiſce legibus non tenebantur, tranſcriberent, atque ita libero fœnore debitores obruebantur. Deprehenſa autem hac fraude, ſimulq́ perſpecta & detecta magnitudine æris alieni M. Sempronius Trib. pl. ex authoritate Patrum Plebem rogauit, Plebsq́ ſciuit, ut cum ſocijs ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idem, quod cum ciuibus Romanis eſſet. Hæc lex Sempronia anno ab V. C. quingenteſimo ſexageſimo primo lata eſt L. Cornelio Merula, Qu. Minutio Coss. ut ſcribit Liuius. Quid aũt deinceps de fœnore conſtitutũ fuerit, non habetur,

Sem-pronia

betur,

betur, usq; ad belli ciuilis Pompeiani tempora, in quo C. Cæſar uictis hoſtibus ſuis, recuperataq; rep. cùm omnes in nouarum tabularũ expectatione eſſent, ob æris alieni magnitudinẽ, neceſſariũ iudicauit lata lege cũ debitoribus, tum creditoribus conſulere. Quare, ut inquit Suetonius, diſiecta Tabularum nouarum expectatione de pecunijs mutuis ſanxit, ut debitores creditoribus ſatisfacerent per æſtimationem poſſeſsionũ, quanti quasque ante ciuile bellum comparaſſent, deducta ſumma æris alieni, ſi quid Vſuræ nomine numeratum & præſcriptum fuiſſet: qua conditione quarta ferè pars crediti deperibat. Meminit huius legis Tacitus lib. quinto: Interea magna uis accuſatorum in eos irrupit, qui pecuniam fœnore auctitabant, contra legẽ Dictatoris Cæſaris, qua de modo credendi, poſsidendiq; intra Italiam cauerat. Ex his uerbis ſatis conſtat Cæſarem maximũ præſtantiſsimumq; uirum impoſito Vſuris modo cõſtituiſſe, ut pecuniæ creditæ ad poſſeſsionũ modũ aſtringerentur, ne alicui plus crederetur, q̃ ex bonis eius redigi poſſet. Vnde etiam beneficium Ceſsionis bonorũ promanat, debitorib. lege Iulia conceſſum, quo tamen duntaxat ciues

Roma-

Romani utebantur, ſi ſoluendo non eſſent. Po-*ſtea autem ex conſtitutione* Diuorum *fratrum etiam* Prouincijs *impertitum eſt.l.legis* C. *Qui bonis cedere poßint.* Quæ *autem poſtea de* Vſu-*ris ſancita ſint in iuris ciuilis libris ſuis locis reperiuntur.Sed cùm diuina ſcriptura* Vſuras *in uniuerſum condemnet, ad principum officium pertinet, rem cùm diuina authoritate reprobatam, tum multis exemplis pernicioſam è* Chriſtiana *eccleſia tollere: quod tantum abeſt ut fiat, ut ea quæ de antiqui fœnoris magnitudine ſcribuntur, ſi cum hiſce* Vſuris, *quibus paßim per* Germaniã *mercatores utuntur, conferantur: ludus iocusq; uideri poßint.*

LEX IVLIA DE LIbertatibus.

AD STATVM EORVM, *qui ex ſeruitute manumißi eſſent, hæc* Lex *pertinuit, quam* Iuſtinia-*nus ſuſtulit, promulgata conſtitutione, qua reiecta lege & Senatusconſulto* Lar-*giano, ſolum* Ciuitatis Romanæ *ius in libertatibus dandis obſeruari præcepit, remoto omni diſ-*

crimi-

crimine uel loci, uel ætatis, uel alicuius alius impedimenti. §. Inde adeò autem. Vt liberti de cætero aureo annulo ne indigeant.

LEX IVLIA DE Ambitu.

AMBITVM duplicem facit Cicero in oratione contra Saluſtium; Conceſſum alterum, atq; etiam laudatum, quem Popularem ipſe uocat, cùm quis operam ſuam magiſtratum aut curationem petendo reipub. offert, iudiciumq; de ſe faciendum populo permittit abſque dolo malo. Hoc genus ambitionis nullis legibus prohibetur, ſed approbatum ſemper ac à maximis præſtantiſſimisq; uiris exercitum eſt. Nam in reipub. adminiſtratione neceſſarium eſt eſſe aliquos, qui honores innocenter & gerant & petant. Illud autem alterum genus infame, ac legum ſeueritate notatum, non legitima uia incedit, ſed aliquando ui, nonnunquàm dolo graſſatur. Vnde homicidia, largitiones, ac uariæ corruptelæ naſcuntur. Ad hunc autem Ambitum coërcendum uariæ leges latæ ſunt. Primus aũt de hac re ad populũ tulit C. Petilius Trib. Pl. Cn. Fabio Ambuſto, C.

Plautio Proculo Coſs.*circa annum conditæ urbis treceſimum nonageſimum ſeptimum, qua rogatione non largitio aliqua uindicata eſt, quæ in paupere tum ciuitate nulla eſſe potuit, ſed præpoſtera ambiendi ratio coërcita, cùm noui quidam homines præter morem nundinas & conciliabula obirent, ſibiq; hominum fauorem conciliarent, ſuffragiaq; peterent.* Huius rei author eſt Liuius libro ſeptimo. *Poſt multum deinde tempo ris aliæ leges de* Ambitu *latæ ſunt à* P. Cornelio Lentulo, M. Bebio Pamphilo Coſs. *eodem Liuio authore, quæ cuiuſmodi fuerint, nec ipſe, nec alius quiſquam oſtendit.* Deinde item aliam legem *de* Ambitu *latam ſcribit* Florus *libro quadrageſimo ſeptimo, nec quicquã præterea, niſi latam eſſe* Calphurnia. *dicit.* Quare *omiſſis ijs ad legem* Calphurniam *ueniamus, quam tulit* C.Calphurnius *Piſo, qui* Cos. *fuit cum* M. Acilio *Glabrione, anno* Vrbis *conditæ ſexcenteſimo ſeptimo & octogeſimo, cũ iam* Reſpub. *& Imperij dignitate, & opum magnitudine, magnam & ambiendi cauſam, & largiendi materiem præberet.* In *hac lege præter alias pœnas pecuniaria quoq; erat adiecta, authore Pediano in Cornelianam.* Hanc *legem cùm ferret*

ret Piſo Conſul ex Senatuſconſulto ad populum, ita à multitudine eorum, qui Ambitu paſti ac ſatu rati, legem contra commoda ſua fore arbitraban tur, exceptus eſt, ut è foro pelleretur. Deinde au tem maiori manu ſtipatus in forum deſcendit, cla mans: Qui rem ſaluam eſſe uellent, ut ad legẽ ac cipiendam adeſſent, eaq; ratione exterritis ijs qui aduerſabantur, legem pertulit: ſtatimq; apparuit, legem nõ fruſtrà latam fuiſſe, nam ſequenti anno Coss. Dess. P. Sylla, & P. Antonius *lege hac in terrogati damnatiq; pœnas dederunt.* Nec tamen *aut ſeueritate legis, aut exempli triſtißimi noui tate extingui feruens malũ potuit. Quare neceſſe fuit Senatui plura ad legem adijcere.* Itaque M. Tullio Cicerone Conſule *Senatusconſultum fa ctum eſt, quo cauebatur:* Ne quis biennio quo ma giſtratũ petat, petiturusúe ſit, gladiatores daret, niſi ex Teſtamento præſtituta die. Item ne quis mercede conductus obuiam Candidatis iret, aut conductus ſectaretur. Præterea ne quis prandia uulgo daret. qui eorũ quid feciſſet, cõtra legẽ Cal phurniam factũ uideri. *Adiecta eſt etiam pœna aſperior quàm antea, nempe exilium, cùm antea damnati in ciuitate remanerent. Hanc autẽ legem* Tullia.

de Ambitu Cicero ex Senatuſconſulto ſaluis au-ſpicijs tulit, unde lex Tullia dicitur, cuius meminit ipſe Cicero in oratione pro Murena, & pro Seſtio, item in Vatinium. Idem uerò Cicero libro primo ad Atticum aliam legem de Ambitu latam fuiſſe ſcribit à Lurcone Tribuno plebis, in qua noui hoc fuerit: ut qui nummos in tribu pronunciauerit, ſi non dederit, impunè ſit, ſin dederit, ut quoad uiuat ſingulis tribubus HS CCCC XXXV *debeat. Cæterùm paulò pòſt gerente res maximas in Gallijs Cæſare, Pompeioquè Vrbi præſidente, tantus Romæ Ambitus exarſit, ut inſanientibus Candidatis, ferroq; & igni inter ſe depugnantibus, populo uerò corrupto, ac in diuerſa ſtudia ſciſſo, comitia haberi non potuerint, atq; ipſa urbs octo menſibus, ut ſcribit Appianus, magiſtratu caruerit. Quare alijs Dictatorem creandum cenſentibus, Cato qui extraordinaria imperia oderat, eam ſententiam dixit, ut exiſtimaret Pompeium ſolum abſque collega Conſulem ad componendam Rempublicam creandum, quæ ſententia uicit. ſolusquè Cn. Pompeius tertium Conſul ab Interrege creatus eſt. Is ſuſcepta Reipub. cura, Ambitus leges tulit ſeueriſsimas,*

coër-

coërcitisq; diuiſoribus, & punitis ſontibus Ambitum campo nō ſine magna laude pepulit, ut inquit Plinius. Pompeia.

Poſt Legem autem Pompeiam lata eſt Iulia, quam tulit C. Cæſar Octauianus. Nam cùm per Triumuirorum tempora ius creandorum magiſtratuum à populo ablatum fuiſſet, ipſiq; Triumuiri magiſtratus reipub. darent: Auguſtus priſtinum ius comitiorum, ſolus iam Imperio potitus, reduxit, ac multiplici pœna, authore Suetonio, ambitum coërcuit. Sed Tiberij tempore, cùm comitia, ut ſcribit Tacitus, in curiã è campo tranſlata eſſent, ac deinde ad ipſum Principem, ceſſauit lex Ambitus in Vrbe, ut inquit Modeſtinus. Et Quintilianus lib. ſexto de Ambitu loquens: Hoc genus, inquit, noſtris temporibus totũ penè ſublatum eſt, cùm omnia tutelæ curæq; unius innixa periclitari nullo iudicij exitu poſſint, cuius rei etiam Ammianus li. decimo quarto meminit. Iulia.

Huc autem pertinent aliæ duæ Leges, Fabia de Sectatoribus, & Licinia de Sodalitijs, de quibus breuiter dicemus. Sectatores dicebantur, qui Candidatos ſectabantur, quorum tres partes facit Qu. Cicero de Petitione Conſulatus ad M. Fabia.

fratrem. De his legem tulit Fabius, quam Populus aſpernatus eſt. Cicero pro Murena: Itaque et legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum, & Senatusconſulto, quod eſt L. Cæſare Conſule factum, reſtiterunt. Nulla eſt enim pœna, quæ poſſit hanc obſeruantiam tenuiorum ab hoc ueteri inſtituto officiorum excludere.

Licinia *Lex autem Licinia de Sodalitijs in eos lata eſt, qui coitiones honorum adipiſcendorum cauſa feciſſent, aut operam ſuam ad corrumpenda ſuffragia interpoſuiſſent: nam hos nomine crimi- noſo Romani Sodales uocabant, ut author eſt Cicero pro Plancio. Huiuſmodi autem erant Sequeſtres, apud quos, ut inquit Pedianus, pecunia deponebatur, atq; hi nõ minus in corrumpendis populi ſuffragijs, quàm iudicijs adhibebantur, Vt colligitur ex ſecunda actione Cicèronis in Verrem, & pro Cluentio. Erant præterea Diuiſores æquè infames, qui pecuniã in tribus diuidebant, quos Pedianus à Plauto Magiſtros Curiarũ dici putat. Hi ſi depræhenſi et conuicti eſſent, damnabantur plerunque in præiudicium eorum, qui largitionem feciſſe dicebantur, authore Cicerone pro Plancio. Singulas autem tribus ſuum Diuiſorem*

rem habuiſſe ſcribit idem Cicero de Reſponſis Aruſpicum. Erant & Interpretes, per quos indu cebatur pactio. Quæſtioni autem legis Liciniæ de Sodalitijs proprius Quæſitor deputatus erat, ut indicat Pedianus in Milonianam. Illud quidē non prætermittendum uidetur, quòd is, qui ambiatus condemnatus erat, Si alium eiuſdem criminis reum in iudicium adduxiſſet, & damnaſſet, in integrum reſtituebatur, cuius rei authores ſunt Cicero pro Cluentio, & Appianus lib. 2. bellorum ciuilium. & Quintilianus lib. 5. & 11. Meminit legis Liciniæ Cicero lib. 8. epiſtolarum & pro Plancio. Sunt qui putent hanc legem latam eſſe à M. Licinio Craſſo, qui à Parthis cæſus eſt, de quo ego ut in re dubia nihil ſtatuo. Cæterum ex iure noſtro ſi quis in municipio contra legem Ambitus magiſtratum aut Sacerdotium petierit, per S.C. centum aureis cum infamia punitur: qua lege damnatus, ſi alium conuicerit, in integrum reſtituitur, nō tamen pecuniam recipit. Qua pœna etiam is plectitur, qui nouum uectigal inſtituit, authore Modeſtino in. l. Vnica. ff. ad legem Iuliam ambitus.

LEX IVLIA VEL PAPIA *de maritandis ordinibus.*

LEGEM *Iuliam uel Papiam tulit* D. *Auguſtus ſalubrem imprimis reip. ac ærario utiliſſimam. Suetonius in Auguſto: Leges retractauit, & quaſdam ex integro ſanxit, ut Sumptuariam, & de Adulterijs, & de Pudicitia, & de Ambitu, & de Maritandis ordinib. Hanc cùm aliquantò ſeuerius, quàm cæteras, emendaſſet, præ tumultu recuſantium perferre nõ potuit, niſi adempta demum lenitaue parte pœnarum, & uacatione Triennij data, auctiſq; præmijs. Sic quoque abolitionem eius publico ſpectaculo pertinaciter poſtulante equite, accitos Germanici liberos, receptoſq; partim ad ſe, partim in patris gremium, oſtentauit, manu uultuq; ſignificans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplũ. Cumq; etiam immaturitate ſponſarum, & matrimoniorum crebra mutatione uim legis eludi ſentiret, tempus ſponſas habendi coartauit, diuortijs modum impoſuit. Ex his Suetonij uerbis ap-*

paret,

paret, hanc legem tam inuiſam omnibus & præſertim Equeſtri ordini, nõ ab Auguſto primũ excogitatam. ſed emendatam tantum, atque reſtitutam fuiſſe. Egerat autem de hac re cum populo multos ante annos uir ampliſsimus Qu. Metellus Cenſor. Florus lib. 59. Qu. inquit, Metellus *Cenſor cenſuit, ut ducere uxores omnes omnis nò cogerentur liberorum creandorum cauſa.* Extat oratio eius, quam Auguſtus Cæſar, cùm de maritandis ordinibus ageret, uelut eo tempore ſcriptam, in Senatu recitauit. Et Suetonius in Auguſto: *Etiam libros totos & Senatui recitauit, & populo notos per edictum ſæpe fecit, ut orationes Qu. Metelli de prole augenda, et P. Rutilij de modo ædificiorum, quò magis perſuaderet utramque rem non à ſe primò animaduerſam, ſed antiquis iam tunc curæ fuiſſe.* Summa aũt orationis Metelli fuerat, ciuitatem ſine matrimoniorum frequentia conſiſtere non poſſe, author Gellius lib. 1. cap. 6. De hac lege loquitur etiam Tacitus lib. 3. *Relatum eſt, inquit, de moderanda Papia Popæa, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes, incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario ſanxerat: nec ideò coniugia & educa*

tiones liberorum frequentabantur, præualida orbitate.

Ferendæ legis cauſa fuit, quòd plæriq; diuites uxores non ducebant, propter uitanda matrimoniorum onera. Hi cùm nullos liberos ſuosq; hæredes tollerent, in magno, propter diuitias atq; opes honore habebantur ab ijs, qui ad ſucceſsionē ipſorum aſpirabant, captabanturq; non ſolùm à propinquis, ſed etiam alienis. Hæc autem res cùm reip. multipliciter damnoſa eſſet, nam & legitima ſobole ciuitas deſtituebatur, & Teſtamenta multa Improba, Inofficioſa, et inhumana fiebant, correxit hac lege Auguſtus ſaluberrimus Princeps publicum incommodum, ſtatutis multiplicibus præmijs, immunitatibus, atque honoribus ijs qui uxores haberent, atq; ex ijs liberos, Cœlibatum autem atq; orbitatem uiciſsim pœnis ſubiecit, quæ omnes ad locupletandū ærarium inſtitutæ atq; excogitatæ erant: cumq; noui uectigalis magnā ad populum inuidiam eſſe cerneret, hac ſe ratione excuſauit, quod ut id faceret ex Diui Iulij, quē populus uehementer & uiuum dilexerat, & mortuū uindicauerat, cōmentarijs edoctus eſſet. Varia autē lex in ſe continebat, quæ omnia cùm

ob amiſſos antiquorum Iureconſultorum libros referre nõ poſsimus, ea quæ extant, indicabimus.

Primum itaq; cautum erat, Vt ſi quis hæres extraneus inſtitutus fuiſſet, is priuſquàm hæreditatem adiret, Viceſimam eius partem fiſco daret, qua lege filij & proximiores hæredes non tenebantur. Cuius rei author eſt Andreas Alcia*tus uir cum cæterarum maximarum rerum, tum uerò* Iuris *ciuilis illuſtri peritia præditus, et legalis diſciplinæ noſtro ſeculo inclytus inſtaurator:* libro Diſpunctionum *ſuarum*.3.*cap*.6. *Hæc autem legis pars, cùm in ijs tantum locum haberet, qui ciues* Romani *erant ueteres, & ij, qui nuper in ciuitatem uel per* Latium*, uel beneficio* Prin*cipis, perueniſſent, niſi hoc ſpecialiter impetraſſent, excluderentur: primus illud quaſi uitioſum aggreſſus eſt emendare* Nerua *ſanctus bonuſquè* Princeps. *Is itaque ſanxit, Vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis ad matrem perueniſſet, etiamſi cognationum iura non recepiſſent, cùm ciuitatem nacti eſſent, eius uiceſimam ne darent.* Neruæ *autem adoptione filius, atq; in* Imperio *ſucceſſor* Traianus *delibatã à parente rem conſumauit. Conſtituit enim, Vt*

quem-

quemadmodum in patris filius, ſic in hæreditate filij pater eſſet immunis, ſed & illam Neruæ exceptionem ſuſtulit: Si modò in patris poteſtate filius eſſet. Nec uerò contentus primũ cognationis gradum uiceſimæ abſtuliſſe, etiam ſecundum exemit, cauitq́;: Vt in ſororis bonis frater, et contra in fratris ſoror, utq́; auus, auia, in neptis nepotisque, et inuicem illi ſeruarentur immunes. Poſtremò cùm ex lege Papia omnis utcunq; tenuis hæreditas Viceſimæ onerib. obnoxia eſſet, idẽ princeps ad certam ſummã hæreditatẽ taxauit, quæ uiceſimam penderet, pauperesq́; et exhauſtas hæreditates uectigalis onere leuauit. Hæc decreta Traiani Plinius in Panegyrico multis atq; illuſtribus uerbis et laudat et commemorat.

Poſt Traianum M. Antoninus Auguſtus & ipſe de Viceſima hæreditatum leges conſtituit, quæ tamen cuiuſmodi fuerint non tradit Capitolinus. Gratianus autem Imperator, ut tradit in Gratiarum actione Auſonius, Viceſimam in totum ſuſtulit. De legibus autem Viceſimæ primus ſcripſit Iuriſconſultus A. Offilius authore Pomponio De Origine Iuris.

Fuit & alia Viceſima ex lege Manlia, quam

Conſul

Conſul Cn. Manlius Capitolinus ad Sutrium tu lit, ut Viceſima eorũ qui manumitterentur ad æ-rarium pertineret, author Liuius lib.7. Huius Viceſimæ meminit et Cicero ad Atticũ lib.2. quamuis Blondus in ſua Roma Triũphante, ubi de Vectigalib. diſputat, neſcio cuius authoritate fret⁹, Ciceronem in eo loco de Viceſima quadã loqui, ſcribat, quam ex re frumentaria Latini Romanis præſtiterint. Legis aũt Iuliæ aliud caput fuit, ut ſi hæres inſtitutus uiuente Teſtatore, uel ante aditam hæreditatem deceſſiſſet, fiſco bona addicerentur, ex quo capite tota Caducorum materia introducta eſt, de qua per totum Titulum de Caducis tollendis. Cautũ præterea fuit, Vt ſi uir et uxor liberos non haberent, ut eius quod uir uxori, aut uxor uiro reliquiſſet decima pars ad fiſcũ pertineret, quod deinde ſuſtulere Impp. Arcadius et Honorius, ut habetur in l. finali. C. de Infirmandis pœnis cœlibatus.

De libertis etiam multa ad ius nuptiarum, & matrimoniorũ liberorumq; pertinentia ſancita erant. Nã ex lege Papia ſi libertus duos filios uel diuerſo tempore in poteſtate habuiſſet, obligatione operarum liberabatur. l. Nec patronis. C. de

operis

operis libertorũ. Remittebatur etiam liberto Iuſiurandum, quod in hoc oppoſitum erat, ne uxorem duceret, libertæue ne nuberet, ſi modò nuptias contrahere rectè uellent. l. Adigere. ff. de Iure patronatus. Prohibebat præterea libertam diuertere à Patrono, & alij inuito Patrono nubere. l. Vnica. ff. Vnde uir & uxor. Mentio fit huius legis etiam in. §. poſtea. Inſt. de Succeſſ. libertorũ. l. lege. ff. de ritu nuptiarum. l. Si libertam. C. de Nuptijs. l. Quidam Teſtamento. ff. de S.C. Siloniano. Ex quo loco facilè colligitur, de quo quidam dubitauere, eandem legem fuiſſe Iuliam & Papiam, cùm dicat ibi Iureconſultus lege Iulia bona Caduca ſiue Vacantia ad ærarium pertinere, quod in Titulo de Caducis tollendis. l. 1. Imperator Papiæ tribuit. Quare aliquando ut lex Licinia & Mutia, aut Aelia Santia coniunguntur, ut in. l. Sancimus. C. de Nuptijs.

Lege autẽ Iulia ſiue Papia ſexagenarij, quòd generare amplius non poſſe uidebantur, non tenebantur, ex Tiberij conſtitutione, cui deinde Claudius abrogauit, authore Suetonio. Meminit & Lactantius his uerbis: Quid eſt, quòd apud poëtas ſalaciſſimus Iupiter deſierit liberos

tollere,

tollere, utrum ſexagenarius eſt factus & illi lex Papia fibulam impoſuit? Quare nuptiæ inter Sexagenarios & Quinquagenarios prohibitæ erant, quod Imperator Cæſar Iuſtinianus Auguſtus aboleuit. d. l. Sancimus. C. de Nuptijs.

Huc etiam pertinuiſſe uidetur lex Iulia de prædio dotali, de qua loquitur Iuriſconſultus in Titulo de Fundo dotali, et Imp. Inſt. Quibus alienare licet uel non. Poſtremò uerò lege Papia conſtituta erant præmia delatoribus, qui hæreditates, ex quibus lege Papia aliquid ad fiſcum pertinebat, deferebant. Suetonius in Nerone: Præmia delatorum legis Papiæ ad quartas redegit. Delatores autem iſtos Traianus in uniuerſum ſuſtulit, authore Plinio in Panegyrico. Promanant ex hac lege etiam Iura liberorũ, de quibus multa Plinius in epiſtolis, et Martialis, quæ à Principe impetrare neceſſe erat. Meminit huius legis etiam Apuleius in. 2. Apologia: Lex quidem, inquit, Iulia de maritandis ordinibus nunquàm ſcilicet ad hunc modum interdicit: Vxorem in uilla ne ducito. Irridet autem accuſatorem, qui ei quaſi magnum quoddam crimen obiecerat, quòd uxorem in uilla duxiſſet. Dicitur autem

lex

lex Papia à C. Papio Popæo Sabino, qui eam ex authoritate Auguſti ad populum tulit in conſulatu, quem cum Qu. Sulpitio Camerino geſsit Quinquennio ante obitum Auguſti. Vnde & Iſidori error conuincitur qui. ij. diſt. c. quædam. ſic ſcribit: Leges dicuntur ab his, qui eas condiderunt, ut Conſulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Nam ſub Octauiano ſuffecti Coss. Papius et Pompeius legem tulerunt, quæ à nominibus eorũ appellatur Papia & Pompeia, continens patrum præmia pro ſuſcipiendis liberis. Hactenus Iſidorus.

LEX IVLIA DE A- *dulterijs.*

QVEMADMODVM *prior lex icircò conſtituta eſt, ut frequẽtarentur matrimonia, ita hæc contracta in officio continet, pœnasq́; adulteris conſtituit. Cautum igitur lege fuit: Ne quis ſtuprum adulteriumúe faceret ſciens, dolo malo, quod ad eum & qui ſuaſit, & ad eum qui ſtuprum uel adulterium intulit, pertinet. Venia etiam dabatur patri ac marito, ſi depræhenſam uxorem aut filiam cum ipſo adultero interemiſſent.*

ſent. Aequum enim uiſum eſt legiſlatori ignoſcere iuſtiſſimæ iræ. Ne tamen occaſionem dediſſe cædibus uideretur, licentiam hanc & temporum et locorum diſcriminibus, perſonarumq; differentijs, coartauit. Pertinent uerò ad legem non adulteria ſolùm, ſed etiam ſtupra. Committitur autem, ut inquit Vlpianus, adulterium propriè in nuptam, propter partum ex altero conceptũ compoſito nomine. Stuprum uerò in uirginem uiduamue, quod Græci φθορὰν appellant. Lenocinia præterea, ſiue in uxorem, ſiue in alias perſonas exercita, hac Lege puniuntur. De quibus omnibus pleniſſimè ſcribunt Iureconſulti ad legẽ Iuliam de Adulterijs, libro quadrageſimo octauo Pandectarum. Pœna huius legis capitalis eſt.

Tulit eam D. Auguſtus, authoribus Vlpiano, Suetonio, & Seneca libro ſexto de beneficijs. Adeò autem ſeuerè eam exercuit, ut ipſam etiam filiam ſuam neptemq; adulterijs famoſas, damnaret, ex quibus filiæ forum ipſum, ac roſtra, ex quibus pater legem de adulterijs tulerat, ut inquit Seneca, ad ſtuprum placuere. Tulit autem cum hanc, tum alias leges, præter eam, quæ eſt de Maritandis ordinibus in ſexto ſuo Conſulatu,

quem cũ M. Agrippa geſsit, quo etiam anno Auguſti nomen ei à Senatu delatum eſt, ut ſcribit in Chronicis Caſsiodorus. Meminit huius legis Plinius libro ſexto epiſtolarum ad Cornelianum, et Vlpianus in l. 1. ff. de Concubinis.

LEX IVLIA Theatralis.

DIV Romæ uſitatum fuit, ut promiſcuè ludos ſpectarent Ordines, nec cuiquam ut honoratiori ſecretus erat in ſpectaculis locus. Primi aũt ſecernere Senatum à plebe aggreſsi ſunt Sex. Aelius Pætus, & C. Cornelius Cethegus Cenſores Ludis Romanis, quos Aediles C. Attilius Serranus, L. Scribonius Libo ædebant. Huius autem rei author Cenſoribus fuit P. Scipio Africanus, cùm quingentis et octo annis antea promiſcuè ſpectatum fuiſſet. Author Liuius libro tricesimo quarto. Spectabant autem Senatores ex Orcheſtra, qui locus etiam exterarum nationum legatis honoratioribus ſpectandi gratia dabatur, ut author eſt Tacitus.

Roſcia lex. Poſt multos autem annos lata eſt lex Roſcia, quam tulit L. Roſcius tribunus plebis, L. Piſone, M.A-

M. Acilio Conſulibus, ut quatuordecim gradus proximi Equitibus aßignarentur in Theatro, ut ſcribit Florus in Epitome, libro nonageſimo nono. Et Cicero pro Murena: L. Otho uir fortis, meus neceſſarius, Equeſtri ordini reſtituit non ſolùm dignitatem, ſed etiam uoluptatem. Itaque hæc lex, quæ ad ludos pertinet, eſt omnium gratißima, quòd honeſtißimo ordini cum ſplendore fructus quoque iucunditatis eſt reſtitutus. Hæc autem lex Othoni haud mediocrem inuidiam peperit, cùm plebs hoc ſedis diſcrimine magis notatam ſe, q̃ honoratum equeſtrem ordinem putaret. Roſcium tamen in conſulatu ſuo plebi reconciliauit M. Cicero, ut ei Theatrum ingredienti etiam plauſum darent, ut ſcribunt Plutarchus in Cicerone, & Plinius lib. ſeptimo capite triceſimo. In quatuordecim tamen ordinibus non ſedebant niſi qui Cenſum etiam equeſtrem haberent, quamuis alioquin ex familia Equeſtri eſſent. Cicero Philippica ſecunda: Illud tamen audaciæ tuæ, quòd ſediſti in quatuordecim ordinibus, cùm eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus, quamuis qui fortunæ uitio, non ſuo decoxiſſent.

Poſt aliquot aũt annos D. Auguſtus cũ Eque

ſtrem ordinem recognouiſſet, cenſumq́; eius auxiſſet, etiam de iure ſpectandi conſtituit, legem Roſciam imitatus. Hæc lex Iulia Theatralis dicitur. Plinius libro trigeſimo tertio, capite ſecundo: Hac de cauſa conſtitutum, Ne cui ius annulorum eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri, auoquè paterno, Seſtertia quadringenta Cenſus fuiſſet, & Lege Iulia Theatrali in quatuordecim Ordinibus ſedendi. Legis autem Roſciæ rigorem, quæ pauperes Equites à quatuordecim gradibus ſubmouebat, mitigauit Auguſtus. Suetonius in uita eius: Cùm autem plærique Equites, attrito bellis Ciuilibus patrimonio, ſpectare è Quatuordecim non auderent, metu pœnæ Theatralis, pronunciauit, Non teneri eos, quibus ipſis, parentibusúe eorum Equeſter Cenſus unquàm fuiſſet. Quatuordecim iſti Gradus, ſiue Ordines, quia in ijs Equites reſidebant, Equeſtria dicuntur à Seneca, libro ſeptimo De Beneficijs. Et libro quarto Controuerſiarum.

LEX IVLIA SVMptuaria.

IN

IN ROMANA REPVBLICA parſimoniam et frugalitatem primò non leges, nec pœnæ continuerunt: Sed erat cuique ad retinendas eas magiſtra paupertas atque continentia. Si quid autem nonnunquàm luxurioſius actum uideretur, Cenſoria animaduerſio interueniebat. Sed & domeſtica diſciplina ſingulorum ita inſtituta erat, ut ab omnibus uoluptatibus & delitijs abhorreret. Exemplo ſunt Quintia prata, & fictilia M. Curij, notatusquè Conſularis Senex, quòd decem pondo argenti facti haberet. Cùm autem defunctà Punicis Macedonicisquè bellis reſpub. arma in Aſiam uertiſſet, quaſi contagione quadam luxuria uoluptatesquè primùm Romano militi, poſtea etiam plebi obrepſerunt, eóq; tandem peruentum eſt, ùt Aſiam magiſtram ſuam Roma longo interuallo poſt ſe uictam relinqueret. Huic malo dum remedium quæritur, latæ ſunt leges Sumptuariæ: Ex quibus prima fuit Orchia, quæ conuiuas ad certum numerum redegit, de modo Sumptuum nihil conſtituit. Huius Legis latio incurrit in annum quingenteſimū ſeptuageſimum primum ab urbe condita, in Con Orchia.

ſulatum uerò M. *Claudij Marcelli, & Qu. Fabij Labeonis. Legem tulit Orchius tribunus plebis.*

Fannia *Poſt annum deinde uiceſimum ſecundum lata eſt Fannia de Sumptibus: Ne quis uidelicet plus, quàm centenos aſſes inſumeret, & id ludis tantùm Romanis, Plebeis, & Saturnalibus, alijsq́; quibusdam ſtatis diebus. Decem deinde alijs diebus in ſingulos menſes triceni æris in conuiuiorum ſumptus conceſſi erant. Cæteris autem diebus plus q̃ denos inſumere lex uetabat. Cautum etiam erat, Ne quid uolucrum poneretur præter unam gallinam, quæ non eſſet altilis, quod deinde caput tranſlatum per omnes alias ſumptuarias leges ambulauit, authore Plinio libro decimo, capite quinquageſimo. Tulit autem hanc legem C. Fannius Strabo, qui Cos. fuit cum M. Meſſala annis undecim ante Punicum bellum tertium.*

Didia, *Sequitur hanc Didia, quæ non ſolùm Romanis ciuibus, ſed etiam uniuerſis Italis iugum ſuum impoſuit, ſanxitq́; præterea, Vt Qui inuitarent, & qui inuitati adfuiſſent, pœna legis tenerentur. Lata eſt Lex à Didio Tribuno plebis, Appio Claudio Pulchro, Qu. Metello Macedonico Coss. annis decem & octo poſt Fanniam. In tan-*

tum excreuerat luxuria, ut intra tam paucos annos nouam legem ferre, pœnas augere, atq; etiam ad ſocios extendere opus eſſet.

Deinde autem lata eſt lex Licinia, *quæ in cæteris quidem Fanniæ par fuit, nuptijs tantũ ducenos indulſit, certisq; dieb. ſtatuit æris tricenos, deinde carnis aridæ & ſalſamentorum certũ pondus in dies ſingulos conſtituit. Ea autem quæ terra, arbore, uite, nata eſſent, promiſcuè largita eſt.* Licinia. Ab hac lege Centenarias *cœnas uocabant, in quas ex lege non plus centuſſibus præter terra nata impendebantur, authore Feſto lib. 3.* Tulit *eam* P. Licinius Craſſus *cognomine copijsq; iuxta diues, qui cum Cn. Lentulo Conſul fuit anno ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo urbis conditæ.*

Poſt hæc ingentia ac ancipitia bella remp. occupauerunt. Italicum primùm, moxquè ciuile Marianum, quibus, ut fit, cùm legum metus exceſſiſſet ex animis hominum, multiquè in magnis opibus helluarentur, atque ampla patrimonia deuorarent, L. Sylla Dictator, qui eo tempore ægram rempub. aſperis medicamentis curabat, legem ſumptuariam & ipſe tulit, quam Cor-

Cornelia. *neliam uocant.* Legis *ſententia erat, ut Calendis, Idibus,* Nonis, *diebuſq; ludorum, & ferijs quibuſdam ſolennibus tricenos nummos inſumere ius eſſet.* Cæteris *diebus omnibus ternos tantum ſeſtertios præfiniuit.* Eadem *lege minora rebus precia impoſita ſunt.*

Aemilia. *Inuenitur apud authores etiam* Aemilia Sumptuaria, *quam tuliſſe uidetur* M. Aemilius Scaurus Cos. Pli. *lib.* 8 *cap.* 57. Sorices *& ipſos hyeme condi, author eſt* Nigidius, *ſicut glires, quos* Cenſoriæ *leges, princepsq;* M. Scaurus *in conſulatu, non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia aut ex alio orbe aduectas aues.* Hæc *autem lex nõ quo ſumptu, ſed quibus cibis cœnæ inſtruerentur continebat.*

Antia. *Lata eſt etiam lex* Antia Sumptuaria, *quæ præter certum numerum æris, qui in conuiuia erogaretur, id etiam ſanxit:* Ne *quis magiſtratus aut magiſtratum capturus, niſi ad certas perſonas cœnandi cauſa accederet.* Tulit *hanc legem* Anitius Reſtio, *ſed paulò pòſt conſenſu repudiata eſt.* Legis *Sumptuariæ meminit* Cicero *lib.* 7. *epiſt. familiarium ad* Gallum: Lex Sumptuaria, *inquit, quæ uidetur* λιτότητα *attuliſſe, ea mihi*

fraudi

fraudi fuit. Nam dum uolunt iſti lauti terra nata, quæ lege excepta ſunt, in honorē adducere, fungos, heluellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil poſſit eſſe ſuauius. Et Suetonius ait Cæſarem Dictatorem legem præcipuè Sumptuariam exercuiſſe, diſpoſitis circa macellum cuſtodibus, qui obſonia contra uetitum retinerent portarentq; ad ſe, ſubmiſſis nonnunquàm lictoribus atq; militibus, qui appoſita iam è triclinio auferrent.

Poſt hæc legem Sumptuariam etiam Auguſtus tulit. princeps, ſi ulla alia re, frugalitate certè, ac ſumptuum moderatione maximè commendandus, atq; ea lex poſtrema ad populum peruenit. Qua quidem aliquid de ſuperiorum legum duritia remiſſum eſt. Nam profeſtis diebus ducenti nummi permittebantur, Feſtiuis autem diebus trecenti, nuptijs uerò & repotijs mille. Poſtea Edicto Tiberij conceſſum eſt, ut ſumptus cœnarum per dierum uarias ſolennitates à trecentis ſeſtertijs ad usq; duo millia propagari poſſet, ut his ſaltem finibus efferueſcens, ſeſeq; longè ac latè proferens luxuria contineri, coërceriq; poſſet. Dicuntur hæ leges etiam Cibariæ, quas ex Rhetris Lycurgi Romam tranſlatas eſſe ſcribit Iulia.

Ammianus lib.16. Præterea Gellius lib. 2. cap. 24. & lib.20.cap.1. & Macrobius lib.2.cap.28. plura de his ſcribunt. Et hactenus quidem de legibus Iulijs, in quas etiam alias de eiſdem rebus latas coniecimus, ob Auguſtæ familiæ inclytam per omnes terras, omnesq; ætates amplitudinem atq; Maieſtatem.

LEX LICINIA DE CONSVLE ex plebe creando, atq; ære alieno minuendo.

C. Licinius Stolo Trib. pl. tres ſimul leges tulit. Vnam Agrariam, de qua inter Agrarias dictum eſt. Alterã, quæ tamen prima promulgata eſt, de ære alieno minuendo, ut deducto eo de capite, quod uſuris pernumeratũ eſſet, id quod ſupereſſet triennio æquis portionibus perſolueretur. Hæc lex maximè plebi placuit, exhauſtæ fœnore, atq; ære alieno obrutæ, itaq; huius maximè actionis fiducia etiam reliquas duas Tribuni ſuſceperunt. Tertia lex fuit de altero Cos. ex plebe creando. Nam ad ea tempora ſoli Patricij in maiorum magiſtratuum poſſeßione erant, quæ res plebis potentiam uehementer debilitabat. Quare

in hanc legem pertinaciſſimè à Patribus pugnatum eſt. Conciones atq; adeò contentiones potius apud Liuium habentur. Sed uicti tandem Patres legem perferri paſſi ſunt, atque ita primus de plebe Cos. factus eſt L. Sextius Lateranus, cùm antea per annos trecentos octoginta nouem nemo de plebe, aut conſulatu, aut præfectura urbis, Magiſterioúe aliquo potitus eſſet. Deinde autem ſancitum eſt, ut ſemper alter utique Cos. de plebe crearetur, quod deinceps obſeruatum eſt. Hæ autem tres leges ciuitatem diſcordia laborantem propter ordinum diſſidia in concordiam reduxerunt, ſimulque & patrum nimiam potentiam caſtigârunt, & plebeiam humilitatem ita extulerunt, ut deinde plebs à patribus contemni deſierit.

LEX LICINIA ET
Ebutia.

HAE duæ leges contra ambitioſas atq; quæſtuoſas magiſtratuū rogationes latæ ſunt, quib. illis facultas præciditur, ſub nomine et prætextu popularis cõmodi ſiue ſe, ſiue ſuos locupletare. Cic. de lege Agraria cõtra Rullū: Quos tandem

Decem-

Decemuiros creare uult? Se primũ. Qu' licet? Leges enim ſunt ueteres, neq; eæ conſulares, ſi quid intereſſe hoc arbitramini, ſed Tribunitiæ uobis maioribusq; ueſtris uehementer gratæ atq; iucundæ, Licinia eſt lex atq; altera Ebutia, quæ non modò eum qui tulerit de aliqua curatione ac poteſtate, ſed etiam collegas eius, cognatos, affines, excipit, ne eis poteſtas curatioue mandetur. Idẽ pro domo ſua ad Pontifices: Præterquam quòd ne id quidem per legem Liciniam, ut ipſe tibi curationem ferres, facere potuiſti. Ex his uerbis Ciceronis tam claris, tamq; non ambiguis facilè ſententia legum Liciniæ & Ebutiæ perſpicitur. Sed hæ quo tempore latæ ſint, cùm præſertim eas Tribunitias eſſe Cicero dicat, ſcire non poſſum, cùm maxima pars Romanarum Annalium temporum iniuria perierit. Ad has leges Cicero etiam lib. 13. ad Atticum alludere uidetur. *Atq; hoc etiam accepi, non ſolitos maiores noſtros legare in decem qui eſſent imperatorum neceſſarij, ut nos ignari pulcherrimorum inſtitutorum, aut negligentes potiùs M. Lucullum & L. Murenam & cæteros ad L. Lucullum miſimus.* Fuit autem M. Lucullus frater L. Luculli, Murena uerò gen-

tilis & cognatus, Nam & Murenæ & Luculli ex gente Licinia fuerunt, cognominibus tantum diſtincti.

LEX LICINIA DE IVDICIO *communi diuidundo.*

HVIVS *legis obſcura admodum eſt ratio, cuiusq; uno tantum, quod ſciam, in loco fiat mentio, nempè apud Martianum in.l Finali.ff. de alienatione Iudicij cauſa facta. Si quis, inquit, iudicij communi diuidundo euitandi cauſa rem alienauerit, ex lege Licinia interdicitur ei, ne communi diuidundo iudicio experiatur. Hactenus Martianus.*

LEX LECTORIA DE CIR- *cumſcriptione adoleſcentum.*

LECTORIA *lex eum, qui adoleſcentem, aut furioſum, quiq; ſuæ authoritatis, iurisq; non eſſet, circumſcripſiſſet, fraude doloue malo iudicio publico perſequebantur. Iubebat etiam huiuſmodi perſonis Curatores dari. Cicero lib. 3. de Diuinatione. Inde tot Iudicia de Fide mala,*

Tutelæ,

Tutelæ, Mandati, pro ſocio, fiduciæ, reliqua quæ ex empto, aut uendito, aut conducto, aut locato contra fidem fiunt. Inde Iudicium publicum rei *priuatæ lege Lectoria. Idem lib. 3.* Officiorum. *Atq; iſte dolus malus etiam legibus erat uindicatus, ut Tutela XII Tabulis, Circumſcriptio adoleſcentũ lege Lectoria, et ſine lege iudicijs, in quibus ex fide bona agitur. Item Capitolinus in Antonino Philoſopho: De Curatoribus uerò, cũ antè non niſi ex lege Lectoria uel propter laſciuiã, uel propter dementiam darẽtur, ſtatuit, ut omnes adulti curatores acciperent non redditis cauſis.* Hanc legẽ *Alciatus nunquam ſine ſummi honoris præfatione à nobis nominandus Quinam uicenariam apud Plautum in Pſeudolo in perſona Calidori adoleſcentis, dici putat, quem uide lib. 6. parergon Iuris ciuilis cap. XVI. Legem autem tulit Qu. Latorius.*

LEX MANILIA.

LEGE *Manilia Quæſtio conſtituta eſt bello Iugurthino in eos, qui pecunias à rege accepiſſent. Saluſtius de bello Iugurthino: Interea Romæ, inquit, Bracchus Manilius Lemetanus Tr. pl, roga-*

pl.rogationem ad populum promulgat, ut quære retur in eos, quorũ conſilio Iugurtha Senatus de creta neglexiſſet, quiue ab eo in legationibus & Imperijs pecunias accepiſſent, qui elephantos, quiq; perfugas tradidiſſent, itemq; qui de pace et bello cũ hoſtib. pactiones feciſſent. Ad hãc Quæ ſtionẽ exercendã conſtituti erant tres Quæſito- res, inter quos fuit M. Aemilius Scaurus, qui quã uis et ipſe huic crimini affinis eſſet, artificio tamẽ quodã perfecerat, ut non ſolùm inter reos nõ reci peretur, ſed etiã Quæſitor ipſe ac iudex in alios iudiciũ exerceret. Quæſtione aũt hac publica cõ demnati ſunt quatuor Conſulares uiri, atq; unus Sacerdos C. Sulpicius Galba. Cõſulares aũt fue rũt L. Calphurnius Beſtia, C. Portius Cato, Sp. Albinus, L. Opimi⁹, qui C. Gracchũ interfici cu rauerat, quã ob cauſam potiſſimũ à Gracchanis iudicibus. i. Equitibus è ciuitate ſublatus eſt, cùm antea à populo, accuſante Qu. Decio Trib. pl. quòd indemnatos ciues in carcerem conieciſſet, abſolutus eſſet, ut ſcribunt Florus lib. ſexageſimo & Cicero in Bruto. Hæc autem lex inuidioſa ad modũ nobilitatis potentiam uehementer afflixit, tumq; primùm plebs iacentibus nobilibus, nouos

homines

homines ambitioſos atq; cupidos ad honores euehere cœpit, ex quo paulò pòſt atrox bellum ciuile ſequutum eſt, in quo magna parte nobilitatis extincta, ipſi tandem nobiles duce Sylla uicerunt, populusq; et præſertim Equeſter ordo malè conſultorum pœnas acerbiſſimas dedit.

LEX MANILIA DE BELlo *Mithridatico.*

HAC *autem lege Manilia belli Mithridatici cura* Cn. Pompeio Ma*gno demandata eſt, reluctantibus patribus, plebe uerò omnibus uiribus annitente.* Mouebat autem Patres *L. Luculli authoritas, qui ea tempeſtate fœliciter hoc bellũ gerebat, & penè confecerat: quem à reliquijs belli abſtrahi, eiusq; conſumati laude & gloria fraudari iniquum cenſebant.* Plebem autem agitabant *cum innata leuitas, tum odium Luculli, fauorq; erga* Pompeium. *Tulit igitur legem* Manilius *Trib. pl. quem* Paterculus *ſemper uenalem atque alienæ miniſtrum potentiæ fuiſſe ſcribit. Legem autẽ ſuaſit* Cicero *Prætor oratione ampliſſima, in qua ſimul & magnitudinem difficultatemq; belli demonſtrat, &* Pompeium *magnis laudibus ornat.*

ornat. Hæc autem acta ſunt L. Volcatio, M. Le-
pido Conſulibus. Salubris uerò Reipub. rogatio
Manilia fuit: Nam eo bello ſingulari Pompeij fœ-
licitate ac uirtute Mithridates omnibus rebus
exutus, filij ſui ſcelere mortem ſibi afferre cona-
tus eſt, populoq́ue Romano uectigalia antiqua o-
mnia reſtituta, ac noua inſuper adiecta ſunt. De
qua re plura ſcribunt Hiſtorici. Meminit hu-
ius legis Quintilianus libro ſecundo his uerbis:
Nec me fallit eas quoque leges eſſe, quæ non in
perpetuum rogentur, ſed de Honoribus, aut Im-
perijs, qualis Manilia fuit, de qua Ciceronis ora-
tio eſt.

LEX MANILIA DE Suffragijs Libertinorum.

HANC legem, authore Pediano, i-
dem Manilius tulit, ipſis Compita-
libus poſt pauculos dies q̃ tribuna-
tum inierat. Vt autem ratio ipſius
legis plenius percipiatur pauca de Libertini Or-
dinis ſuffragijs dicemus. Cùm igitur Romæ tri
ginta quinque Tribus eſſent, in quas uniuerſus
Po. Ro. diſtributus erat, Libertini ex inſtituto
Seruij Tullij in quatuor tantùm Vrbanis Tri-

bubus ſuffragia ferebant, cùm Ruſticæ propriè in genuorum eſſent, ut inquit Plinius. Multoq; tempore nemo libertinus in tribu Ruſtica cenſus fuit præter Vindicium, cui ob coniurationem Aquiliorum detectam, optio à P. Valerio Conſule data eſt, ut in qua tribu uellet ſuffragium ferret, ut ſcribit Plutarchus in uita Publicolæ. Ipſi deinde Cenſores, ad quorũ curam hæc pertinebant, maxima opera hoc egerunt, ne libertini Ruſticis tribubus immiſcerentur. Appius autem Claudius, cùm in Cenſura, quas ſperauerat in Senatu opes non eſſet conſecutus, ad humilimam plebẽ ſe contulit, ac libertinos in omnes tribus diſtribuit, non nullos etiam in Senatum allegit, quamuis eam lectionem ratam nemo habuerit. Hi autem cùm & multi eſſent, ac aſſiduè in foro uerſarentur, cùm in alijs urbanis actionibus, tum uerò in comitijs planè dominabantur, ſtatumque ciuitatis turbabant, mandando infimis quibuſque honores, quippè opera illorum Cn. ille Flauius & ipſe libertini generis ad ædilitatem ſumma cum Nobilitatis indignatione peruenerat. Ipſa uerò plebs ingenua agriculturæ operam nauabat, nec intereſſe omnis ciuilibus negotijs poterat, ita fiebat,

bat, ut omnia quæ per populum agebantur, forenſis illa factio ageret. Quæ res cùm totius reipublicæ faciem turpitudine quadam deformaret, Qu. *Fabius Rutilianus* Cenſor *libertinos omnes in quatuor Vrbanas Tribus, in quibus antea fuerant, coniecit.* Et *Liuius quidem Vrbanarum Tribuum nomen tum primùm emerſiſſe ſcribit.* Dio-*nyſius autem Halicarnaſſeus author ipſo Liuio haud paulò diligentior, Quatuor illas Seruium Tullium inſtituiſſe tradit, quem nos libentius ſumus ſecuti. Sæpè poſtea libertini, cùm ſe Ruſticis tribubus infudiſſent, inde emoti ſunt. Cæterũ* L. *Cornelius Cinna Cos. pulſus per diſſenſionem ciuilẽ ab Octauio collega, Libertinis pollicitus eſt, ſi ad recuperandam dignitatẽ ſuam auxilio eorũ adiutus eſſet, diſtributurũ ſe eos in triginta quinque Tribubus, et paulò poſt occupata urbe, quod promiſerat præſtitit, cuius rei* Appianus *&* Florus *authores ſunt. Improbata aũt poſt uictoriã nobilitatis Cinnæ tyrannide, actisq; eius reſciſsis, etiã libertinis Cinnæ beneficiũ ereptum eſt.* Nec *quisq̃ deinde cauſam eorũ recepiſſe traditur, præter hunc Cn. Manliũ, qui Libertinorũ ac ſeruorũ manu ſubnixus, perditiſsimam legẽ tulit, ut liber-*

tinis in omnibus tribubus ſuffragium eſſet, idq́; per tumultum egit, & cliuum Capitolinum obſedit. Hunc autem cœtum L. Domitius Aenobarbus Quæſtor perrupit, atque diſiecit, & quibuſdam Manlianis interfectis, Libertinos omnes, ipſumque Manilium à ſpe ferendæ legis remouit. Hæc legis Maniliæ ſententia fuit, de qua & Cicero pro Milone loquitur.

LEX MARIA

De Pontibus.

HAEC LEX AD COERcendum Ambitum Pontes anguſtiores fecit, ut dicit Cicero libro tertio De Legibus. Erant autem Pontes in campo Martio, per quos ſuffragia ferebantur, ut colligitur ex Cicerone libro primo ad Herennium, ubi de Conſtitutione diffinitiua tractat, & ex Suetonio in Cæſare, ubi dicit coniuratos in animo habuiſſe Cæſarem in campo per comitia tribus ad ſuffragia uocantem, diuiſis partibus è ponte deijcere, atque exceptum trucidare. A quo autem Mario Prætorene, an Conſule VII. lata ſit hæc lex non magni momenti, affirmare non poſſum.

LEX

LEX MARIA

De Moneta.

MARIA LEGE RATIO *Nummaria conſtituta eſt, quæ eo tempore ita uaria erat, ut homines quid haberent ignorarent.* Cicero *libro tertio de Officijs:* Ne Marius quidem Gra*tidianus officio boni uiri functus eſt, tunc, cùm* Prætor eſſet, *collegiumq́;* Prætorum Tribuni *plebis adhibuiſſent, ut res* Nummaria *de communi ſententia conſtitueretur. Iactabatur enim temporibus illis nummus ſic, ut nemo ſcire poſſet, quid haberet. Conſcripſerunt communiter* Edi*ctum cum pœna & iudicio, conſtitueruntq́;, ut omnes ſimul poſt meridiem in roſtra deſcenderent, & cæteri quidem alius aliò.* Marius *à ſubſellijs in roſtra rectà, & quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit.* Quod autem Cice*ro hic* Edictum *dicit,* Plinius *legem uocat libro triceſimo tertio, cap. nono, de Denario loquens; Alij, inquit, è pondere ſubtrahunt, cùm ſit iuſtum octoginta quatuor è libris ſignari. Igitur ars facta Denarios probare, tam iucunda lege plebi, ut* Mario *Gratidiano uicatim totas ſtatuas dicârit.*

Ad has autem ſtatuas etiam thus & cerei adhibiti ſunt, quo modo dijs ſupplicabatur. Huius rei authores ſunt Cicero *&* Seneca *libro tertio de Ira. Hic eſt ille* Marius Gratidianus, *cuius caput* Ca*tilina per urbem tulit, quod ei inuidioſiſſimè obijcit* Cicero.

LEX MEMMIA DE *Calumniatoribus.*

MEMMIA *lege Calumniatoribus pœna conſtituta erat. Calumniantur autem, qui falſas accuſationes inſtituunt, fraude doloue malo.* Cicero *pro* Roſcio *Amerino: Ita tamen te quæſtus cupidum eſſe oportebat, ut horum exiſtimationem & legem* Memmiam *putares aliquid ualere* oportere. V*lpianus in l.1.ff.ad Senatuſconſultum* Turpilianum: *Calumniatoribus, inquit, pœna lege* Memmia *irrogatur, ſed non utique qui non probat quod intendit, protinus calumniari uidetur. Papinianus etiam in l. Quæſitum.ff. de Teſtibus ait, eos qui in publicis iudicijs calumniæ damnati ſint, poſtea in iudicio publico teſtimonium dicere non prohiberi Lege Memmia. Cautum etiam erat hac lege, Vt abſentes*

reip.

reip. cauſa iudicium ſubire non cogerentur. Vale*rius lib. 3.* Cōtra M. *Antonius ille diſertus* Quæ*ſtor proficiſcens in Aſiam Brunduſium iam peruenerat, ubi literis certior factus, Inceſti ſe poſtulatum apud* L. *Caßium Prætorem, cuius Tribunal propter nimiam ſeueritatem ſcopulus reorum dicebatur, cùm id uitare beneficio legis Memmiæ liceret, quæ eorum qui reipublicæ cauſa abeſſent recipi nomina uetabat, in urbem tamen recurrit. Hæc lex in libris Iuris ciuilis duobus in locis falſo legitur* Rhemnia *pro Memmia. Quis enim unquàm apud* Romanos *nominis alicuius Rhemnius fuit, à quo lex denominationem haberet? cùm contrà Memmij & honoribus ſummis functi, & apud* Hiſtoricos *&* Oratores *celebres ſint. Præterea cùm hæc lex cùm apud Ciceronem tum apud* Valerium *incorruptè ac rectè legatur, nemo uel mediocri iudicio præditus dubitabit, quin in duobus illis locis ſuprà productis non Rhemnia ſed Memmia legendum ſit.* Vnde *magis miror, quoſdam* Ciceronis Interpretes *locum illum pro* Roſcio *ex libris legum conatos emendare, nulla nec probabili nec ueriſimili ratione appoſita.*

LEX MENIA DE AVTHO- *ritate Patrum.*

HAEC *lex de minuenda authoritate Senatus lata eſt. Authoritatem autem non uoco opinionem grauitatis, prudentiæ, ac magnitudinis cuiuſdã, quam in magnis ac claris uiris eſſe credimus: ſed conſenſum maioris uel prudentioris alicuius, ſine quo res à nobis actæ ipſo iure, nihil ualent.* Hinc *uocabant antiqui* Autores *mulierum, ſine quorũ conſenſu, quæcunque egiſſent mulieres rata non erant, ut ſcribunt Liuius lib. 37. & Cicero pro Flacco & A. Cecinna. Quid autem ſit* Authorem *fieri, tradit Paulus in. l.* Etiam ſi. *ff. de Authoritate & conſenſu Tutorum. Etiamſi, inquit, non interrogatus Tutor author fuerit: ualet authoritas eius, cùm ſe id probare dicit, quod agitur: hoc eſt enim Authorem fieri. Antiquitus igitur id iuris Patres habebant, ut tum demum rata eſſent quæ populus iuſſerat, ſi Patres authores fierent, id eſt, cùm rem factam probarent. Liuius lib. 6. Et ne is quidem finis certaminum fuit: quia*

 Patri-

Patricij ſe authores fore negabant. Et Victorinus ait, *ſine authoritate & conſenſu Senatus nullam legem olim ferri potuiſſe.* Cùm autem ſæpe fieret, ut Patres rerum à populo decretarum authores fieri nollent, lata eſt lex Menia, quam ita moderati ſunt latores, ut Patribus authoritas quidem relinqueretur, ſed eneruata planè ac inutilis. Cùm enim antea poſt latum ſuffragium authoritas Patrum requireretur, ſanxit legislator, ut ante initum ſuffragium authores fierent eius rei, quã populus iuſſurus erat; ita fiebat, ut quicquid populus iuſsiſſet, ex authoritate Patrum actum uideretur. Liuius li. primo: Decreuerunt enim, ut cùm populus regem iuſsiſſet, id ſic ratum eſſet, ſi Patres authores fierent: hodieq; in magiſtratibus legibusq; rogandis uſurpatur idem ius ui ademptum; priuſquàm populus ſuffragium ineat, in incertum comitiorum euentum Patres authores fiant. Et Cicero pro Plancio: Nam ſi ita eſſet, ut, quod Patres apud maiores noſtros tenere non potuerunt; ut repræhenſores eſſent comitiorum, id haberent Iudices, quod etiam uel minus eſt ferendum: Tum enim magiſtratum non gerebat is qui ceperat, ſi Patres authores non erant facti: nunc

poſtulatur à uobis, ut eius exilio qui creatus ſit, iudicium Po.Ro.reprǽhendatis. Hinc eſt quòd Saluſtius in oratione Macri Trib. pl. dicit: Libera, inquit, ab authoribus Patricijs ſuffragia maiores ueſtri parauerunt. Hanc autem legem à Trib. pl. Menio latam fuiſſe arbitror, cùm etiam antea in eadem poteſtate M. Curius Patres authores fieri coëgiſſet. Plinius de uiris illuſtribus, de Curio loquẽs: Trib. pl. Patres authores fieri coëgit comitijs, quibus plebeius magiſtratus creabatur. Item Cicero in Bruto: M. Curium, quòd is Trib. pl. Appio Cæco diſerto homine comitia contra leges habente, cùm de plebe Conſulem non accipiebat, Patres antea authores fieri coëgit: quod fuerit permagnum lege Menia nondum lata. Hac igitur ratione Patribus adempta eſt authoritas, quam ijs Romulus, ut ſcribit Dionyſius tradiderat, quamuis ſub ſpecie quadã uſurparetur. Quare quidam, dum ſuperiorem locum Liuij interpretantur, falſò exiſtimârunt Liuium de Cæſaribus loqui, qui Patribus antiquum illud authoritatis ius ui ademiſſent, cùm iamdudum lege hac Menia ablatum fuiſſet.

LEX

LEX METELLA.

HAE C lex non ita multum ad ſtatum reip. pertinuit, ſed magis ad Fullones. Plinius lib.35.ca.17.ubi de creta loquitur,qua ueſtes poliuntur: Vmbrica,inquit, non niſi poliendis ueſtibus aſſumitur. Neque enim pigebit hanc quoq; partẽ attingere, cùm lex Metella extet Fullonibus dicta,quam C.Flaminius & L.Aemilius Cenſores dedere ad populũ ferendam,adeò omnia maiorib. curæ fuerunt.Ex his conſtat hanc legem de ratione poliendarum ueſtium Fullonibus datam,quam ex præcepto et uoluntate Cenſorum,Metellus tulit ad populum,unde lex Metella dicitur.

LEX OPPIA DE MVNdo muliebri.

HANC legẽ ad coërcendam mulierum luxuriã tulit C.Oppius Trib. pl.Qu.Fabio Maximo,Tib. Sẽpronio Graccho Conſulibus in medio ridore belli Punici Secundi: Ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet,neu ueſtimento uerſicolori uteretur,neue iuncto uehiculo in urbe oppidoue, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum

publi-

publicorum cauſa ueheretur. Poſt hæc autem, cùm quieta à bellis tam ancipitibus eſſet reſp. M. Fundanius & L. Valerius Trib.pl. de Oppia lege abroganda ad populum tulerunt. Dixit pro lege M.Portius Cato Conſul, rurſus contra legem Tribunus L. Valerius, quorum orationes diſertæ ſanè atque uehementes apud Liuium extant. Lex autem populi iuſſu, ingenti fœminarum gaudio antiquata eſt, uiceſimo anno quàm lata erat, author huius rei Liuius lib. 37.

LEX PAPYRIA DE SA-*crandis agris.*

ANTIQVA *conſuetudo in rep. Romana fuit, ut conſecrarentur ædes, quæ Sacræ appellantur, agri præterea de hoſtibus capti, cuiusmodi fuit ager Carthaginenſis, ut ſcribit Cicero contra Rullum. Campus etiam Martius expulſis regibus ſacratus fuit, authore Liuio lib. ij. Sacrabantur præterea aræ, quæ religionem loco afferrent, in quo erant conſecratæ, ut ara Martis in campo Martio, ut tradit Liuius lib. 39. Prohibuit igitur lex Papyria iniuſſu populi, ædes, terram, aramue conſecrare. Hanc autem legem male intel-*

lè intellexit P. Clodius, qui putauit iuſſu populi etiam priuatorum ciuium ædes conſecrari, eaq́; ratione poſſeſſoribus auferri poſſe, ut ſcribit Cicero pro domo ſua ad Pontifices. Tulit autem legem Qu. Papyrius Trib. pl. *ſed quo tempore incertum.* Agri autem qui conſecrabantur in nullius bonis erant ex iure Romano, quemadmodũ & ciuitates, ſi in ijs aratrum ductum eſſet, quod paſſa eſt Carthago, omnia iura ciuitatum quaſi morte habere deſinebant, *authore* Modeſtino in l. Si Vſufructus. ff. Quibus modis Vſufructus uel uſus amittatur. Ad hanc conſuetudinem etiã alludit Horatius Carminum lib. 1. Ode 16.

Iræ Thyeſten exitio graui
Strauere, & altis turribus ultimæ
Stetere cauſæ, cur perirent
Funditus, imprimeretq́; muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

Fuit igitur, ut Acron inquit, eadem conſuetudo & condendis & euertendis ciuitatibus. Aratrum enim, cùm conderentur urbes, duci conſueuiſſe ex Virgilio, *&* Plutarcho *in uita* Romuli, *itemq́;* Cicerone Philippica .ij. *notius eſt, quàm ut hic diu ſit immorandum. Antiquum autem il-*

lum

lum morem in euertendis urbibus retuliſſe uidetur fortiſſimus ſapientiſſimusq; princeps Fridericus Aenobarbus Auguſtus, qui Mediolanum captum euerſumque aratro uertit, ut oſtenderet omnia ciuitatis iura inde penitus ſublata. Idem in Brixiam & Bononiam ſtatuiſſe Henricum ſcribunt, Bartolus in.l. aut facta.§. Nonnunquam. ff.de pœnis, & Panormitanus in.c. Dilectus. extra.de Simonia.

LEX PAPYRIA DE Nexis.

EX iure XII tabularum conſtitutũ olim fuit, ut debitores, ſi ſoluendo non eſſent, creditori ſeſe nexum dare cogerentur, ut miſer ſcilicet debitor, quod in ære nõ haberet, lueret in corpore. Erat autem nexorũ miſerrima conditio, cùm ad omnes iniurias cõtumeliasq; creditorum expoſiti eſſent, & catenis conſtricti, multis laborib. quaſi ſerui attererentur. Hoc igitur ius ad extremum *ob L. Papyrij fœneratoris ſingularem libidinem ac crudelitatem eſſe deſijt. Is cùm C. Publium ætate formaq; præſtantem adoleſcentem, qui ſe ei ob æs alienum paternum nexum dederat, de tur-*

piſſimo obſequio appellare auſus fuiſſet, atque adoleſcens ingenuitatis magis, quàm præſentis fortunæ memor, impudicum ac inceſtum ſermonem, non ſolùm animo, ſed ne auribus quidem reciperet, indignatus fœnerator tergum iuuenis uerberibus lacerauit. Quæ indignitas cùm in populum uociferante adoleſcente emanaſſet, ingens concurſus factus eſt: ibi ob repentinum tumultum cõuocato Senatu, negotiũ Conſulibus L. Papyrio, et C. Petilio datum eſt, ut legem ad populum ferrent. Ne quis niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus aut in neruo teneretur. Pecuniæ debitæ bona debitoris non corpus obnoxium eſſet. Ita nexi ſoluti cautumq; in poſterum ne necterentur. Author Liuius lib. 8.

LEX PAPYRIA DE REfectione Trib. pl.

C. Papyrius Carbo Trib. pl. rogationẽ tulit, ut eundem trib. pl. quoties quidẽ uellet creari liceret, quod multis legib. uetitum erat. Rogationẽ Carbonis diſertiſſimi ciuitatis, atq; in his etiã C. Lælius & P. Africanus diſſuaſerunt, in qua etiã oratione P. Africanus dixit, Tib. Gracchũ

iure

iure cæſum uideri. Suaſit contra Rogationē C. Gracchus, ſed Scipio obtinuit, lexq́; admodum popularis uiſa, ſuffragijs populi repudiata eſt. Cuius rei authores ſunt Florus lib. 59. & Cicero in Lælio. Hic eſt ille C. Carbo homo ſeditioſus, qui eidem illi Scipioni uim attuliſſe exiſtimatus eſt, authore Cicerone lib. ij. epiſtolarum ad Qu. Fratrem. Et cùm deinde à L. Craſſo oratore præſtantiſsimo accuſatus fuiſſet, diffidens cauſæ ſuæ Cātharidas ſumpſiſſe dicitur, ut ſcribit idem Cicero lib. 9. epiſtolarum ad Papyrium Pætum.

LEX PAPYRIA MO- *netaria.*

ASSES *quibus olim* Po. Ro. *utebatur, uario & diuerſo pondere percuſsi ſunt, pro ratione temporum, ſtatuq́; reip. Cæterùm poſt bellum Punicum ſecundū Aſſes Semunciales facti ſunt lege Papyria, ut tradit Plinius lib. 33. ca. 3. Quis autem ex gente Papyria hanc legem tulerit, non traditur.*

LEX PEDIA.

LEGE Pedia, quam Conſul Pedius collega Cæſaris Octauiani tulit, omnibus qui Cæſarem patrem interfecerant damnatis, aqua & igni interdictum eſt. Ex his autem præcipui fuerunt, M. & D. Bruti, C. Caſsius, Sulpitius Galba, Tullius Cimber, C. Trebonius, Seruilij duo cognomento Caſcæ, et multi alij, qui diuerſis modis, omnes tamen mox miſerè periere. Conſul autem Pedius ædita proſcriptione Triumuirali, cum in urbe tumultus ac conſternatio orta eſſet, Vrbem circumiens, ac laboribus ſolicitudineq; confectus, interijt, authore Appiano, lib. quarto bellorum ciuilium. Meminit huius legis Suetonius in Nerone & Galba.

LEX PETILIA DE Peculatu.

PETILIA LEGE PECVlatus quæſtio conſtituta eſt in eos, qui pecuniam ex præda bello Aſiatico, quod cum rege Antiocho geſtum eſt, interuertiſſe inſimulabantur. Hoc autem maxime pertinebat ad L. Scipionem, qui bellum illud Conſul geſſerat, atque ad Legatos eius

Quæſtoresq́;. In omnes præterea, qui pecuniam publicam ad ſuos uſus auerterant, Terentio Culleoni Prætori, quoad in magiſtratu fuit, Quæſtio mandata eſt. Vnde Liuius libro triceſimo nono ſcribit Cn. Manlium Volſonem ſerius triumphaſſe, ne Qu. Terentio Prætore cauſam lege Petilia diceret. Pœna autem legis erat, ut lite æſtimata, ſi pecunia iudicata ex damnati bonis redigi non poſſet, duceretur reus iuſſu Quæſitoris in uincula, ibiq́; ad finem uſque uitæ eſſet. Deinde poſt mortem nudus ante carcerem proijceretur. De qua re plura ſcribit Liuius libro triceſimo octauo.

LEX PETRONIA.

QVA de re principaliter hæc lex lata ſit, affirmare non auſim, duo tamen ea cauta fuiſſe inueni, Primò, Ne dominis poteſtas eſſet ad beſtias depugnandas ſuo arbitratu ſeruos tradere. l. Circumcidere. ff. ad legem Corneliam de Sicarijs. Secundò, Vt ei, qui iure uiri delatum adulterium non peregiſſet, nunquàm poſtea deferre hoc crimen permitteretur. l. Abolitionem. C. ad legem Iuliam de Adulterijs & ſtupris.

LEX

LEX POMPEIA DE *iure Coloniarum.*

COLONIAS *olim Romani ad exemplum Græcorũ plurimas in uaria loca deduxerunt, quæ eſſent ceu propugnacula Imperij,atq; rei* Romanæ *quaſi effigies quædam & ſimula-*
. *Hæ autem coloniæ duorum generum fue-*
t. Nam aliæ Romanæ,*aliæ* Latinæ *diceban-*
*,propter iuris diuerſitatem.*Nam Romanæ *co*
æ ciuium Romanorum *erant, quibus ius ciui*
s non minus ac ijs qui in urbe habitabant, intè
*m erat.*Latinæ *autem* Coloniæ,*tametſi & i-*
à Romanis, *et ex* Romanis *conſtituerentur,*
tamen ſimulac deductæ erant, Romanorum
ium iure, ſed Sociorum, id eſt, Latinorum
e utebantur. Ex iure enim Romano ita com-
ratum erat, ut ſi ciues Romani *in* Latinam *Co*
iam nomina dediſſent, uel ſua uoluntate, uel
tũ mulctæ, aut pœnæ alicuius, ipſi Latini
ris fierent, Ciuitatemque amitterent. Cuius
i author eſt Cicero *pro* Domo *ſua ad* Pon-
ficẽs, & pro A. Cecinna. Si autem Latini *in*
loniam Romanam *eſſent profecti, ciues* Roma

Quæſtoresq́;. In omnes præterea, qui pecuniam publicam ad ſuos uſus auerterant, Terentio Culleoni Prætori, quoad in magiſtratu fuit, Quæſtio mandata eſt. Vnde Liuius libro triceſimo nono ſcribit Cn. Manlium Volſonem ſerius triumphaſſe, ne Qu. Terentio Prætore cauſam lege Petilia diceret. Pœna autem legis erat, ut lite æſtimata, ſi pecunia iudicata ex damnati bonis redigi non poſſet, duceretur reus iuſſu Quæſitoris in uincula, ibiq́; ad finem uſque uitæ eſſet. Deinde poſt mortem nudus ante carcerem proijceretur. De qua re plura ſcribit Liuius libro triceſimo octauo.

LEX PETRONIA.

QVA de re principaliter hæc lex lata ſit, affirmare non auſim, duo tamen ea cauta fuiſſe inueni, Primò, Ne dominis poteſtas eſſet ad beſtias depugnandas ſuo arbitratu ſeruos tradere. l. Circumcidere. ff. ad legem Corneliam de Sicarijs. Secundò, Vt ei, qui iure uiri delatum adulterium non peregiſſet, nunquàm poſtea deferre hoc crimen permitteretur. l. Abolitionem. C. ad legem Iuliam de Adulterijs & ſtupris.

LEX

LEX POMPEIA DE iure Coloniarum.

COLONIAS olim Romani ad exemplum Græcorũ plurimas in uaria loca deduxerunt, quæ eſſent ceu propugnacula Imperij, atq; reip. Romanæ quaſi effigies quædam & ſimulachra. Hæ autem coloniæ duorum generum fuerunt. Nam aliæ Romanæ, aliæ Latinæ dicebantur, propter iuris diuerſitatem. Nam Romanæ coloniæ ciuium Romanorum erant, quibus ius ciuitatis non minus ac ijs qui in urbe habitabant, integrum erat. Latinæ autem Coloniæ, tametſi & ipſæ à Romanis, et ex Romanis conſtituerentur, non tamen ſimulac deductæ erant, Romanorum ciuium iure, ſed Sociorum, id eſt, Latinorum iure utebantur. Ex iure enim Romano ita comparatum erat, ut ſi ciues Romani in Latinam Coloniam nomina dediſſent, uel ſua uoluntate, uel metu mulctæ, aut pœnæ alicuius, ipſi Latini iuris fierent, Ciuitatemque amitterent. Cuius rei author eſt Cicero pro Domo ſua ad Pontifices, & pro A. Cecinna. Si autem Latini in coloniam Romanam eſſent profecti, ciues Roma

ni propterea non fiebant, ſed Latini iuris erant, ut ſcribit Liuius libro triceſimo quarto, de Ferentinatibus. Huiuſmodi igitur diſcrimen inter Latinas & Romanas Colonias fuit. Cæterùm poſtquàm Latinis, id eſt, Socijs ciuitas data eſt, lege, ut diximus, Iulia, cœperunt Latini omnes, qui in Latio erant, & plerique Itali ciuitatis iure uti, à quo tamen excluſæ erant Tranſpadanæ Coloniæ, quæq; extra Italiam finitimæ Pado in agro Gallico erant conſtitutæ, ut Ariminum & reliquæ. His igitur Cn. Pompeius Strabo Conſul lata lege idem ius dedit, quod Latinis, id eſt, ut Aſconius inquit, ut petendi magiſtratus gratia ciuitatem Romanam adipiſcerentur, & hæreditates à Po. Ro. capere, reliquoq; iure Romanorum ciuium uti poſſent. Has ego duodecim Colonias fuiſſe puto, de quibus Cicero pro Cecinna loquitur. Fuit autem Cn. Pompeius Conſul anno poſt L. Cæſarem, qui Socijs ciuitatem dedit. Erant & aliæ Latinæ Coloniæ per Gallias, Hiſpaniasq;, & cæteris orbis Romani partibus, quæ Ciuitatem non habebant. Quare Suetonius ſcribit Cæſarem Colonias Latinas de petenda Ciuitate agitantes adiiſſe, & aliquid utique effecturum fuiſ-

ſe,

ſe, niſi Conſules conſcriptas in Ciliciam legiones ob id ipſum retinuiſſent. Lex igitur Pompeia ad ſolos Tranſpadanos pertinuit.

LEX POMPEIA
Parricidij.

SVPERIORIS *Pompeij filius Cn. cognomento Magnus, princeps ſuo tempore in repub. cùm authoritate tum opibus, aliquot & ipſe leges tulit, ex quibus pleræque poſt ruinam uiri illius interciderunt. Inter eas autem, quæ remanſerunt, eſt ea, quæ in parricidas lata eſt. Et conditor quidem urbis Romulus interrogatus aliquando, Quid ita nihil de ijs ſanxiſſet, qui parentibus uim mortiferam intuliſſent. Reſpondit, Se nō credere quenquam ad tantam dementiam peruenire poſſe, & propterea lata lege admonere homines facinoris inuſitati noluiſſe. Sed nihil tam aut natura ſanctum, aut legibus munitum eſt, ad quod prophanandum euertendumq; humana audacia non adſpiret. Nam ut ait Plutarchus, poſt annum urbis conditæ ſexcenteſimum L. Oſtius patrem occidit. Deinde P. Malleolus poſt bellum Cimbricū C. Mario, L. Valerio Flacco Coss. ma*

trem interemit, isque primus culeo inſutus, ac in mare præcipitatus eſt. Poſtea de Parricidijs quæſtionem conſtituit Sylla, *ut author eſt* Pomponius, *quam deinde* Pompeius *emendauit, nouamq́ de ijs legem tulit, qua cautum fuit, Vt non ſolùm qui patrem aut matrē, ſed etiam qui cognatos aut patronos necaſſent, parricidij tenerētur.* §.Item. *l.*Hos *accuſare.ff.de accuſationibus et inſcriptionibus.*Pœna *autem legis* Pompeiæ *de* Parricidio *duplex fuit.*Nam *qui perſonam aliquam extra patrem aut matrem, auum aut auiam occidiſſet, pœna legis* Corneliæ, *ut ſcribit* Martianus, *de Sicarijs tenebatur. Qui aũt patrem uel matrē, aut ex aſcendentibus aliquem necaſſet, ea pœna, quæ more maiorũ conſtituta erat, adficiebatur,* Ea *huiuſmodi fuit.*Iudicato *ſtatim folliculo lupino os obuoluebatur, & ſoleæ ligneæ pedibus inducebantur, deinde in carcerem uſque ad ſupplicij ſumendi tempus conijciebatur.* Productus *deinde, uirgisq; primum ſanguineis uerberatus, culeo inſuebatur cũ cane, gallo gallinaceo, uipera, & ſimia: poſtea in mare profundum culeus iactabatur, aut ſi mare propinquum non eſſet, in profluentem, ut ſcribunt* Cicero *lib.ij.ad* Herennium, *et* Modeſti

nus

nus in. l. finali. ff. ad legem Pompeiam Parricidij. Huius autem ſupplicij uim atq; atrocitatem pulcherrimè deſcribit Cicero pro Roſcio Amerino: Quid enim tam commune, quàm ſpiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Ita uiuunt, dum poſſunt, ut ducere animã de cœlo non queant: ita moriuntur ut eorum oſſa terrã non tangant, ita iactantur fluctibus ut nunquàm alluantur: ita poſtremò eijciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Hac pœna niſi confeſsi non adficiuntur. Vnde Suetonius ſcribit Augustum mitiſsimum principem quendam manifeſti parricidij reum ita interrogaſſe: Certè patrem tuum nõ occidiſti. Exercebatur autem hæc lex cum pœna nonſolùm in urbe, ſed etiam in prouincijs, ut apparet ex epiſtolis Ciceronis ad Qu. fratrem. Hoc genus ſupplicij primus inuenit Tarquinius rex, qui M. Tullium Duumuirum, quòd librum ſecreta ciuilium ſacrorum continentem cuſtodiæ ſuæ commiſſum corruptus Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mare abijci iuſsit, ut tradunt Valerius Max. lib. 1. cap. 1. & Dionyſius lib. 3.

LEX POMPEIA, QVAE *Bithynis data eſt.*

BITHYNIA *Prouincia populi Romani Mithridatico bello uel maximè appetita et uexata eſt, unde magnus legum uel interitus uel cõtemptus conſecutus eſt. Quare compoſito Orientis ſtatu Pompeius Bithynis legem conſcripſit, quæ maximè ad normam Romanæ conſuetudinis adaptata erat. Legis uaria capita fuerunt, Ne quis ſcilicet caperet magiſtratum, neue eſſet in ſenatu minor annis triginta, utq; qui magiſtratum cepiſſet in Senatu eſſet. Huic capiti poſtea derogauit edictum D. Auguſti, quo permiſerat minores magiſtratus ab annis duobus & uiginti capere. Cautum etiam erat, Ne quid Decuriones, qui in Bulen uel Curiam à Cenſoribus legebantur, pro introitu darent, quam pecuniam olim Honorarium Decurionatus uocabant. Sed deinde etiã ab hoc capite receſſum eſt, cùm ij quos Imperatores ex indulgentia ciuitatibus ſupra legitimum numerum permittebant, et ſingula millia denariorum, et bina inferrent, quod deinde etiam ad eos,*

qui

qui inter ordinarios & legitimos legebantur, tranſlatum eſt. Præterea permiſſum erat Bithynicis ciuitatibus, adſcribere ſibi quos uellent ciues, dum ciuitatis non eſſent alienæ, ſed ſuarum quisq; matrũ ciuitatum, quæ eſſent in Bithynia. Hæc pars legis conſenſu quodam exoleuit. Quare Traianus per reſcriptum ad Plinium Bithyniæ Procos. iuſſit legem Pompeiam in poſterum obſeruari, de iis autem quæ antè acta erant, nihil mutari uoluit, ne prouinciæ tranquillitas concuteretur. Poſtremò certæ cauſæ ſcriptæ erant, propter quas Senatores à Cenſoribus ordine mouerentur. Hac autem lege etiam finitimi Bithyniorum Pontici utebantur, ut pleniſſimè ſcribit Pli. lib. 10. epiſtolarũ ad Traianum. Plures præterea Pompeius Magnus leges tulit, in quibus etiam unam de Iure magiſtratuum, qua inter alia etiam hoc ſtatuebatur, ut abſentes à petitione honorum ſubmouerentur, ut author eſt Suetonius in Cæſare. Plinius etiam de lege Pompeia loquitur lib. 3. cap. 20.

LEX PORTIA, DE IVRE *ciuium Romanorum.*

Valeria. TRES leges apud antiquos de libertate ciuium Romanorũ latæ ſunt. Prima Valeria, quæ ter ab eadem familia repetita eſt. Cauſa innouandæ ſæpius haud alia fuit, quàm quòd plus paucorum opes, quàm libertas plebis poterant. Iubebat autem lex Valeria: NE QVIS qui prouocaſſet uirgis cæderetur, aut ſecuri necaretur, ſi quis aduerſus ea feciſſet, nihil ultrà, quàm improbè factum uideri, adiecit: id, qui tum pudor erat, uiſum uinculum ſatis ualidum legi.

Portia Poſt hanc lata eſt lex Portia efficacior multò quàm ſuperior, graui enim pœna ſanxit, ſi quis uerberaſſet, necaſſetue ciuem Romanũ, ut inquit Liuius lib. 10. Hinc Cicero pro Rabirio perduellionis reo: Portia, inquit, lex uirgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit. Portia lex libertatem ciuium lictori eripuit. Et Saluſtius Ciceroni grauiter obijcit, quòd ciues Romanos Catilinæ ſocios indicta cauſa, contra legem Portiam necaſſet.

Sempronia Sequitur legem Portiam Sempronia, qua cautum fuit, ut inquit Cicero pro Rabirio perduellionis reo, & Plutarchus in Gracchis, Ne de capite

pite ciuium Romanorum iniuſſu populi iudicaretur, qui iudicaſſet, uti in eum populi animaduerſio eſſet. Meminit huius legis Cicero in Catilinam, & Saluſtius in oratione Cæſaris. His autem legibus non impunitas facinoroſis ciuibus dabatur, ſed exilium damnatis permittebatur. Saluſtius in eadem oratione. Sed eodem illo tempore Græciæ more imitati uerberibus animaduertebant in ciues, de condemnatis ſummũ ſupplicium ſumebant. Poſtquam reſp. adoleuit, & multitudine ciuium factiones ualuere, circumueniri innocentes, alia huiuſmodi fieri cœpere, tunc lex Portia aliæq. leges paratæ ſunt, quibus legibus exilium damnatis permiſſum eſt. Hinc eſt quod Cicero dicit pro A. Cecinna: Exilium, inquit, non ſupplicium eſt, ſed perfugium portusq. ſupplicij: nam qui uolunt pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatem, eo ſolum uertunt, hoc eſt, ſedem ac locum mutant. De his duabus legibus loquitur & Cicero actione 7. in Verrem, ubi grauiter in eum inuehitur, quod Gauium municipem Coſſanum Meſſanæ in crucem ſuſtuliſſet. Sed ne uinciri quidem ciuem Romanum licuit, ut oſtendit Lucas Euangeliſta in Actis de Diuo Paulo

apoſtolo

apoſtolo loquens: Accedens, inquit, Tribunus dixit ei, dic mihi num tu Romanus *es, cui reſpondit Paulus, Eſſe ſe utiq; ciuem* Romanum. Dixit *que Tribunus: Ego multa ſumma ciuitatem* Ro*manam conſequutus ſum. Paulus uero reſpondit, ſe etiam natum eſſe ciuem* Romanum. Protinus *ergo receſſerunt ab eo, qui ut eum torquerent, aſtiterant.* Et *ipſe Tribunus uehementer timuit, audito Paulum ciuem* Romanum *eſſe.* Exemplo *autem apoſtolorum principis diſcimus: neminem ius ſuum negligere debere.*

Tulit *autem legem* Valeriam M. Valerius Conſul *collega* Qu. *Apuleij Panſæ*, Portiam *uero* M. Portius Cato Cenſorius, Semproniam C. Sempronius Gracchus. Has *leges poſtea* Cæſar *in ſuam* Iuliam *de* Vi *publica tranſtulit, iuſſitque eum, qui cum* Imperium *poteſtatemue haberet, ciuem* Romanum *aduerſus prouocationem, necaue rit, uerberauerit, iuſſeritue quid fieri, aut quid in collum iniecerit, ut torqueatur, legis* Iuliæ *de* Vi *pœna teneri, ut ait* Vlpianus *in. l. lex Iulia. ff. ad legem* Iuliam *de* Vi *publica.*

LEGES PVBLILIAE.

Q. Publi-

Q. Publilius Philus Dictator anno ab V.C. quadringenteſimo decimo quarto tres leges aduerſus Senatũ tulit. Vnam, ut plebiſcita omnes Quirites tenerent. Alteram, ut legum, quæ comitijs Centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragiũ Patres authores fierent. Tertiam, ut alter utique ex plebe, cùm eò uentum ſit, ut utrunq; plebeium fieri liceat, Cenſor fiat. Hæ autem leges ſtatim euanuerunt. Nam prima longo poſt tempore ab Hortenſio repetita & perlata eſt: ſecunda uerò à Menio, ut ſuprà diximus. Author Liuius libro octauo.

LEX PVPIA DE SENAtu habendo.

LEGE Pupia certum tempus conſtitutum fuit, quo Senatus haberetur, quē ex eo legitimum uocabãt, alium uerò Indictũ. Capitolinus in Gordiano: Non legitimo, ſed indicto Senatus die Cos. in Curiam uenit. Et Aelius Spartianus in Adriano: Senatui legitimo, cũ in urbe aut extra urbem haberetur, ſemper interfuit. Meminit huius legis Cicero lib. 1. epiſtol. Senatus, inquit, haberi

beri ante Calendas Februarias, id quod ſcis, per legem Pupiam non poteſt, neque menſe Februario toto, niſi perfectis aut reiectis legationibus. Quod autem hîc Cicero de legationibus dicit, ſciendum eſt, Menſe Februario olim legatis Prouinciarum Senatum dari ſolitum, quare totus ferè ille menſis audiendis prouinciarum poſtulatis cōſumebatur. author Pedianus in Verrinam tertiam. Idem Cicero lib. ſecundo epiſtolarum ad Qu. Fratrem: Appius interpretatur, non impediri ſe lege Pupia, quò minus habeat Senatum, & quòd Gabinia ſanctum ſit, etiam cogi ex Calendis Februarijs usque ad Calendas Martias Senatum legatis quotidie dari, ita putantur detrudi comitia in menſem Martium. Hanc legem tuliſſe uidetur M. Pupius Piſo Calphurnianus, qui cum M. Meſſala Cos. fuit, authore Cæſare lib. primo de bello Gallico. Cæterùm tempora, quibus haberetur Senatus legitimus, etiam Cæſar Octauianus conſtituit, de qua re Suetonius ſcribit.

LEX RVPILIA SIVE Hieronica.

LEX

LEX Rupilia Siculis data eſt, quẽadmodum Pompeia, de qua ſuprà diximus, Bithynis. Cic. actio. 4. in Verrem: Siculi hoc iure ſunt, ut quod ciuis cum ciue agat, domi certent ſuis legibus: quod Siculus cum Siculo non eiuſdem ciuitatis, ut de eo Prætor iudicet ex P. Rupilij decreto, quod is de decem legatorũ ſententia ſtatuit, quam legẽ Siculi Rupiliam uocant, ſortiatur. Quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, ſenat9 ex aliqua ciuitate qui iudicet datur: cùm alternæ ciuitates reiectæ ſunt. Quod ciuis Romanus à Siculo petit, Siculus iudex datur: quod Siculus à ciue Romano: ciuis Romanus datur. Cæterarũ rerum ſelecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi ſolent. Inter Aratores & Decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. Ex his uerbis Ciceronis ſatis conſtat, quæ uis legis Rupiliæ fuerit. Tulit autem legem P. Rupilius qui cùm aliquando in operis publicanorum eſſet, Conſul factus eſt, & Siciliam bello prædonum & fugitiuorum liberauit, atq; Siculis de decem legatorum ſententia leges cõſcripſit, cuius rei authores ſunt Valerius

Max.

Max.lib. 6. cap. 10. & Pedianus in Verrinam quartam. Eadem lege cautum fuit, ne extra forū ſuum uadimonia promitterent aratores, multaq́; alia ad ſuſtinendam prouinciæ tranquillitatem ſalubriter excogitata. Lex autem Hieronica ſcripta eſt ab Hierone Tyranno, qua conſtitutū fuit quantum frumenti, aut quo precio, quoúe tempore, arator frumentum Decumano, id eſt, publicano, qui decimas redemerat, daret. Hæc autem omnia ita diligenter & cautè ſcripta erant, ut nec arator Decumanum fraudare, nec Decumanus plus decima ab aratore auferre poſſet. Quare ob æquitatem legis, Romani Sicilia potiti, nihil mutauerunt. Memorabile etiam hoc in Lege fuit, quòd numerus aratorū quotannis apud magiſtratus publicè ſubſcribebatur, tanta erat diligentia ueterum in magnis iuxta ac paruis rebus.

LEX SEMPRONIA
Frumentaria.

HANC *legem damnoſam admodum ærario tulit* C. *Sempronius* Gracchus Trib.pl. *ut frumentum, quod antea plebi aut omninò non dabatur,*

dabatur, aut integro precio ab ærario ueniebat, ſemiſſe & Triente plebi daretur. Author Florus in Epitome libro ſexageſimo. Huic legi Senatus diu aduerſatus eſt, cum propter ærarij incommodum, tum quòd plebes, quia uictus ei largè ſine labore ſuppeditabatur, ab induſtria ad deſidiam, ut inquit Cicero pro Seſtio, uocari uidebatur. Gracchus contrà putabat, ut ait Florus libro tertio, Aequum eſſe inopem populum ex ærario ſuo uiuere. Iubebat autem lex, Vt frumentum publicè emeretur, quod deinde plebi uiliſsimo precio dabatur, eratq́; locus Romæ conſtitutus, in quo frumentum publicum aſſeruabatur, unà cum legibus frumentarijs, quem locum horrea Sempronia uocabant, authore Feſto. Frumentum autem ſingulis menſibus per ſingulas tribus in plebem diuidebatur, quæ res quàm ſumptuoſa ærario fuerit, oſtendit Plutarchus in Cæſare. Scribit enim menſtruum frumentum, quod plebi diuidebatur, quingentis & quinquaginta myriadibus ſtetiſſe, quæ ſumma ad æſtimationem noſtri nummi quingenta & quinquaginta aureorum millia conficit. Refert Cicero memorabile dictũ L. Piſonis Frugi Tuſculanarum Quæſtionũ lib. iij. Is

itaq; Piſo ſemper contra legem frumentariam di-xerat. Deinde lata lege Conſularis ad frumentũ accipiendũ uenerat. Animaduertit Gracchus Piſonem in concione ſtantẽ. Quærit audiente Po. Ro. Qui ſibi conſtet, cùm ea lege frumentum petat, quam diſſuaſerat. Cui Piſo: Nolim equidem tibi mea bona Gracche uiritim diuidere liceat, ſed ſi facias partem petam. Qua uoce uir grauis et ſapiens declarauit patrimonium publicũ lege Sempronia diſsipari. Hanc aũt legem M. Octauium Cn. filium populi frequentis iuſſu abrogaſſe, aliamq; reip. magis tolerabilẽ ſubſtituiſſe ſcribit Cicero in Bruto, & lib. ij. de Officijs. Cæterùm Apuleius Saturninus legem frumentariam obſiſtentibus multis ex integro tulit, ut tradit Cicero li. ſecundo ad Herennium. Itaque datum eſt frumentum plebi Semiſsibus & Trientibus uſque ad P. Clodij Pulchri Tribunatum. Is enim Clodius legem tulit, ut frumentum plebi gratis daretur, ut ſcribit Aſconius in Piſonianam. Et Cicero pro Seſtio inter alia inuehitur in Clodium, quòd remiſsis Semiſsibus & Trientibus, quintam propè uectigalium partem ſuſtulerit. Alterius etiam legis frumentariæ Roſciæ meminit idem Cicero

Lex Clodia

libro

libro ſecundo ad Atticum. De qua lege etiam lo- qui uidetur Saluſtius in concione Macri Tribu- *ni plebis. Quanta autem multitudo frumentum ex publico acceperit, diſertè oſtendit* Suetonius *in Cæſare his uerbis:* Recenſum *populi nec mo- re, nec loco ſolito, ſed uicatim per dominos Inſu- larum fecit, atque ex uiginti trecentisq; millibus accipientiũ frumentũ è publico ad centum quin- quaginta retraxit.* Hanc *frumenti largitionẽ fru mentationem uocat idem Suetonius in Auguſto:* Romani, *inquit, populi cenſum uicatim egit, ac ne plebs frumentationum cauſa frequentius à ne- gotijs auocaretur, ter in anno quaternorum men- ſium teſſeras dare deſtinauit, ſed deſideranti con- ſuetudinem ueterẽ conceßit rurſus, ut ſui cuiuſq; menſis acciperet.* Ex *his duobus locis colligitur, nec omnibus frumentũ datũ fuiſſe, nec quocunq; tempore, ſed ſemel tantũ in menſe, unde et frumẽ- tum menſtruũ appellatur.* Ne *aũt frumentũ deeſ- ſet, magna ad hoc claßis deputata erat, quæ ex frumentarijs prouincijs, cuiuſmodi fuerũt* Sicilia, Sardinia, Africa, Hiſpania, Aegyptus, *& in* Ita- *lia* Hetruria, *annonã* Romam *deportarẽt.* Cũ *aũt plèræq; ex Sempronijs legibus maturè perierint,*

ſola hæc ad extremum uſque permanſit. Adeò enim dulce fuit uictum ex alieno paratum habere, ut eam populus aboleri nunquàm paſſus ſit.

LEX SEMPRONIA de Colonijs deducendis.

OCCASIONE *legis Agrariæ, quam poſt fratrem C. Gracchus inſtaurauit, aliam etiam legem tulit, ut coloniæ Romanorum ciuium in diuerſas orbis partes deducerentur. In his autem etiam Carthago fuit, quam nòn ita multò antea Scipio Africanus deleuerat. Quæ res uel maximè Patres infenſos legi reddidit, cùm ad eam diẽ nulla extra Italiam colonia deducta eſſet. Nam maiores cùm uiderent tantò potentiorem Tyro Carthaginem, Maßiliam Phocæa, Syracuſas Corintho, Cizycum ac Byzantium Mileto genitali ſolo, diligenter id obſeruârant, ne extra Italiam coloniam deducerent. Obtinuit tamẽ Gracchus, ſuaq; lege Triumuir creatus, colonias in uarias orbis partes deduxit, nemine potentiæ eius palàm reſiſtere auſo. De hac autem re plura ſcribunt, Plutarchus in Gracchis, Appianus in Libyco, & Paterculus libro ſecundo.*

LEX

LEX SEMPRONIA DE *Militum commodis.*

IDEM C. *Gracchus duas alias leges tulit ad rem militarẽ pertinentes. Vnam, ut ueſtis quæ militibus mitti ſolebat, gratis daretur, nec ijs propterea, id quod antea fieri ſolebat, de ſtipendio quicquam detraheretur.* Huius *ferendæ legis cauſa hæc fuit.* L. Aurelius Horeſtes Conſul *prouinciam Sardiniam ſortitus, bellum in ea gerebat, huic* Horeſti Quæſtor *erat* Gracchus. *Cùm autem ualida ac propemodum intolerabilis uis hyemis ingruiſſet, atque quotidie multi milites nuditate ac inopia perirent, miſerat ad ciuitates conſul, ut ueſtis militibus publicè præberetur. Ciuitates rem ad Senatum detulerunt, Senatus cenſuit eos ab hoc onere immunes eſſe. Cùm itaque nihil neque à ciuitatibus, neque à republica præberetur, multi ex militibus partim affligebantur frigore, partim omninò peribant. Gracchus igitur miſericordia motus ciuitates ipſe adijt, easq́; ſuadendo eò perduxit, ut ueſtes militibus ultrò darent. Quæ cùm* Romæ *nunciata eſſent, Senatus grauiter tulit, qui Graccho cum ob fraternas*

actiones, tum ob ſingulare populi erga ipſum ſtudium, infenſus erat. Quare Tribunatum poſtea nactus Gracchus de hac re ad populum tulit, populusq́; iuſſit. Qua rogatione ingens iterum uulnus ærarium accepit.

Altera lex erat, Ne minores decem et ſeptem annis ad militiam cogerentur. Vnde hæc poſtea ætas militaris obſeruata eſt, ante quam nemo inuitus ſacramento adigi potuit. Has autem duas leges C. Gracchũ tuliſſe author eſt Plutarchus in uita Gracchorum.

LEX SEMPRONIA DE *Prouinciarum adminiſtratione.*

HANC LEGEM IDEM *Gracchus tulit pro Senatu, cuius uires agrarijs iudiciarijsq́; legibus attenuauerat. Cauebatur autẽ hac lege, ut de Prouincijs Senatus ſtatueret, easq́; regendas daret magiſtratibus. Florus libro tertio de legibus Gracchanis loquens: Quid ad ius libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut Senatu regente prouincias, ordinis equeſtris authoritas ſaltem iudiciorum regno niteretur. Item Salluſtius de bello Iugurthino: Sed ubi Senatus de-*

licti conſcientia populum timet, Prouinciæ futu ris Conſulibus Numidia atque Italia Lege Sempronia decernuntur. Et Cicero libro primo epiſtolarum familiarium ad Lentulum: Nam & ſtipendium Cæſari decretum eſt, & decem legati, & ne lege Sempronia ſuccederetur, facilè perfectum. Idem pro Balbo: Senatus uictorem exercitum in anguſtijs ærarij ſtipendio affecit, Imperatori decem Legatos decreuit: lege Sempronia ſuccedendum non cenſuit. Ex his ſatis conſtat, Prouinciarum decernendarum ius, & poteſtatē dandi ſucceſſores magiſtratibus prouincialibus, omninò lege Sempronia penes Senatum fuiſſe. Quod etiam plenius idem Cicero in Vatinium declarat: Eripueras, inquit, Senatui prouinciæ decernendæ poteſtatem, Imperatoris deligendi iudicium, ærarij diſpenſationem, quæ nunquàm ſibi Populus Romanus appetiuit, qui nunquàm hæc à ſummi conſilij gubernatione auferre conatus eſt. Hæc autem iccircò obijcit Cicero Vatinio, quòd is lata ad populum lege, Gallias et Illyricum Cæſari decreuerat cum decem legionibus in quinquennium, quam legem Vatiniam authores uocant.

SEMPRONIA DE POPULI ſuffragijs.

SERVIVS Tullius rex cùm Cẽturiata comitia inſtituiſſet, iuſſit ut Centuriæ ex cenſu ſuffragium ferrent, ratus hoc genere ſuffragiorũ magiſtratuum creationem penes optimates fore, de qua re plura ſcribunt Liuius et Dionyſius. Cõtra hanc igitur Seruij conſtitutionem Gracchus, qui optimatium partibus aduerſabatur, aliam legem in Tribunatu promulgauit, ut ſcilicet ex cõfuſis quinque claſſibus ſorte Centuriæ uocarentur, non autem ex cenſu: qua ratione fiebat, ut Comitia Centuriata non minus in tenuiorum, quàm diuitum poteſtate eſſent. Hæc autem lex nõ eſt accepta. Author uerò huius rei eſt Saluſtius ad C. Cæſarem de rep. ordinanda.

LEX SEMPRONIA DE LOcatione agri Attalici & Aſiæ.

ATTALVS rex Pergami Eumenis filius teſtamento Po. Ro. reliquit hæredem. Hanc hæreditatem tum recentem C. Gracchus lata lege in alimẽta populo dedit, utq; agri regij à Cen-

ſoribus per ſingulos annos locarentur, ſanciuit. Ex hac locatione Po. Ro. uectigal maximum annuum percipiebat. Cic. in Verrem actio. quinta: Inter Siciliam, inquit, cæterasq; prouincias Iudices, in agrorum uectigaliū ratione hoc intereſt, quod cæteris aut impoſitum uectigal eſt certum, quod ſtipendium dicitur, ut Hiſpanis & pleriſq; Pœnorum, quaſi uictoris præmium, & pœna belli: aut Cenſoria locatio conſtituta eſt, ut Aſia lege Sempronia. Meminit huius uectigalis Cicero etiam contra Rullum.

LEX SCANTINIA.

SCANTINIA *lex in eos lata eſt, qui aut alienam pudicitiam ſollicitaſſent, aut ſuam ipſi proſtituiſſent. Pœna autem conſtituta fuit primùm pecuniaria, decem millium ſcilicet nummûm, authore Quintiliano lib. 4. & 7. Oratoriarum Inſtitutionum. Sed poſtea ob magnitudinem huius ſceleris, atq; culpæ maximam atrocitatem pœna gladij à Chriſtianis Imperatoribus cōſtituta eſt, quam primum ſanxerunt Conſtantius & Conſtans, ut habetur in l. Cùm uir nubit. C. ad legem Iuliam de Adulterijs. Sunt qui putent*

hanc legem latam fuiſſe à C.Scantinio Capitoli-no Tribuno plebis, qui cùm M.Marcelli uiri illu-ſtris filium de impudicitia appellaſſet, patre ac-cuſante damnatus eſt, ut ſcribit Plutarchus in ui-ta Marcelli, et Valerius Maximus libro ſexto ca-pite primo. Meminere huius legis Suetonius in Domitiano, & Iuuenalis Satyra ſexta, & apud Ciceronem in epiſtolis Cœlius.

LEX SVLLANI ET Carbonis.

LEGE Sullani & Carbonis data eſt ciuitas eis, qui fœderatis ciuitatibus aſcripti fuiſſent, ſi tum, cùm lex ferebatur, in Italia domicilium habuiſſent, & ſi ſexaginta diebus apud Prætorẽ eſſẽt profeſſi, cuius rei author eſt Ci. pro Archia.

SVLPITIAE LEGES.

P. Sulpitius uir fuit ſuo tempore cùm bonis omnibus charus atq; gratus, tũ eloquentia omniq; facultate dicẽdi magnus & celebris. Poſtea autẽ Trib.pl. creatus ambitione ac ardore quodam cõtentionis eò prouectus eſt, ut & optimatium fauorem amitteret, & eloquentia ſua in propriã per-

niciem

niciẽ abuteretur. Cauſa autem contentionũ hæc erat. C. Iulius Cæſar. *de cuius feſtiuitate ac lepô re multa in libris de* Oratore Cicero *dicit, geſta ædilitate* Conſulatum *omiſſa* Prætura *petiturus erat, quod legibus* Annalibus *omninò prohibitũ erat. Huius igitur extraordinariæ petitioni cum alij* Tribuniplebis, *tũ* Sulpitius *ipſe ſeſe obiecit, primumq́; modeſtè et legitimè res acta eſt: poſtea tamen nimia contentione uincendiq́; ſtudio ad arma ferrũq́; proceſſit. In hoc tumultu* Sulpitius *incenſus ira multa, ita geſſit, ut ei nihil ad extremũ furorem deeſſe uideretur. Leges etiam quaſdã tulit, authore* Plutarcho *in uita* Syllæ, *ex quib. una fuit aduerſus* Senatum: Ne Quis ordinis Senatorij *ultra duo millia drachmarũ æs alienum conflare poſſet. Ipſe autẽ legiſlator, cùm uita exceſſit, ultra trecentas myriades debiti nomine reliquit. Tres etiã præterea alias leges tulit, ex quib. prima fuit, ut exules reuocarentur. Altera, ut liberti ni ac noui ciues in* Romanas *tribus ingenuasq́; diſtribuerentur, cũ eo tẽpore noui ciues in octo tantũ tribub. ſuffragiũ ferrẽt, authore* Appiano, *eorũ què ſuffragiũ propter reliquarũ tribuũ multitudinẽ nulli⁹ momẽti eſſet. Tertia lex cõtra* Cos. Syllam

lam lata fuit, cui cùm magnæ cũ C. Mario *eſſent contẽtiones, iamq́; ipſe à* Senatu *dux ad bellum Mithridaticũ deſtinatus eſſet: tulit ad populũ* Sulpitius, *ut* Mario *Prouincia illa decerneretur. Hæc lex una ex cauſis belli ciuilis, quod mox ſequutum eſt, fuit, dicente* Sylla, *ſe legibus* Sulpitijs, *quòd per uim latæ eſſent, non teneri, moxq́; Capuam ad exercitum profectus, urbem occupauit, Marium expulit, Sulpitium occidit, eiusq́; decreta omnia reſcidit. Authores huius rei ſunt* Cicero *Philippica* 8. *&* de *Reſponſis Aruſpicum, ubi in omnibus exemplaribus mendosè legitur* C. Thuſcius *pro* C. Iulio. *Item* Appianus *lib.* 1. Florus *lib.* 77. *&* 86. *Hæc autem acta ſunt Conſulibus* L. Cornelio *Sulla, et* Qu. Pompeio *Rufo.*

LEX TERENTIA ET *Caßia.*

HANC *legem tulerunt* M. Terentius, *&* C. Caßius Varus *Conſules ex* S. C. *qua conſtitutum erat, ut frumentum in penuria annonæ, populo emeretur, ut ſcribit* Cicero *actio.* 5. *&* 7. *in* Verrem. *Quàm autem damnoſa fuerit ærario illa largitio, oſtendit* Cicero. *Ait enim tribus illis an-*

lis annis, quibus Siciliã Verres obtinuit, HS centies & tricies in ſolam Sicilienſem emptionẽ fuiſſe erogata. Quæ ſumma in nummo aureo ſolato conficit trecenta & uigintiquinq; millia. Erat autem ex lege frumentum Siciliæ ciuitatibus æqualiter diſtributum, quantum quæq; ciuitas daret, atq; omnia ita accommodata erant, ut nec Siculi, nec Romani damni aliquid acciperent. Sed hanc legis æquabilitatem Verres in ſuum quæſtum auertit, quæ ei multis in locis detectis eius fraudibus obijcit Cicero.

LEX TERENTILLA.

POPVLVS *Romanus ab initio nullo iure ſcripto, authore Dionyſio lib. 10. uſus eſt. Sed primùm ipſi reges iura poſtulantibus reddebãt, et, quod ab ipſis decretum pronunciatumq́; eſſet, pro lege habebatur. Pulſis autẽ Regibus cùm cætera officia Regum, tum etiam Iurisdictio ad Cõſulare Imperium tranſijt, ijsq́; iudicibus controuerſiæ & lites agitabantur: A quo officio etiam Conſules dicti ſunt, nam conſulere pro iudicare ueteres uſurpabant, ut tradit Quintilianus li. 1. Formulas autem actionum, dieſq́; quibus lege agi*

poſſet,

poſſet, Scribæ magiſtratuum & Iureconſulti tenebant, quos populus ipſe conſulebat, iiſq; honores et dignitates quaſi pro præmio reddebat. Præterea in libris Pontificijs pauca erãt repoſita, quibus uis legis erat, quæ ſoli Patricij nouerant, qui que in urbe frequẽter uerſabantur. Qui uerò aut mercaturæ, aut cultui agrorum operam dabant, ea prorſus ignorabant, cùm non niſi nundinis in urbem uenirent. Cùm igitur is ſtatus ciuitatis eſſet, & Conſules Iurisdictionem ſuam liberam ſæpe non ad æquitatis iuſtique normam, ſed propriam uoluntatem atq; libidinem dirigerent, crebrò fiebat, ut multa ab iis uariè atq; ambitioſè decernerentur. Quam inæqualitatem dicundi iuris uariæ querelæ plebis, partim ex iniquitate decretorum, partim ex inuidia, quæ magnis poteſtatib. aſſidua comes eſſe ſolet, conſequebãtur. Anno itaque urbis conditæ ducenteſimo nonageſimo ſecũdo, cùm Conſules L. Lucretius & T. Veturius bello Hernico occupati eſſent, Qu. Terentillus Arſa Trib. pl. ratus locum Tribunitiis actionib. datum, per aliquot dies patrum ſuperbiam ad plebem criminatus, maximè in Conſulare Imperium, tanquàm nimium, nec tolerabile liberæ ciui-

tati,

tati,inuehebatur, nomine enim tantùm minus inuidioſum, reipſa propè atrocius quàm regium eſſe,quippe duos pro uno dominos acceptos immoderata,infinita poteſtate:qui ſoluti atq; effrenati ipſi,omnes metus legum,omniáq; ſupplicia uerterent in plebem: quæ ne æterna ijs licentia ſit, legem ſe promulgaturum,ut Quinqueuiri crearentur legibus de Imperio Cōſulari ſcribendis:quod populus in ſe ius dederit,eo Conſulē uſurum,non ipſos licentiam atq; libidinem ſuā pro lege habituros:Et hactenus quidem Liuius. Dionyſius autē diligentiſsimus Romanæ hiſtoriæ ſcriptor,nō de Quinqueuiris,ſed Decemuiris promulgatū fuiſſe ſcribit,ijsq; poteſtatem non tantùm de Conſulari Imperio leges ferendi decretam,ſed de omnib. publicis & priuatis rebus, cuius quidē ſententia mihi magis placet,q̄uis dubium nō ſit,ipſum etiā Liuiū aliquem ſuæ opinionis authorem habuiſſe. Cæterū eo anno,quo lex promulgata eſt,Terētillus caſtigatus à Qu.Fabio præfecto urbi, atq; aduerſante præterea omni Senatu nihil egit. Sequēti aūt anno P. Volumnio,Ser.Sulpitio Coss.lex à toto collegio Tribunitio relata ingentes motus excitauit,ſuſcipiente primas actionis partes A.

Virgi-

Virginio Trib. pl. uiro acerrimo, nec parum diſerto. Hæc uerò contentio in nonum usq; annum producta eſt, intenta in legem plebe, Tribuniſq; acerrimè pro lege in Patres ac Conſules dimicãtibus. Tandem Sp. Tarpeio, A. Aeternio Conſulibus, cùm ſuperioris anni Conſules, quia legem ferri non patiebantur, damnati eſſent, nec tamen eorũ calamitas ſegniores nouos faceret, palamq; iactarent, ſe utiq; damnari poſſe, plebem uerò & Tribunos legem ferre non poſſe: Tribuni plebis conſtantia Conſulum commoti, depoſita lege lenius agere cũ Patribus cœpere, resq; tandem ad eas conditiones peruenit, ut leges quidem ſcriberentur, non tamen ab ullo ex plebe, ſed à Patricijs tantũ. Ibi cùm aliquandiu leuiter certatum fuiſſet, conceſſum id tandem Patribus eſt, ſicq; abrogatis cæteris magiſtratibus, Decemuiri legibus ſcribendis ſine prouocatione creati ſunt, qui ius ſcriptum partim ex Atticis legibus, quas Solon inclytus ſapientia et iuſticia ſcripſerat, partim ex aliarùm ciuitatum iure compoſuerũt, totumq; in XII Tabulas redegerunt, unde Ius XII Tabularum etiam hodie appellatur. Occaſionẽ itaq; his legibus ſcribendis dedit lex Terentilla, atque ex

eo tem-

eo tempore Po.Ro.primùm ius quoddam certum habere cœpit. Quare & Imperator Iuſtinianus in ſuis Conſtitutionibus, quas Nouellas uocant, in Titulo De his qui nuptias iterant, legem XII Tabularũ omnium uetuſtiſsimam uocat, & quæ prima ferè Romanam Rempub. conſtituerit. Fuerat autem antea Ius Papyrianum, quod tamen exactis regibus, authore Pomponio, Tribunitijs actionibus ſublatum eſt.

LEX TITIA ET Cornelia.

HAS leges nuſquàm me legere memini, quàm apud Martianum Iureconſultum, in l. In quibus. ff. de Aleatoribus. S.C. inquit Paulus, uetuit in pecuniam ludere: præterquàm ſi quis certet diſco uel pilo iaciendo, currendo, ſaliendo, ludendo, pugnando, quod uirtutis cauſa fiat. In quibus, inquit Martianus, ex lege Titia et Cornelia, etiam ſponſionem facere licet. Sed ex alijs ubi pro uirtute certamen non fit, non licet. Ex his Iureconſulti uerbis colligere poſſumus, hanc legem de Alea latam fuiſſe: Ne quis ſcilicet in pecuniam luderet, ſponſionemq; eius rei ergô

faceret, niſi uirtutis cauſa. Legis autem de Alea *meminit* Cicero Philippica ſecunda: Hominem *uerò nequiſsimum, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, lege quæ eſt de alea condemnatum, qui in integrum reſtituit, is non apertiſsimè ſtudium ſuum profitetur.* Loquitur autem de Licinio Lenticula, quem de Alea condemnatum Antonius in integrum reſtituerat.

LEX TITIA DE

Vacatione Conſulatus.

P. Titius Tribunus plebis dominantibus in repub. Triumuiris legem tulit, ut Conſulatus dum Triumuiri remp. conſtituerent in quinquennium uacaret, qui pari modo ac Conſules illum obtinerent. Author Appianus libro quarto.

LEX TITIA.

ALTERIVS legis Titiæ mentionem facit Cicero in oratione pro L. Murena, ubi de Quæſtura Murenæ loquitur: Habuit hic, inquit, lege Titia prouinciam tacitam & quietam. Solebant autem olim etiam ex Quæſtoribus quidam prouincias ſortiri primùm ex S.C. quod factum

eſt

eſt D. Bruto & Porcina Coſs. authore Vlpiano de Officio Quæſtoris. Deinde ex lege Titia, ut oſtendit hîc Cicero, & Iuſtinianus Imperator in Inſtitutionibus ſuis, Titulo De Attiliano Tutore ſcribit Tutores in prouincia dari ſolitos ex lege Iulia & Titia. Ex quibus omnibus colligitur lege Titia de Quæſtorijs Prouincijs, deq; eorum qui in eas proficiſcebantur iure, atque poteſtate diligenter cautum fuiſſe. Quis autem hanc legem tulerit incertum eſt. De Titio quodam Seruij diſcipulo ſcribit Pomponius de Origine Iuris. Et Cicero duos commemorat Titios in Bruto, Sextum & Caium, atque utrique modicam eloquentiam tribuit. An autem ex his aliquis legem tulerit affirmare non poſſum.

LEX VALERIA DE Prouocatione.

P. VALERIVS Voleſi filius ſalubres aliquot in Conſulatu reip. & libertati Romanæ leges tulit, unde ei ob ſingulare ſtudium erga populum Publicolæ nomen inditum eſt. Ex his una fuit, Vt aduerſus omnes magiſtratus prouocatio eſſet ad populum. Qua lege Conſulare

Imperium diſſolutum fuiſſe Liuius libro quarto ſcribit. A Dictatore *tamen ad populum prouocare non licuit, ut idem Liuius lib. ij. tradit.*

LEGES VALERIAE *reliquæ.*

IDEM *Valerius etiam alias Leges tulit. Ne quis haberet* Romæ *imperium, niſi cui id à populo datum eſſet, ſacrandoq; cum capite bonis eius, qui regni occupandi conſilia iniſſet. Hæc lex propriè ad crimen* Maieſtatis *pertinuit, qua conciderunt poſtea* Sp. *Caßius,* Sp. *Melius,* M. Manlius. *Pecuniæ autem, quæ ex bonis ita damnatorum redigebantur, ſacræ erant* Cereri, *authore* Dionyſio *libro decimo. Aliam eundem legem tuliſſe* Plutarchus *ſcribit, qua plebs à portorijs & tributis præſtandis liberabatur. Satis enim ſtipendij pauperes pendere uidebantur, ſi liberos tollerent. Hanc autem legem tulerat obſidentibus* Romam Tarquinijs, *ut his delinimentis affecta plebes facilius & libentius obſidionis incommoda ſuſtineret.*

LEX VALERIA DE *ære alieno.*

Vale-

VALERIVS *Flaccus, qui in locum* C. Marij *ſeptie Coſ. demortui ſuffectus eſt, in Conſulatu ſuo turpiſsimæ legis author fuit, ut ſcribit* Paterculus, *qua iubebat creditoribus quadrantem tantùm ſolui, id eſt, quartam tantùm æris alieni, ſiue debitæ pecuniæ partem: cuius facti merita eum pœna intra biennium ſecuta eſt.* Nam *ex conſulatu prouinciam Aſiam ſortitus, cùm eò perueniſſet, ſeditione exercitus ſui, operaq; C. Fimbriæ ſceleſtiſsimi atque audaciſsimi hominis interfectus eſt, manifeſto exemplo:* Neminem *debere poteſtate ſua ad eripiendum ius ſuum alteri, abuti.*

LEX VALERIA DE Proſcriptione.

L. *Valerius Flaccus, quem Florus principem Senatus uocat Interrex, legem tulit, uti Sylla Dictator crearetur, eiq; uitæ & necis poteſtas in ciues eſſet. Cicero de lege Agraria contra* Rullum: *Omnium legum iniquiſsimam, diſsimilimamq; legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sylla tulit: Vt omnia quæcunq; ille*

feciſſet, eſſent rata. Nam cùm cæteris in ciuitatibus Tyrannis inſtitutis leges omnes extinguantur & tollantur: hic Reip. Tyrannum lege conſtituit. Eſt inuidioſa lex, ſicut dixi, ueruntamen habet excuſationem, non enim uidetur hominis lex eſſe, ſed temporis. Hanc legem etiam alijs in locis tum V aleriam, tum Corneliam uocat. Vt pro Roſcio Amerino: Verùm ego hoc quæro, qui potuerint iſta ipſa lege, quæ de proſcriptione eſt, ſiue Valeria eſt, ſiue Cornelia, nō enim noui, nec ſcio, uerùm iſta ipſa lege bona Sex. Roſcij uenire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt eſſe, Vt eorum bona ueneant, qui proſcripti ſint. Et Actione in Verrem tertia abſolutè Corneliam uocat: Lex, inquit, Cornelia proſcriptum iuuari uetat.

LEX VOCONIA.

VOCONIA *lex de coërcendis mulierū hæreditatibus lata eſt, authore Gellio lib. xx. cap. 1. Et Cic. actio. iij. in Verrem, cautum lege fuiſſe ſcribit, ne quis hæredem uirginē, néue mulierem faceret. In quē locum Pedianus ſcribens, ait Voconiū legem tuliſſe, Ne quis Cenſus, hoc eſt, pecunioſus hæredē relinqueret filiā. Et Auguſti-*

nus lib. 3. de ciuitate dei. *Lata eſt etiam,inquit, illa lex Voconia, Ne quis hæredem fœminam fa ceret,nec unicam filiam. Qua lege quid iniquius dici autcogitari poßit,ignoro. Erat aũt conſtitu ta lege certa ſumma,quæ poſſet ex teſtamẽto pa- tris aut alterius ad uirginem uel mulierem perue nire,quod ex Cicerone colligitur lib. ſecundo de finibus:* Memini me,inquit,adeſſe P. Sextilio Ru *fo,quùm is ad amicos rem ita deferret,ſe eſſe hæ- redem Qu.* Fadio Gallo, *cuius in* Teſtamento *ſcriptum eſſet,ſe eſſe ad eo rógatum ut omnis hæ reditas ad filiam perueniret, id* Sextilius *factum negabat.* Poterat *autem impune.* Quis *enim re- dargueret? nemo noſtrum negabat,erâtque ueri- ſimilius hunc mentiri cuius intereſſet, quàm il- lum qui id ſe rogaſſe ſcripſiſſet, quod debuiſſet rogare.* Addebat *ſe etiam in legem* Voconiam *iu- ratum,contra eam facere non audere, niſi aliter amicis uideretur.* Aderamus *nòs quidem ado- leſcentes, ſed etiam multi ampliſsimi uiri, quo- rum nemo cenſuit plus* Fadiæ *dandum, quàm poſſet ad eam lege* Voconia *peruenire.* Hacte- *nus* Cicero. *Hanc autem legem etiam ad* Vſuca- *piones pertinuiſſe ſcribit* Paulus *in l.* Sequitur. *ff.*

de Vſucapionibus, his uerbis: Libertatem *ſeruitutum Vſucapi poſſe uerius eſt: quia eam Vſucapionem ſuſtulit lex* Voconia, *quæ ſeruitutem cõſtituit, non etiam eam, quæ libertatẽ præſtat ſublata ſeruitute: itaque ſi cùm tibi ſeruitutem deberem, ne mihi, puta, liceret altius ædificare, et per ſtatutum tempus altius ædificatum habuero: ſublata erit ſeruitus.* Tulit *hanc legem* Qu. Voconius *Saxa* Trib. *pl. eamq; ſuaſit; ut ſcribit* Cic. de Senectute, M. Portius Cato, Qu. Seruilio Cepione, *Qu. Martio Philippo iterũ* Conſulibus. Fuit *autẽ* Voconius *legiſlator* Aricinus, *authore* Cicerone Philippica 3. Sed *et apud* Florum *lib.* 41. *falſo pro* Voconio *legitur* Volumnius.

LEX VISCELLIA.

HAEC *lex cuiuſmodi fuerit, indicat reſcriptum* Diocletiani *&* Maximiani, *quod habetur lib.* 5. Codicis, *titulo ad legem* Viſcelliam, *his uerbis:* Lex Viſcellia *libertinæ conditionis homines perſequitur, ſi ea, quæ ingenuorum ſunt, circa honores & dignitates auſi fuerint attentare, uel* Decurionatum *arripere: niſi iure aureorum annulorum impetrato à principe ſuſtineantur,*

tunc

tunc enim quoad uiuunt, imaginem, non ſtatũ ingenuitatis obtinent, & ſine periculo ingenuorũ officia peragunt etiam publica. Qui autem libertinus ſe dicit ingenuum, tam de operis ciuilibus poterit, quàm legis Viſcelliæ crimine perurgeri. In Curiam autem ſe immiſcens damno quidem cum infamia afficitur. Et hæc quidem ſunt uerba reſcripti.

LEX VOLERONIA.

LEGE Voleronia *cautum fuit, ut* Plebeij *magiſtratus, cuiuſmodi fuerũt* Aediles *&* Tribuni *plebis,* Tributis *comitijs fierent.* Sciendũ *eſt autem triplicia potiſſimum apud* Romanos *comitia fuiſſe, Curiata,* Centuriata, *&* Tributa. Ex *his Curiata antiquiſſima fuerunt, quippe quibus ipſe* Romulus *uſus ſit, eóq; tẽpore totius reip. cura per ſententias* Curiarum *expediebatur, authore* Pomponio *ff. de* Origine Iuris. *Hæc autẽ* Comitia *Curiata in creandis magiſtratibus maioribus, cùm* Centuriata *à* Seruio Tullio *inſtituta fuiſſent, abolita ſunt, in minoribus autem etiã poſt exactos reges ad annos ſexaginta tres circiter permanſerunt, unde* Gellius *lib. 13. ait:* Mino-

ribus Magiſtratibus magiſtratum Tributis *comi tijs,ſed iuſtius* Curiata *lege dari.* Et Tacitus *lib. 11.author eſt,* Quæſtores *ſub* Regibus *lege* Curiata *creatos, quam legem* L. Brutus *repetierit.* In *quibusdam etiam alijs rebus* Curiata *comitia auſpiciorum gratia in republica remanſerunt.* Vt *in re militari.*Nam Conſuli *abſq; lege* Curiata *rem militarem attingere non licebat, ut ſcribit* Cicero *de lege* Agraria *contra* Rullum. Et Liuius *lib.ſexto* Comitia Curiata, *ait, rem militarem continere.* Quod *idem etiam lib. decimo clarius oſtendit, his uerbis:* Papyrius C. Iunium Bubulcum *magiſtrum equitum dixit, atque ei legem* Curiatam *de* Imperio *ferenti, triſte omen diem diffidit,quod* Fauciæ Curiæ *fuit principium duabus inſignis cladibus, captæ urbis, & Caudinæ pacis.* Ex *his conſtat neminem in re militari* Imperium *habere potuiſſe; niſi cui id in urbe* Curiata *lege datum fuiſſet, cuius rei etiam* Cicero *author eſt lib.primo epiſtolarum ad* Lentulum*, & ad* Qu.*fratrem.* Nemini *autem* Curiata *lege imperium dabatur, niſi cui antea ueris comitijs, id eſt,* Tributis *uel* Centuriatis *datus eſſet magiſtratus, ut tradit idem* Cicero

contra Rullum. Arrogationes *etiam lege Curiata fiebant, nam hac Imperium conſtituebatur arrogatori in arrogatum.* Gellius *lib. quinto cap.* 19. *Sed arrogationes non temere, nec inexplorato conceduntur.* Nam Comitia *arbitris etiam pontificibus, quæ* Curiata *appellantur, ijs comitijs populus ita rogabatur:* Velitis, *iubeatis, ut* L. Valerius L. Titio *tam iure legeque filius ſibi ſiet, quàm ſi ex eo patre matreque familiâs natus eſſet, utique ei uitæ necisque in eum poteſtas ſiet, ut pariendo filio eſt, hoc ita ut dixi, ita uos* Quirites *rogo.* Hinc *rogatio dicta, quia hic in alienam familiam tranſitus per populi rogationem fit.* Et Cicero *in oratione pro domo ſua ad pontifices ita de hac arrogatione ſcribit:* Credo *enim, quanquam in illa adoptione legitime factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum:* Author *ne eſſes, ut in te* P. Fonteius *uitæ necisque poteſtatem haberet, ut in filio: quæro ſi aut negaſſes aut tacuiſſes, ſi tamen id triginta Curiæ iuſsiſſent, num id iuſſum eſſet ratum.* Appianus *etiam libro ſecundo bellorum ciuilium ſcribit* C. Cæſarem Octauianum *iterum ſe parenti in adoptionem dediſſe*

lege Curiata. Eſſe autem id à populo in adoptione confirmari. Hoc autē genus adoptionis poſtea in principem tranſlatum eſt, quod alioquin iure antiquo neceſſario per populum fiebat, l. 1. C. de Adoptionibus. §. 1. Inſt. Quibus modis Teſtamenta infirmentur. Omne enim ius populi lege Regia in Imperatorem tranſlatum eſt. Inſt. de Iure naturali, gentium et ciuili. §. Sed et quod principi. Hæc autem Comitia auſpiciorum cauſa remanſerunt, unde & de cœlo ſeruabatur, & Pontifices Augureſq. ijs intererant, ut tradit Cic. de Prouincijs Conſularibus, & lib. 4. epiſtolarū ad Atticum, ubi de pactione Domitij cum Conſulibus loquitur, quā detexit Memmius, & Gellius in loco ſuprà allegato. Hæc uerò Comitia per triginta lictores peragebantur, ad ſpeciem atq. uſurpationem quandam uetuſtatis, authoribus Cicerone de lege Agraria contra Rullum, & Gellio lib. 15. cap. 27.

Secunda ratio comitiorum Centuriata dicitur, quam excogitauit Seruius Tullius rex, in qua ſic omnia inſtituta ac ordinata erant, ut ea comitia in poteſtate optimatium eſſent, ipſaq. plebes nihil poſſet. Quare aucta poſtea ciuitate, &

Tribuum

Tribuum numero, ut inquit Liuius *lib.* 1. *conſumato, receſſum eſt ab inſtituto* Tullij *ad ſeruandam ordinum concordiam.* Nã cùm *primùm* Centuriæ *omnes centum et nonaginta tres eſſent, authore* Dionyſio, *Prima claßis, in qua ditißimi erant, prima uocabatur ad ferendum ſuffragium. Habebat autem ea claßis octo & nonaginta* Centurias, *Secunda uiginti, quarum duarum claßium* Centuriæ, *ſi conſentirent, reliquas numero ſuperabant, eaq; ratione ſuffragia nunquàm ad infimam plebem perueniebant. Poſtea uerò, ut concordia ordinum, ut diximus, conſeruaretur, comitia hæc ſic haberi conſueuere. Primùm omnium ex omni numero* Centuriarum *ſortitò* Prærogatiua *conſtituebatur* Centuria, *quæ prima in ſuffragium mitteretur. Deinde primæ claßis* Centuriæ *uocabantur &* Secundæ, *quæ* Primò Vocatas *Centurias appellabant.* Cicero Philippica 2. Ecce Dolabellæ Comitiorũ dies: *ſortitio prærogatiuæ, quieſcit: renuntiatur: tacet. Prima claſſis uocatur, renuntiatur: deinde ut aſſolet, ſuffragia: tum Secunda claßis uocatur, quæ omnia citius ſunt facta quàm dixi.* Et Liuius lib. 9. *Nemini dubium erat, quin* Qu. Fabius *omnium conſenſu de-*

ſu deſtinaretur, eumq́; & Prærogatiuæ et primo uocatæ omnes Centuriæ Conſulem cum L. Volumnio dicebant. Poſt hæc autem uocabantur tribus, quas Iure uocatas dicebant. Liuius lib. 4. Haud inuitis patribus P. Licinium Caluum Prærogatiua Trib. militum non petentem creat, moderationis expertæ in priore magiſtratu uirum, cæterum iam tum exactæ ætatis: omnesq́; deinde ex collegio eiuſdem anni refici apparebat, qui priusquam renunciarentur, Iure uocatis Tribubus permiſſu Interregis, P. Licinius Caluus ita uerba fecit. Et Cicero de lege Agraria contra Rullum: Itaque me non extrema tribus ſuffragiorum, ſed primi illi ueſtri concurſus: neque ſingulæ uoces præconum: ſed una uoce uniuerſus Po. Ro. Conſulem declarauit. Ex his ſatis conſtat, hanc Comitiorum formam admixtis Tribubus quaſi duplicem factam. Quod etiam Aſconius in Verrinam ſecundam teſtatur: Prærogatiuæ, inquit, ſunt tribus, quæ primæ ſuffragium ferunt ante Iure uocatas. Mos enim fuerat, quo facilius in comitijs concordia ſeruaretur, bina de iiſdem candidatis comitia fieri, quorum tribus primæ Prærogatiuæ dicebantur, quos uellent

Conſules fieri. Secundæ Iure Vocatæ, quód in his ſequente populo, Prærogatiuarum uoluntate omnia complerentur. Tribus autem hîc in priore membro pro Centurijs accepiſſe uidetur Aſconius. Neque enim apud authores Tribus Prærogatiuæ, ſed Centuriæ dicuntur. Prærogatiuam autem Iuſtorum Comitiorum uolebant eſſe Romani, authore Cicerone lib. primo de Diuinatione. Quare etiam nomen illud uariè uſurpatur. Nam & præiudicium ſiue authoritatem quandam ſignificat, ut apud Liuium libro primo Decadis tertiæ in principio. Et Cicero actione in Verrem ſecunda pulchra Dialogia ludit in Metellum, qui cùm magna pecunia, à Verre qui tum reus erat accepta, atque in Prærogatiuam Centuriam erogata, Præturam nactus fuiſſe, uel emiſſe potius exiſtimaretur: præiudicio ſuo reum Verrem iuuabat. Hic, inquit Cicero, Metellus, quàm ſit iſti amicus attendite: dedit enim prærogatiuam ſuæ uoluntatis eiuſmodi, ut iſti pro prærogatiua reddidiſſe uideatur. Priore loco prærogatiua hîc pro præiudicio accipitur, in poſteriore

uerò

uerò pro Centuria. Sed & Iureconſulti hac uoce uariè utuntur, modò pro authoritate, & eminentia quadam, modò pro Iure quodam ſpecialiter indulto. Vlpianus in l. Reſcripto, et l. Munerum. ff. de Muneribus & honoribus. l. Obſeruare. ff. de officio procos. l. Si quis. C. de epiſcopis et clericis.

Cùm autem hæc duo genera Comitiorum ob auſpiciorum rationem, patrumq́; authoritatem optimatum potentiæ obnoxia uiderentur, tulit legem P. Volero, ut plebeij magiſtratus Tributis comitijs fierent, in quibus nec auſpicia ſeruabantur, nec authoritas patrum requirebatur, ſed plebes per trigintaquinq; tribus diſtributa ſuffragia nullo nec religioſo aut ſacro, nec ciuili uinculo aſtricta ferebat. Propoſitis igitur tribus Comitiorum generibus, uideamus quomodo ſingula diſcreta à ſe inuicem fuerint. Curiata Comitia à Tributis ita differunt, quòd Curiata et antiquiora ſunt, auſpicatoq́; fiebant, & patres ijs Comitijs authores erant. Quorum ante legem Aeliam Fuſiam in Tributis nihil obſeruabatur. Præterea Tributa ex regionibus & locis, ut inquit Gellius, conficiebantur. Curiata ex ratione Sacrorum,

rum, ſecundum quam à Romulo conſtitutæ erant, fiebant. Vtriſque tamen hoc commune fuit, quòd mixtim ſuffragium ferebatur, in quo etiam à Centuriatis differunt, Nam ijs Comitijs populus Cenſu, ordinibus, ætatibusq; deſcriptus adhibebatur in ſuffragium, ut inquit Cicero libro tertio de Legibus. Centuriata etiam Comitia ſæpè una die confici non poterant. Tributa uerò una die perfici neceſſe erat. Præterea Curiata & Tributa cum in urbe tum in campo habere phas fuit, Centuriata uerò in urbe haberi non potuerunt, cuius rei authores ſunt Dionyſius libro nono, Liuius libro triceſimo ſeptimo, Dion Caßius libro triceſimo primo, & Gellius libro decimo quinto, capite uiceſimo ſeptimo. Vnde liquidò apparet, uehementer errare eos, qui ducem ſententiæ ſuæ ſequuti Flauium Blondum libro Romæ Triumphantis tertio, Curiata & Tributa Comitia eadem fuiſſe aſſerunt: & multò magis eos, qui Feſtum celebrem Grammaticum imitati, ex Curiatis & Centuriatis idem comitiorum genus faciunt.

Hæc quàm breuißimè de antiquis comitiorum generibus, quibus Romani cum in magiſtra

tibus creandis, tum in legibus ferendis, ſiue reo iudicando, utebantur: diſſerere libuit. Lata eſt autem lex Voleronia T. Quintio, Appio Claudio Conſulibus.

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBOrum memorabilium; in quo, ut in ſuperiori, obſeruabit Lector Vno puncto priorem, geminato poſteriorem paginam ſignificari.

A

Adulterium 81.
Ambitus 73.
Annariæ leges 39.
Aſſes Semunciales 96.
Atilianus Tutor 7.
Aurum coronarium 62.
Author & Authoritas quid ſignificent 6:92:

B

Bigati nummi 19.

C

Cæſaris interfectores damnati 97.
Calumniatores 91:
Caßius 8:
Cenſoria poteſtas 22:
Centenariæ cœnæ 84.
Centuriata comitia 118:
Cibariæ leges 85.
Ciceronis locus reſtitutus 3:

Ciuitates condendi et euertendi conſuetudo 99.
Ciuitatis ius apud Romanos quale 41.
Collegia Romæ 20.
Coloniæ Romanæ & Latinæ 89.
Comitia triplicia Romæ 117.
Conſularis ætas 39.
Conſules unde dicti 111.
Curiata comitia 117.

D

Dardanarij 69.
Decemuiri 112.
Diuiſores 75.

E

Edicta Perpetua 30.
Equeſtria 82.

F

Fœnus Vnciarium & Semiunciarium 71.

H

de Hæreditatibus 4.
Hoſtilianæ actiones 37.

I

Impudicitiæ pœna 109.
Iudiciales leges 45.
Ius Latij 41.

Ius

Ius XII *Tabularum* 4:112:

L

Latij ius 41:
Latinitas & ciuitas 44:
Legum ferendarum ius 1.
Libertinorum ſuffragia 89.
Locus in libris iuris ciuilis reſtitutus 92.

M

Maieſtas 53.
Maieſtatis crimen 53.
Maieſtatis & Perduellionis crimen quid diffe-rant 55.
Militaris ætas 107.
Mithridates 89. *Mulcta* 5.

N

Nexus 95:
Nummaria lex 27.91.
Nummus Victoriatus 19.

O

Obnuntiatio 1:

P

Parricidij pœna 99:
Peculatus 66:104.
Perduellio 54:

Peregrinitatis reatus 45.
Perpetua Edicta 30:
φθορά 81.
Plagij pœna 32: *Plebiſcita* 36.
Pontes in campo Martio 90:
Populi iudicia 19.
Prærogatiua 119.
Puncta Cicero ſuffragia uocat 33.

Q

Quadrigati nummi 19.
Quæſtiones Perpetuæ 58.
Quina uicenaria lex 87:

R

Repetundarum crimen 60.
Repetundarum iudicium & pœna 64.
Reſiduæ pecuniæ 67.
Ruſticæ tribus 89:

S

Sacerdotia 69.
Sacrariæ leges 38.
Sacratio agrorum 94:
Sacrilegium 66:68.
Scipio Africanus interfectus 13:
Scribæ 23. *Sectatores* 75.

Sectio 65. Sectores 64.
Sempronia horrea 105.
Senatus legitimus & indictus 103.
Sicariorum & ueneficorum pœna 28.
Sodalitates 22.
Sodalitia & Sodales 75.
Solutus legibus 30.
Stuprum 81.
Suffragia Tabellaria & Vocalia 33.
T
Teſtamentaria lex 26.31.
Tribus Vrbanæ & Ruſticæ 89.
Tribus Romæ inſtitutæ 20.
Tributa comitia 120.
de Tutoribus 7.
V
Viceſima 78.
Victoriatus nummus 19.
Vis publica & priuata 50.
de Vi damnatorum pœna 52.
Vrbanæ tribus 90.
de Vſucapionibus 6.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

R. SALVAREZZA
RESTAURO
''la Val Sassina, 58
Te 3.223 197?